

Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistaminen ja tehokas puuttuminen poliisissa

Marfa Raipela

10/2024

TIIVISTELMÄ

Marfa Raipela: Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistaminen ja tehokas puuttuminen poliisissa

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Jari Hakala ja Jukka Lankinen

Tutkinto: Poliisi (ylempi AMK)

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistamista sekä poliisin roolia näiden joukkojen toimintaan puuttumisessa. Tämän tapaustutkimuksen tarkoituksena on tunnistaa ja kuvata tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen käyttöä sekä niiden tunnistamiseen liittyviä indikaattoreita lähihistoriasta. Lisäksi tutkimuksessa kuvataan poliisin mahdollisia toimintatapoja kyseisten joukkojen toimintaan puuttumisessa.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu kansainväliseen ja kansalliseen lainsäädäntöön sekä aikaisempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Tunnistamisen haasteita käsitellään erityisesti poliisin päätöksentekoprosessin kannalta. Tutkimuksen tarkoitus on selkeyttää ja tehdä tunnetummaksi tunnuksettomiin sotilaallisiin joukkoihin liittyviä erityiskysymyksiä.

Tutkimustuloksissa on määritelty keskeiset indikaattorit, joiden avulla viranomaiset voivat erottaa tunnuksettomat sotilaalliset joukot muista toimijoista. Tutkimustuloksissa nousi esille myös viranomaisten välisen yhteistyön ja koordinaation tärkeys, jotta uhkiin voidaan reagoida tehokkaasti ja oikea-aikaisesti.

Tutkimustulokset osoittavat, että tunnuksettomien joukkojen tunnistaminen on monivaiheinen prosessi. Prosessin kulkuun ja tunnistamisen lopputulokseen vaikuttavat muun muassa turvallisuusympäristön muutokset, vallitseva lainsäädäntö, käytävissä olevat toimivaltuudet ja oikeiden indikaattoreiden tunnistaminen. Muuttuvassa maailmassa myös poliisiin varautumista tulee parantaa kouluttautamalla.

Sivumäärä: 65

Tarkastuskuukausi ja vuosi: lokakuu 2024

Avainsanat: toimivalta, viranomaisyhteistyö, poikkeusolot, varautuminen

ABSTRACT

Marfa Raipela: Identification and effective intervention of unmarked military forces in the police

Type of thesis: Research-based thesis

Publicity: Public

Supervisor: Jari Hakala

Degree: Master of police services

This thesis examines the identification of unmarked military groups and the role of the police in addressing the activities of such groups. The purpose of this case study is to identify and describe the use of unmarked military groups and the indicators for their identification in recent history. Additionally, the study outlines possible police methods for intervening in the actions of these groups.

The theoretical framework of the research is based on international and national legislation, as well as previous studies and literature. The challenges of identification are specifically discussed from the perspective of police decision-making processes. The aim of the study is to clarify and raise awareness of specific issues related to unmarked military groups.

The study results define the key indicators that allow authorities to distinguish unmarked military groups from other actors. The results also highlight the importance of cooperation and coordination between authorities to enable an effective and timely response to threats.

The findings indicate that the identification of unmarked groups is a multi-phase process. Changes in the security environment, prevailing legislation, available authority, and recognizing the correct indicators all influence the process and outcome of identification. In a changing world, police preparedness must also be improved through training.

Pages: 65

Month and year of review: october 2024

Keywords: jurisdiction, cooperation, exceptional circumstances, preparedness

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	3
1.1 Tutkimuksen tausta	3
1.2 Tutkimustilanne	6
1.3 Tutkimusongelma ja tutkimusasetelma	8
1.4 Näkökulmat ja rajaus	9
1.5 Tutkimusmenetelmät	10
2 KRIMIN VALTAUS 2014.....	13
2.1 Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen erityispiirteet Krimillä.....	18
3 TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOKSET	19
3.1 Poikkeusolot.....	20
3.2 Hybridivaikuttaminen	21
3.3 Poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen painostus.....	23
3.4 Sota ja aseellinen selkkäus	24
4 TUNNUKSETTOMAT SOTILAALLISET JOUKOT	27
4.1 Aluevalvontalaki	29
4.1.1 Aluevalvontaviranomaisten toimivaltuudet.....	30
4.1.2 Poliisi aluevalvontaviranomaisena.....	31
4.2 Kansainväliset sodan oikeussäännöt.....	34
4.2.1 Taistelijan määritelmä ja oikeudellinen asema	37
4.3 Yksityiset turvallisuuspalvelun sotilaalliset toimijat.....	40
4.3.1 Wagner	43
5 TUNNUKSETTOMIEN SOTILAALLISTEN JOUKKOJEN TUNNISTAMINEN	45
5.1 Sotilasosastoon rinnastettava	47
5.2 Vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella toimiva joukko.....	48
5.3 Sotilaallisesti järjestäytynyt, varustettu tai aseistettu joukko.....	48
5.4 Valtiollisen alkuperän tunnistamattomuus.....	49
5.5 Vihamielisen sotilaallisen toiminnan tunnistaminen.....	50
5.6 Suhde rikollisuuteen	52
6 TEHOKAS PUUTTUMINEN	53
6.1 Toimivaltuuksien päätöksentekoprosessi.....	53
6.2 Poliisin keinovalikoima.....	56

6.2.1 Aseellinen virka-apu.....	57
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	59
7.1 Taulukko tunnistamiseen liittyvistä indikaattoreista	62
8 LOPUKSI.....	64
LÄHTEET	66

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

“Voittoisa armeija saavuttaa voittonsa jo ennen kuin se sitoutuu taisteluun,

häviämään tuomittu armeija taistelee vain toivoen voittoa.”

— Sun Tzu, Sodankäynnin taito

Nykypäivän yhteiskunnan toimintaympäristö on muuttunut ja turvallisuuteen kohdistuu uusia epävarmuustekijöitä, erityisesti ulko- ja turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta. Turvallisuusuhkien varoitusaika on myös lyhentynyt, mikä asettaa haasteita varsinkin turvallisuusviranomaisille. Lyhentynyt varoitusaika haastaa pohtimaan etukäteen varautumistoimenpiteitä, päätöksentekoa, viranomaisten toiminta- valmiutta sekä viranomaisyhteistyön sujuvuutta. Samaan aikaan turvallisuusuhat myös monipuolistuvat, mikä saattaa vaikeuttaa toimivaltaisen viranomaisen tunnistamista etenkin tilanteen alkuvaiheessa. (Sisäministeriö 2023, 12.)

Suomi vahvisti puolustuskykyään ja loi merkittävää ennaltaehkäisevää vaikutusta, kun eduskunta hyväksyi 1.3.2023 hallituksen esityksen Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon (North Atlantic Treaty Organization, NATO). Liittyminen tuli voimaan 4.4.2023, kun Suomen liittymiskirja talletettiin Yhdysvaltojen hallitukselle. Natoon liittymisen myötä Suomi on osa puolustusliittoa, eli myös osa sen yhteistä puolustusta ja turvatakuiden piirissä Pohjois-Atlantin sopimuksen viidennen artiklan mukaisesti. Viidennen artiklan mukaisesti aseellinen hyökkäys yhtä jäsen valtiota kohtaan katsotaan hyökkäykseksi kaikkia jäsenvaltioita kohtaa.

Suurvaltojen keskinäinen kilpailu on viime vuosina voimistunut ja samaan aikaan epävakautta lisää sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän heikentyminen. Suomen ja koko Euroopan turvallisuustilanne on vakavampi ja vaikeammin ennakoitavissa kuin kertaakaan kylmän sodan jälkeisessä ajassa. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö järkkyy merkittävästi ja pitkäaikaisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022. Venäjä osoitti tällä hyökkäyksellä olevansa valmis käyttämään sotilaallista voimaa oman voimapolitiikkansa tukena. (Sisäministeriö 2023, 18.)

Helmikuun 26. päivä 2024 Venäjän presidentti Vladimir Putin allekirjoitti asetuksen numero 141, joka koskee Venäjän federaation sotilashallinnollista jakoa. Asetuksen mukaan Venäjän federaatio jaetaan allekirjoituspäivästä lähtien viiteen sotilaspiiriin: Moskovan, Leningradin, Eteläiseen, Keskiseen ja Itäiseen sotilaspiiriin. Aiempi Läntinen sotilaspiiri jaetaan siis kahteen pienempään; Moskovan ja Leningradin sotilaspiireihin. Asetuksen mukaan miehitetty Ukrainan alueet Donetsk, Luhansk, Zaporižžjan ja Hersonin alueilla sisällytetään Eteläiseen sotilaspiiriin. (Pravo 2024.) Käytännössä Venäjän sotilashallinnollinen uudistus on tehty vastauksena Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyksiin. Presidentti Putin on viestinyt suoraan siitä, että Venäjä aikoo lisätä miehitystään Suomen rajalla ja näin tasapainottaa voimasuhteitaan Naton kanssa. (Military 2024.)

Ennen laajamittaisen hyökkäyssodan aloittamista Ukrainassa 2022 Venäjä oli jo aiemmin vuonna 2014 aloittanut Ukrainan alueiden valtauksen ja aseelliset konfliktit. Ensimmäisinä toimenpiteinään Venäjä valtasi Krimin niemimaan alkuvuodesta 2014 ja aloitti sotilaalliset operaatiot Itä-Ukrainassa. Venäjä osoitti operaatioissaan Krimillä kehittyneitä kykyä toimeenpanna ja toteuttaa strategisen tason suunnitelmia. Krimillä Venäjä yhdisti tehokkaasti sekä sotilaallisia että valtiollisia keinoja omien poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. (Ven Bruusgaard 2014, 81.) Venäjä oli myös vuonna 2008 toimeenpannut radikaalin asevoimien reformin, joka oli tuottanut huomattavasti kehitystä Venäjän asevoimien suorituskyvyssä ja taisteluvalmiudessa. Venäjä testasi tätä uutta suorituskykyään vallatesaan Krimin ja operoidessaan Itä-Ukrainassa. (Barabanov 2014, 87–88.) Nämä Venäjän operaatiot herättivät länsimaat sille, että uhkakuvat, joille oma varautuminen perustuu, ovat väärä (Raitasalo 2015, 128). Venäjä osoitti tuolloin, kuten vuonna 2008 Georgiassakin, ettei sillä ole tarvetta pidättäytyä sotilaallisesta voimankäytöstä strategisten tavoitteidensa saavuttamiseksi (Persson ja Vendil Pallin 2014, 25).

Sotilaallisten toimien tukena ja ohessa Venäjä on käyttänyt voimakasta hybrdivaikuttamista. Se on kohdistunut erityisesti Ukrainaan, mutta myös Ukrainaa tukeviin valtioihin. Venäjä on osoittanut näillä toimillaan olevansa valmis loukkaamaan muiden valtioiden suvereniteettia ja ajavansa omia turvallisuuspoliittisia intressejään aikaisempaa häikäilemättömämmin. Toimillaan Venäjä on sekä loukannut Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjaa että rikkonut eurooppalaista sopimusperusteista turvallisuusjärjestystä. (Sisäministeriö 2023, 18.)

Laaja-alaisen vaikuttamisen ja sen keinovalikoiman laajentuminen ovat tulleet osaksi nykyaikaisia kriisejä ja sotilaallisia konflikteja. Tällaisessa vaikeasti ennakoitavassa toimintaympäristössä kriisien ennakkovaroitusaika on samalla lyhentynyt ja kynnys sotilaalliseen voimankäyttöön madaltunut. Suomen

päämääränä puolustuksen ylläpidossa on ensisijaisesti muodostaa ennaltaehkäisevä pidäke sotilaalliselle voimankäytölle ja sillä uhkaamiselle sekä ylläpitää kyky alueellisen koskemattomuuden turvaamiseen ja hyökkäyksien torjuntaan. Ennaltaehkäisy edellyttää Suomelta ennen kaikkea kykyä uhkien ennakoiwaan havainnointiin, puolustusvalmiuden kohottamiseen sekä sotilaallisia suorituskykyjä, jotka vastaavat uhkia. (Sisäministeriö 2023, 37.)

Maanpuolustuskorkeakoulun *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua* kirjassa analysoidaan Venäjän asevoimien kehitystä (2016, 20). Kirjan mukaan Venäjän asevoimien käyttämät taktiikat Ukrainan operaatiossa linkittyvät Venäjän yleisesikunnan päällikön Valeri Gerasimovin esittämiin periaatteisiin:

1. Yhdistellään avoimia sotilasoperaatioita sekä peiteoperaatioita.
2. Sotia ei enää julisteta, vaan ne vain alkavat. Mikä tahansa valtio voidaan kuukausissa tai jopa päivissä muuttaa intensiivisen sotilasoperaation näyttämöksi.
3. Sotilaallisia keinoja tehostetaan yhdistämällä niihin ei-sotilaallisia keinoja, kuten poliittisia, taloudellisia, informaatioon liittyviä, humanitäärisiä ja muita menetelmiä.
4. Keinoihin liitetään peitettyjä sotilasoperaatioita sekä tarjotaan joukkoja rauhanturvaoperaatioihin alueelle.
5. Uudet informaatioteknologiat huomioidaan operaatioissa.
6. Alueen väestö pyritään aktivoimaan operaation tueksi, ja sitä hyödynnetään sotilasjoukkojen toiminnan peittämiseen.

Venäjän käyttämät taktiikat luovat haasteita tehokkaalle ja oikea-aikaiselle puuttumiselle myös Suomessa. Koska sodan ja rauhan rajanveto ei ole nykyään enää selkeää, joudutaan väistämättä pohtimaan viranomaisten keskinäisiä toimivaltuuksia erilaisissa hybrdivaikuttamisen vaiheissa. Sama koskee myös tilanteita, joissa sotilasoperaatiot ovat peiteltyjä esimerkiksi tässä tutkimuksessa kuvatusti valtiollisen tunnuksettomuuden vuoksi.

Suomessa aluevalvontalaki (AVL, 18.8.2000/755) takaa aluevalvontaviranomaisille mahdollisuuden ryhtyä toimenpiteisiin valtakunnan turvallisuutta välittömästi ja vakavasti vaarantavan vihamielisen toiminnan torjumiseksi (AVL 34 §). Aluevalvontalaissa määritellään myös tunnuksettomat sotilaalliset ryhmät, joiden toimintaan on lain mukaan mahdollisuus puuttua (AVL 2 § 5a). Lain tehokkaan käytön ja sen suomien toimivaltuuksien käytön kannalta ongelmalliseksi muodostuu kuitenkin tällaisten tunnuksettomien joukkojen riittävän varma tunnistaminen. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnuspiirteitä ja tarjota poliisille tukea päätöksentekoon tällaisia joukkoja tavattaessa. Merkityksellistä on se, että poliisi pystyy tekemään riittävän tietopohjaisen päätöksen tehtävän siirtämisestä tarkoituksenmukaiselle viranomaiselle.

Kansainvälisten esimerkkien perusteella on käynyt ilmi, että tunnuksettomien sotilaiden käyttö on aiheuttanut sekaannusta sekä hidastanut valtioiden päätöksentekokykyä reagoida uhkaan riittävän nopeasti. Tämä on myös selkeästi ollut toimijan toiminnan tarkoituksenakin. (HE 56/2017, 18.) Vuoden 2017 lakiuudistuksessa aluevalvontalakiin lisättiin tunnuksettomat sotilaalliset joukot. Tällä uudistuksella pyrittiin osaltaan reagoimaan muuttuneeseen toimintaympäristöön ja sen haasteisiin.

Sotilaallista painostusta voidaan käyttää osana laaja-alaista vaikuttamisen keinovalikoimaa. Se kuluttaa kohdemaan puolustusjärjestelmää ja koko yhteiskunnan voimavaroja. Pitkäaikaisella painostamisella on vaikutuksia myös kohdemaan sisäiseen turvallisuuteen, kansainväliseen asemaan, maanpuolustustahtoon, henkiseen kriisinsietokykyyn ja valtion johtamiseen. Peitetyjä sotilaallisia keinoja ja niillä uhkaamista voidaan pyrkiä käyttämään ennen avointa konfliktia, jolloin poikkeusoloja ei julisteta ja hyökkääjän nimeäminen vaikeutuu. Näin ollen puolustautujalla on käytössään vain normaaliolojen mukaiset toimivaltuudet ja resurssit. Tällaisia viitteitä on ollut viimeaikaisissa konflikteissa. (Sisäministeriö 2023, 38.)

1.2 Tutkimustilanne

Tomi Karhu on YAMK-opinnäytetyössään *Poliisi aluevalvontaviranomaisena nyt ja tulevaisuudessa* (2021) tutkinut poliisin roolia aluevalvontaviranomaisena. Tutkimuksessa on selvitetty toimivaltuuksia uudenlaisten uhkien torjunnassa, kuten esimerkiksi vihamielisten sotilaallisten joukkojen osalta. Tutkimuksessa on selvitetty myös vihamielisen toiminnan ja rikollisuuden rajapintaa. Toimivaltuuksia on selvitetty myös siltä osin, miten ja kuka määrittelee toiminnan luonteen.

Karhu on tutkinut aluevalvontalainsäädännön kautta mitä toimivaltuuksia poliisilla on puuttua tilanteeseen vihamielisen toiminnan torjumiseksi (2021, 5). Tutkimuksessa on haluttu tarkastella myös sitä, miten henkilöt tunnistetaan sotilasjoukoiksi ja mitä määrittelyllä tarkoitetaan sekä millä lainsäädännöllä heidän tekemiään rikoksia oikeudessa tarkastellaan. Tutkimukseen perehdyttyäni havaitsin kuitenkin, ettei tutkimus vastannut lainsäädäntöä selkeämmin kysymykseen tunnuksettomien joukkojen tunnistamisesta. Lisäksi kyseinen tutkimus koskee ainoastaan aluevalvontalain mukaista puuttumista. Tämän vuoksi olen nähnyt tässä tutkimuksessa tarpeelliseksi selvittää konkreettisemmin tunnuksettomien joukkojen tunnistamiseen liittyviä konkreettisia indikaattoreita niin aluevalvontalain kannalta kuin aseellisen selkkauksen tai sodan aikana.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on parantaa myös poliisin valmiutta vastata Venäjän asevoimien nykyi-kaisiin taktiikoihin. Pitää kuitenkin huomioida, ettei poliisi halua joutua sodan osapuoleksi, vaan pysyä siviilin ja kansainvälisillä sopimuksilla suojellun henkilön roolissa. Nykyisen kaltaisissa sotataktiikoissa niin sanottu harmaa vaihe, jolloin varsinainen sota tai aseellinen konflikti ei ole vielä alkanut, voi jatkua varsin pitkään. Tällöin poliisi toimii sekä aluevalvontaviranomaisena että vastuuviranomaisena Suomen sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden saralla. Tämä on se tehtäväkenttä, jossa hybridivaikuttami-sen seuraukset todennäköisesti voimakkaasti näkyvät.

Tunnuksettomiin sotilaallisiin joukkoihin liittyvä ensivaste tulee todennäköisesti poliisilta sellaisissa ti-lanteissa, joissa joukot ovat esimerkiksi ryhmittyneet Suomen alueelle pitkän ajan kuluessa. Sen si-jaan tilanteissa, joissa alueloukkaus tapahtuu välittömästi raja ylittämällä, on Rajavartiolaitos tai Puo-lustusvoimat todennäköisempi toiminnan havaitseva ja siihen puuttuva viranomainen.

Jaakko Tuomi on diplomityössään (2021) *Venäläisen operaatiotaidon kehittyminen 2000-luvulla* tutki-nut miten venäläinen operaatiotaito ilmeni Venäjän käymissä sodissa vuosina 2000–2020. Lisäksi tut-kimuksessa selvitettiin mitkä tekijät vaikuttivat venäläisen operaatiotaidon kehitykseen ja miten sen voidaan arvioida kehittyvän vuoteen 2040 mennessä. Tutkimuksessa havaittiin muutokset Georgian 2008 vuoden sodan ja Krimin valtauksen välisissä toimintatavoissa. Krimin valtauksen liittyen koros-tuivat epäsymmetriset ja peiteltyt keinot.

Venäläisen nykysodankäynnin harhauttamistaktiikkaa on tutkittu myös Matti Nupposen pro gradu -työssä (2017) *Harhauttaminen Venäjän sotilasoperaatioissa*. Tutkimuksen mukaan Venäjä saavutti Georgian ja Krimin operaatioissa strategisen tason yllätyksen harhauttamiselle. Tutkimuk-sessa on pyritty selvittämään venäläiseen harhauttamiseen liittyviä erityispiirteitä Georgiasta ja Kri-miltä opitun perusteella. Tutkimus on tehty Venäjän sotilasoperaatioiden valmistelun ja toteuttamisen

näkökulmasta. Harhauttamista on tarkasteltu kokonaisuutena strategisella, taktisella ja operatiivisella tasolla.

Nupposen tutkimuksen mukaan venäläiselle harhauttamiselle tyypillisiä piirteitä ovat yhteinen harhautustarina, menetelmien integrointi, kohde- ja tavoite keskeisyys, yllätyksen saavuttaminen sekä ennakoasenteiden, protestimielialan ja ulkopuolisten toimijoiden hyödyntäminen. Harhauttamisen keskeisenä tavoitteena on salata venäläisten todelliset aiheet ja tavoitteet.

Nupponen toteaa tutkimuksensa, että tunnuksettomia sotilaallisia joukkoja käytettiin Krimillä naamioimaan operaation todellista luonnetta (2017, 85). Valetuimintaa käytettiin vielä Neuvostoliiton aikaan aktiivisesti strategisessa ja operatiivisessa harhauttamisessa. Neuvostoliiton hajoamisen (1991) jälkeen valetuimintaan ei Venäjällä enää panostettu kuten aiemmin ja Georgian operaatiossa se laiminlyötiin lähes täysin. Georgian operaation jälkeen tätä kritisoitiin Venäjän asevoimissa. Tämän vuoksi on todennäköistä, että Venäjän asevoimien reformiohjelma, joka käynnistettiin 2008–2009, sisälsi suunnitelmia myös valetuiminnan kehittämisestä. Nupposen tulkinta on kuitenkin, ettei tästä Krimillä saatu vielä merkittävästi havaintoja, vaikka tunnuksettomien joukkojen käyttö voidaankin rinnastaa valetuimintaan kuuluvaksi jäljittelyksi. (Eml, 90.) Venäläisen harhautustaktiikan voidaan siis olettaa kehittyvän entisestään tulevien vuosien aikana. Tämänkin vuoksi viranomaisilta odotetaan entistä nopeampaa, tehokasta ja oikea-aikaista puuttumista monimuotoisiin uhkiin.

Tämä tutkimus koskee aluevalvontalain mukaisten toimivaltuuksien käytön lisäksi myös aseellisen selkkauksen tai sodan aikaista tilannetta. Tämän vuoksi merkittävään rooliin nousee myös taistelijan määritelmä. Jaakko Jäntti on esipuseerikurssin tutkielmassaan *Taistelijan käsite sodan oikeussäännöissä* (2015) pyrkinyt muodostamaan kokonaiskuvaa laillisen taistelijan määritelmästä. Tutkimuksen ollessa kuitenkin vuodelta 2015, ei siinä ole käsitelty tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen asemaa nykyisen kaltaisessa toimintaympäristössä. Sodan oikeussäännöt eivät sinällään ole tähän päiväänkään tullessa muuttuneet, mutta Krimin valtauksen jälkeen kansainvälinen oikeus on ottanut pääasiassa kannan, ettei pelkkä tunnuksettomuus tee taistelijasta laitonta.

1.3 Tutkimusongelma ja tutkimusasetelma

Hyvät tutkimuskysymykset ohjaavat aineiston keruuta ja analyysin tekemistä, tulosten jalostamista, johtopäätösten muotoilua ja tutkimusraportin kirjoittamista. Tämän vuoksi tutkimuskysymyksen tai -ky-

symysten selkeä määrittely on tärkeää myös tapaustutkimuksessa. Tämä ei tarkoita sitä, että tutkimuskysymys olisi välttämättä tiedossa kovin täsmällisesti heti, kun tutkimusta lähdetään tekemään tai että se pysyisi samana koko tutkimusprosessin ajan. On tavanomaista, että tutkimuskysymys muuttuu ja tarkentuu tutkimusprosessin kuluessa. Tästä huolimatta tutkimuskysymys, vaikka alustavakin, on tutkimusprosessin arvokkain resurssi ja sen puute yleensä tutkimuksen etenemisen suurin hidaste. (Eriksson ja Koistinen 2005, 20.)

Kun lähdin suunnittelemaan tutkimusta, mielessäni oli Ukrainan sotaan ja erityisesti Krimin valtauksen liittyvät erityispiirteet poliisin näkökulmasta. Lähtöajatukseni mukaan Krimin valtauksen kaltaisessa tilanteessa poliisilla tulisi olla nähtyä suurempi rooli sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäjänä. Lähdin pohtimaan sitä, miten varsinkin tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen käyttöön Suomessa pystyttäisiin vastaamaan. Erityisesti minua kiinnosti poliisin rooli ja toimivaltuuksien jakaantuminen viranomaisten kesken erilaisissa kriisin vaiheissa. Lopulta päädyin siihen, että tässä teemassa merkityksellisintä on nimenomaan tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistaminen siinä määrin, että päätöksenteko toimivaltaisesta ja soveltuvimmasta viranomaisesta on mahdollinen.

Tutkimuksen edetessä havaitsin, että vaikka aluevalvontalain uudistus vuonna 2017 toi lakiin tunnuksettomat sotilaalliset joukot, ei niiden määrittely ja tunnistaminen ole yksiselitteistä.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia tunnuksettomia joukkoja Venäjä on käyttänyt sodankäynnissä Ukrainassa?
2. Mitä ovat ne indikaattorit, joilla tunnuksettomat joukot voidaan määritellä vieraan valtion sotilaalliseksi toimijoiksi?
3. Millainen on poliisin päätöksentekoprosessi kohdattaessa tunnuksettomia sotilaallisia joukkoja?

1.4 Näkökulmat ja rajaus

Suomen ainoa konkreettinen sotilaallinen uhka on Venäjä. Tämän vuoksi tutkimuksessa taustoitetaan Venäjän sotilaallisia painostuskeinoja ja varsinkin tunnuksettomien joukkojen käyttämistä osana sotatategiaa lähihistoriassa. Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen käyttöä taustoitetaan varsinkin Ukrainan sodan ja Krimin niemimaan valtauksen tapahtumilla vuonna 2014. Tutkimuksen ulkopuolelle

rajautuvat kuitenkin Ukrainan poliisin toimet kyseisessä tilanteessa, koska Ukrainassa tilanteen kehittymiseen on vaikuttanut merkittävästi muun muassa väestörakenne, korruptio, Venäjän asevoimien painostus, geopoliittinen asema sekä merkittävästi erilainen historia Venäjän kanssa, verraten Suomeen.

Tutkimuksen ulkopuolelle rajautuu aluevalvontalain antamien toimivaltuuksien yleinen käsittely, jota on onnistuneesti tutkittu jo muun muassa Tomi Karhun opinnäytetyössä *Poliisi aluevalvontaviranomaisena nyt ja tulevaisuudessa* (2021). Tämä tutkimus kohdentuu siihen, mitä tietoa poliisilla pitää olla, jotta toimivalta siirtyy asianmukaisesti oikealle viranomaiselle tai vaihtoehtoisesti poliisi hoitaa tehtävän omiin toimivaltuuksiinsa pohjaten.

Tämä tutkimus käsittelee normaalioloja, poikkeusoloja ja varsinaista sodan tai aseellisen selkkauksen aikaa. Aluevalvontalaki on voimassa normaalioloissa, mutta myös edelleen poikkeusolojen aikaan. Sinänsä poikkeusolot ja niihin liittyvä poikkeusolojen lainsäädäntö, kuten valmiuslaki tai poikkeustilalaki, eivät muuta poliisin toimivaltuuksia alueloukkauksissa. Kansainvälisen humanitäärisen lainsäädännön, eli sodan oikeussääntöjen mukaisen aseellisen selkkauksen tai sodan aikana Puolustusvoimille tulee toimivaltuus torjua hyökkäystä.

Tämä tutkimus käsittelee tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistamista kaikkina aikoina. Tutkimus kattaa siis sekä normaaliolojen että sodan tai aseellisen selkkauksen kaltaiset ajat. Tutkimuksella ei tutkita tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen taktista käyttöä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on luoda poliisin päätöksenteon tueksi tietoa siitä, miten tunnuksettomat sotilaalliset ryhmät voidaan tunnistaa. Jotta poliisi voi tehdä tietojohdoisia päätöksiä, täytyy päätöksenteon tueksi olla riittävän laadukasta ja analysoitua tietoa. Tällä tutkimuksella pyrin erittelemään ne asiat, joista tietoa tulisi hankkia ennen päätöstä.

1.5 Tutkimusmenetelmät

Tämän opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytettiin tapaustutkimusta. Tapaustutkimus on monimuotoinen tutkimuksellinen lähestymistapa ja sitä voidaankin luonnehtia myös tutkimusstrategiaksi. Sen keskeisinä tavoitteina ovat valitun tapauksen tai tapausten määrittely, analysointi ja ratkaisu. Tapaustutkimusta voidaan käyttää useilla eri tieteenaloilla ja tämän vuoksi sen määrittely tyhjentävästi on hankalaa. Kaikissa tapaustutkimuksissa kuitenkin tutkitaan nimensä mukaisesti yhtä tai useampaa

tapausta. Merkittävää tapaustutkimuksessa siis on, miten tutkittava tapaus tai tapaukset valitaan, rajataan ja perustellaan. (Eriksson ja Koistinen 2005, 4.)

Tapaustutkimus kannattaa valita lähestymistavaksi, jos jokin tai useammat seuraavista ehdoista täyttyvät:

- Mitä-, miten- ja miksi-kysymykset ovat keskeisellä sijalla
- Tutkijalla on vähän kontrollia tapahtumiin
- Aiheesta on tehty vain vähän empiiristä tutkimusta
- Tutkimuskohteena on jokin tämän ajan elävän elämän ilmiö

(Eriksson ja Koistinen 2005, 4–5.)

Tapaustutkimuksessa valitusta tapauksesta tai tapauksista on tarkoitus tuottaa intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa. Samalla tapausta tai tapauksia pyritään tulkitsemaan syvällisesti omassa kontekstissään niin, että tuloksista voidaan tehdä yleistyksiä. (Jyväskylän yliopisto 2024b.) Konteksti muodostuu niistä toimijoista ja toiminnoista, joihin valittu tapaus läheisesti liittyy. Konteksti muodostuu myös esimerkiksi tapauksen historiallisesta taustasta, toimialasta, toimintaympäristöstä tai poliittisesta tilanteesta, jonka piirissä tapaus on. Kontekstin kuvaaminen tulisi tapahtua sillä tarkkuudella, että se mahdollistaa tutkimuskohteen ymmärtämisen. (Eriksson ja Koistinen 2005, 7).

Tapaustutkimuksen koskettaessa operaatiotaitoa ja taktiikkaa, voivat tapauksia olla esimerkiksi sota, operaatio tai taistelu. Tutkimuskohde taas valitaan tapauksen sisältä. (Huttunen ja Metteri 2008, 132.) Tämän opinnäytetyön tapaus on Krimin valtaus 2014 ja tutkimuskohde tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen käyttö. Tutkimuskohde on rajattu tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistamiseen, eikä tutkimukseen kuulu näiden joukkojen taktinen käyttö.

Tutkimuksessa käytettiin laadullisista tutkimusmenetelmistä kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsauksella tarkoitetaan oman tutkimuksen aiheen ja tutkimuskysymysten kannalta keskeisen aikaisemman kirjallisuuden ja tieteellisen tutkimuksen kriittistä ja analyyttistä läpikäymistä. (Jyväskylän yliopisto 2024a.)

Laadullinen tutkimus on käsiteherkkää ja tämän vuoksi jo aineiston keräysvaiheessa täytyy ymmärtää, että käsitteet, joita tutkija pyrkii tarkastelemaan saattavat ohjata hänen havaintojaan. Tutkijan esiymmärrys aiheesta saattaa myös ohjata sitä, mitä hän havainnoi tai minkälaista materiaalia kerää. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen on kuitenkin päämäärätietoista toimintaa ja asetettu päämäärä määrittää sitä, minkälaista aineistoa tutkija kerää. (Puusa ja Juuti 2020, III.)

Aineiston analysointi on kiinteä osa aineiston hankintaa, sillä tutkija aloittaa aineiston analysoinnin jo sitä hankkiessaan. Tutkijan oma esiymmärrys asiasta tai aiheesta vaikuttaa aineiston hankintaan ja sen analysointiin, mutta tutkijan on tärkeää ymmärtää tämä ja tunnistaa omat esiymmärryksensä piirteet ja vaikutukset. Analyysin pohjalle tutkija tarvitsee vahvan ymmärryksen tutkittavana olevasta ilmiöstä ja analyysin laatu on kiinni tästä tutkijan ymmärryksestä ja kyvystä tulkita ilmiötä. Aineiston analyysin tarkoituksena on kuvailla, ymmärtää ja tulkita tutkittavana olevaa ilmiötä. (Puusa ja Juuti 2020, IV.)

Lähdin tekemään tutkimusta valitsemalla tapaukseksi Krimin valtauksen vuonna 2014. Kyseinen tapahtuma sai mediassa paljon huomiota myös tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen eli niin sanottujen vihreiden miesten osalta. Alustava tutkimuskysymykseni oli: Miten meidän tulee Suomen poliisissa varautua, jotta osaisimme vastaavassa tilanteessa reagoida tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti? Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen toimintaan puuttumiseen on suomalaisessa lainsäädännössä annettu hyvin mahdollisuuksia, mutta kriittiseksi tapaukseksi muodostui lopulta näiden joukkojen tunnistaminen.

Lainsäädännössä ja lainesitöissä on annettu pääpiirteet sille, miten tunnuksettomat sotilaalliset ryhmät määritellään. Eri viranomaisten välisten toimivaltuuksien kannalta on kuitenkin merkittävää, että päätöksenteon pohjalla on riittävän analysoitua ja faktapohjaista tietoa. Tämän vuoksi lainsäädännössä määritellyt pääpiirteet eivät mielestäni ole riittäviä, vaan halusin tutkia konkreettisempia seikkoja. Mitkä ovat siis niitä konkreettisia seikkoja ja indikaattoreita, joihin tunnistamisen ja sitä myötä päätöksen voi perustaa?

2 KRIMIN VALTAUS 2014

Ukrainassa sijaitseman Krimin niemimaan valtaukseseen liittyvät tapahtumat saivat alkunsa vuonna 2013, kun Ukraina oli aikeissa solmia Euroopan unionin (EU) kanssa viisivuotisen lähentymissopimuksen. Tämän seurauksena Venäjän presidentti Vladimir Putin uhkasi ottaa käyttöön ukrainalaisia tuotteita koskevia vientitulleja, jos Ukraina solmii sopimuksen EU:n kanssa. Pääministeri Mykola Azarov ilmoitti marraskuussa 2013 Putinin uhkauksen jälkeen, ettei Ukraina aio tehdä EU:n kanssa lähentymissopimusta. Tämän ilmoituksen jälkeen Ukrainan kansa aloitti voimakkaat mielenosoitukset Maidanin aukiolla Kiovassa, josta ne levisivät myös muihin Ukrainan kaupunkeihin. Kansa vaati mielenosoituksissa pesäeroa Venäjään ja lähentymistä EU:n kanssa. (Leonhard ja Phillips 2015, 28–30.)

Mielenosoitukset jatkuivat kuukausia ja 18.2.2014 poliisin erikoisjoukot ampuivat yli sata mielenosoittajaa. Mielenosoitusten ja väkivallan raaistuttua Ukrainan hallitus ja oppositioyhtymät allekirjoittivat sopimuksen, jolla sovittiin uusista vaaleista. Tämän seurauksena myös presidentti Viktor Janukovitš erotettiin virastaan ja hän pakeni maasta 22.2.2014. (Galeotti 2023, 9.)

Vallankumouksen voidaan nähdä muodostaneen Venäjälle kolme uhkaa. Ensinnäkin Venäjän vaikutusvallassa ollut presidentti Janukovitš oli erotettu, toiseksi valtaan nousi uusien vaalien myötä venäläisvastainen, oikeistolainen hallitus ja kolmanneksi riski väri vallankumouksen leviämisestä Venäjälle saattaisi kohota. (McDermott 2015, 6.) Venäjän reaktio Ukrainassa muodostuneeseen tilanteeseen oli Krimin valtaus.

Varsinaista Krimin valtausta edelsi muutamaa päivää ennen presidentti Vladimir Putinin käskemä yllätyksellinen valmiustarkastus Läntisessä sotilaspiirissä. Valmiustarkastuksia oli toteutettu vuodesta 2013 lähtien, eikä se ollut poikkeuksellinen toimenpide. Tällä kertaa sitä kuitenkin käytettiin harhautuksena salaamaan Krimin operaation toimeenpano. Valmiusharjoituksessa joukkoja keskitettiin jopa Pohjois-Venäjälle asti, pois Ukrainan rajalta. (Lavrov 2014, 162; Norberg 2015, 50.) Valmiusharjoituksen suurilla joukkojen siirroilla (150 000 sotilasta) salattiin tuhansien spetznaz- ja maahanlaskujoukkojen kuljetukset Krimin operaatioalueelle. Joukkoja siirrettiin muun muassa Anapaan, joka toimi Venäjän suurimpana huoltotukikohtana. Osa joukoista, ilmeisesti erikoisjoukkoja, kuljetettiin kuitenkin myös suoraan Krimille. (Lavrov 2014, 162–163.)

Varsinainen Krimin valtauksen operaatio alkoi aamuyöllä 27.2.2014, jolloin 50 tunnuksentonta, aseistettua henkilöä valtasi Krimin parlamentin (Lavrov 2014, 163). Nämä henkilöt kertoivat olevansa Krimin venäjää puhuvien kansalaisten itsepuolustusjoukkoja. Henkilöt olivat kuitenkin selkeästi liian hyvin

aseistettuja ollakseen paikallisia itsepuolustusjoukkoja tai edes Berkut-joukkoja. Berkut-joukot olivat Ukrainan erottamia ja laittomaksi julistamia sotilaallisia joukkoja. Jälkikäteen on tulkittu, että Krimin valtaus oli ensimmäinen Venäjän uusien erikoisjoukkojen operaatio. (Eml, 163; Wilson 2014, 110.)

Krimin parlamentin ja muiden poliittisten hallintorakennusten haltuunotto esti Krimin poliittisen päätöksenteon. Myös median rakennuksia ja televisioasemia vallattiin, jolloin tiedottaminen pystyttiin toteuttamaan venäläisten ehdoilla. Krimin niemimaa vallattiin lähes täysin ilman verenvuodatusta ja valtaamisen jälkeen asetettiin Krimille uusi paikallishallinto. Uusi hallinto koostui Venäjän asettamista johtajista ja virkamiehistä, joita yhtäkään ei ollut valittu demokraattisesti. (Racz 2014, 60–61 ja 64.)

Sotilaallisella potentiaalilla oli suuri rooli Krimin valtauksessa ja myös Itä-Ukrainassa, vaikka käytännössä laukaustakaan ei ammuttu. Venäjä oli koonnut Ukrainan rajalle ja Krimille massiivisen sotilaallisen voiman tuomaan pelotetta ukrainalaisten vastareaktion tukahduttamiseksi. Ukrainan asevoimat eivät saaneetkaan minkäänlaista käskyä vastatoimien aloittamiseksi. (Wilson 2014, 112.)

Lisäksi Krimillä toteutettu kansäänestys itsenäistymisestä toteutettiin venäläisten sotilaiden ollessa alueella. Sotilaiden läsnäolo ei niinkään johtunut tunnuksettomista sotilaallisista joukoista, vaan Venäjän sotilastukikohtien sijainnista Krimillä. (Koistinen 2017, 107–110 ja 112–115.) Äänestys toteutettiin pikavauhtia miehityksen jälkeen ja alueella olleet venäläissotilaat painostivat kansaa sekä poliittista eliittiä olemaan äänestämättä tai äänestämään itsenäistymisen puolesta. Vaalitulosta manipuloitiin vaikuttamalla osallistumismahdollisuuksiin ja julkistamalla virheellisiä tuloksia. Manipuloidun vaalituloksen myötä Krim itsenäistyi ja Venäjä liitti alueen itseensä presidentti Putinin duumalle tekemällä esityksellä. (Kuzio ja D’Anieri 2018, 103; Racz 2015, 64.) Krimin itsenäistymisen ja nopean Venäjän annektoinnin jälkeen Venäjä ryhmitti alueelle tuhansia venäläisiä sotilaita pakottaen ukrainalaiset varuskunnat antautumaan (Dayspring 2015, 139).

Venäjän onnistunutta operaatiota Krimillä tuki sen alun perin laillinen sotilaallinen läsnäolo ja tukikohdat alueella (Racz 2015, 65). Krimillä maanteiden sulkemiseen käytettiin siviilipukuisia moottoripyörä- ja rikollisjengejä samoin kuin mielenosoituksiin Itä-Ukrainassa ja Krimillä siviilipukuista venäläisväestöä. Näitä niin sanottuja sijaistoimijoita käytettiin siis siviilipukuisina sotilaallisiin tarkoituksiin. (Leonhard ja Phillips 2015, 43–44.) Siviiliasuisuuden myötä heihin ei voitu käyttää sotilaallista voimaa. On selvää, että myös Ukrainan poliisi tiesi asian todellisen tilan, mutta tilanteeseen ei uskallettu puuttua myöskään poliisin toimivaltuuksilla Venäjän sotilaallisen intervention pelossa. Venäjä oli osoittanut jo Georgiassa 2008, että se nojaa hanakasti kansalaistensa suojelemisen narratiiviin asevoimien käytön

oikeutuksena. Venäläisten joukkojen sijainti Krimillä ja Ukrainan rajalla antoivat olettaa, että kynnys asevoimien käyttöön on matala. (Koistinen 2017, 112–114; Racz 2015, 70.)

Venäjä aloitti sijaistoimijoiden käytön vasta, kun asevoimien potentiaali oli rakennettu, mikä osoittaa suunnitelmallisuutta ja perinteistä neuvostovenäläistä sotataittoa. Krimin valtauksen liittyvässä tutkimuksessa Venäjän toimintatapaa ei ole pidetty mitenkään uutena, mutta sen on todettu onnistuneen synkronoimaan laajan keinovalikoiman erittäin hyvin. (Racz 2015, 51.) Georgian sodassa käytettyihin menetelmiin peilaten on loogista olettaa, että Venäjä on oppinut kokemuksista ja kehittänyt toimintamallejaan jälkianalyysin perusteella (Källman 2019, 85).

Ylipäänsä Krimin operaatio on hyvä esimerkki perinteisestä venäläisestä periaatteesta eli maskirov-kasta (harhautus). Maskirovkaan liittyy keskeisinä elementteinä yllätys, toiminnan peittäminen, naamiointi, valelaitteiden käyttö, harhaanjohtava liike sekä harhauttavan väärän tiedon levittäminen. (Ash 2015.) Maskirovka oli käytössä kaikilla operaation tasoilla, joissa toimintaa esimerkiksi peiteltiin niin sotilaiden kuin poliittisen johdon ja median toimesta. Näin pystyttiin vaikuttamaan sekä Ukrainan vastatoimiin että kansainvälisen yhteisön toimiin, asenteisiin ja mielipiteisiin.

Viitteitä Krimin valtauksen valmisteluvaiheesta oli jo alkuvuodesta 2014, kun hankalasti havaittava separatismi Krimillä alkoi aktivoitua. Krimin kaupungeissa järjestettiin vallankumouksen jälkeisenä päivänä 23.2.2014 mielenosoituksia, joissa vaadittiin itsepuolustusjoukkojen perustamista, kiistettiin Ukrainan uuden hallituksen legitimitetti ja pyydettiin Venäjältä julkisesti tukea. Myös Venäjän presidentti Putinin neuvonantaja ja entinen varapääministeri Vladislav Surkov vieraili Krimillä muutamia kertoja talvella 2013–2014. Hän kävi tuolloin keskusteluja paikallisten johtajien kanssa ja puhui vierailujen aikana Kertšinsalmen yli rakennettavasta sillasta sekä Krimin itsehallinnosta. (Dayspring 2015, 134; Treisman 2016.) Osana varautumissuunnitelman toimeenpanoa Venäjän asevoimat kohottivat valmiuttaan ja vahvistivat ryhmitystään Krimillä 20.–25.2.2014. Sevastopoliin saapui muun muassa 25.2.2014 viisi maihinnousualusta, joihin oli kuormattu 810. merijalkaväkikiprikaatin sotilaita ja kalustoa. Myös Novorossijskissa sijaitsevan venäläisen 7. ilmarynnäköprikaatin oli käsketty kohottaa valmiuttaan jo 22.2.2014. (Koistinen 2017, 111.)

Kansainvälisessä turvallisuuskeskustelussa Venäjän toimintaa Krimillä ja Ukrainassa ei osattu jäsenellä kovin nopeasti. Poliittinen kehys, jonka perusteella Venäjä käytti asevoimaa, muodosti ilmiön, jota alettiin kutsua hybridisodankäynniksi. Tuo poliittinen kehys oli rakentunut useiden vuosien aikana,

mikä tekee sen täydellisestä hahmottamisesta mahdotonta. Nato määritteli konfliktin hybridisodankäynniksi heinäkuussa 2014, mutta muutama tutkija oli käyttänyt termiä jo saman vuoden keväällä ja alkukesästä. (Racz 2015, 41.)

Venäjän informaatiovaikuttamisen vahvin narratiivi perustui Krimin niemimaan historialliseen kuulumiseen Venäjälle. Lisäksi narratiiviin kuului Venäjän osallisuuden kategorinen kieltäminen Krimin ja Itä-Ukrainan tapahtumissa. Narratiivin mukaan ukrainalaiset ovat fasisteja ja Euromaidanin mielenosoitukset sekä niitä seurannut vallankumous ovat Yhdysvaltojen salajuoni. (Racz 2015, 53.) Konfliktia kaiken kaikkiaan edelsi pitkä valmisteluvaihe, jonka aikana Venäjä pyrki ja onnistui rakentamaan kulttuurista, poliittista ja taloudellista vaikutusvaltaa Ukrainassa. Venäjä yhdisti tuona aikana perinteiseen diplomatiaan muita vaikuttamiskeinoja, kuten venäjänkielisen median käytön mielipidemuokkaajana. Krimillä ja Ukrainassa myös ujutettiin venäläisiä virkamiehiä paikallishallintoon, poliittisiin elimiin, kulttuurielämän vaikuttajiin ja talouselämään aivan kuten Georgiassakin ennen vuoden 2008 konfliktia. (Eml, 58–59.)

Osana laaja-alaista hybridisodankäyntiä Venäjä toteutti Ukrainassa kyberoperaatioita, joilla lamautettiin tietoverkkoja. Tarkoituksena oli lamauttaa johtamisjärjestelmä ja tuhota infrastruktuuria, kuten langattomia ja kaapeloituja tietoverkkoja. (Leonhard ja Phillips 2015, 46–47.) Venäläisestä kybervaikuttamisesta Ukrainassa on havaintoja jo vuodelta 2010, jolloin venäläistä alkuperää oleva haittaohjelma Uroburos havaittiin Ukrainan hallinnon järjestelmissä. Vuonna 2014 samaa vakoiluohjelmaa käytettiin useissa maissa, mutta Ukrainassa sen käyttö oli todella tiivistä. Myös tammikuussa 2014 Venäjän erikoisjoukkojen valtaaman Ukrtelecom-matkapuhelinverkon operaattori tunnistettiin palvelunestohyökkäyksen lähteenä. Palvelunestohyökkäykset oli suunnattu lähinnä ukrainalaisiin kansanedustajiin. (Dayspring 2015, 128.) Palvelunestohyökkäykset jatkuivat Krimin itsenäistymistä koskevaan kansanäänestykseen asti, vaikka kybervaikuttaminen muutoin oli melko vähäistä. Tämän on arveltu johtuneen siitä, että Venäjä halusi jakaa omaa propagandaa ja disinformaatiota ukrainalaisissa verkoissa. (Eml, 129.)

Venäjän informaatioisodankäynti näkyi kansainvälisessä mediassa Venäjän syytöksinä Yhdysvaltojen sekaantumisesta Ukrainan sisäisiin asioihin ja oman toimintansa demokraattisuuden korostamisena. Venäjä vetosi mediassa Krimin väestön ja paikallishallinnon pyyntöihin demokraattisten vaalien järjestämisestä kansan kohtalon ratkaisemisessa. (Leonhard ja Phillips 2015, 48.) Lisäksi venäläisiin informaatioisodankäynnin teemoihin kuului muun muassa lupaus Ukrainalle halvasta energian tuonnista,

pelottelu EU:n keskusjohtoisesta julkisten menojen sääntelystä sekä vertaaminen Krimin itsenäistymistä Kosovon itsenäistymisprosessiin ja sen länsimaiseen tukeen (Giles 2016, 4; Leonhard ja Phillips 2015, 48–49; Dayspring 2015, 130).

Kansallisesta ja kansainvälisestä informaatiovaikuttamisesta kertoo myös presidentti Putinin Venäjän Federaation Liittoneuvostolle osoittama pyyntö käyttää aseellista voimaa Krimillä sinne sijoitettujen joukkojen turvaamiseksi. Tämä antaa asialle myös kansainvälisen lainsäädännön näkökulman, sillä Putin nojasi pyyntönsä YK:n peruskirjan 51. artiklaan itsepuolustustarpeesta, vaikka mitään havaintoja välittömästä varasta ei ollut tehty. (Allison 2014, 1263.) Krimille oli nimenomaan tuotu viisi päivää ennen pyyntöä 2000 venäläistä merijalkaväen sotilasta ja Novorossiiskin ilmarynnäkköprikaatin valmiutta oli kohotettu jo kahdeksan päivää aiemmin. Mitään realistista aseellisen voimankäytön oikeutusta ei siis ollut, mutta tämä osoitti Putinin ja Venäjän tarpeen tehdä asiat kansainvälistä oikeutta edes näennäisesti hyödyntäen. (Källman 2019, 89.)

Ennen Krimin valtausta Venäjän rakentama sotilaallinen potentiaali Ukrainan lähialueille osoittaa, ettei tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen käyttö ollut yllätyksellisyydestä huolimatta lopulta ratkaiseva tekijä Ukrainan sotilaallisten keinojen olemattomuudelle. (Takacz 2017, 4; Raitasalo 2018, 34; Koistinen 2017, 123). Mielikuva tunnuksettomista sotilaista hybridisodankäynnin ilmentymänä on ylipäänsä väärä, vaikka siitä muodostuikin mediassa ja turvallisuuskeskustelussa sosiaalinen fakta (Raitasalo 2018, 35). Tämä vääristymä johtuu siitä, että Krimillä joukkojen tunnuksettomuudella ei ollut merkitystä. Venäjä oli ryhmittänyt Krimin tukikohtiin ja Ukrainan lähialueille niin suuren sotilaallisen voiman, ettei puolustustaistelua Krimillä olisi kannattanut aloittaa tunnuksettomia tai tunnuksellisia joukkoja vastaan. (Takacz 2017, 4; Koistinen 2017, 109–113 ja 122–123; Raitasalo 2018, 33.)

Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimuksen *Venäjän asevoimat muutoksessa – Kohti 2030-lukua* (2016, 364) mukaan Krimin valtaamisessa tärkeimmät taktiset keinot olivat salaaminen, eli sotilaat eivät puhuneet medialle, harhauttaminen eli tunnuksettomat sotilaat sekä huomion suuntaaminen muualle. Huomion suuntaaminen muualle tapahtui ajankohdalla, jolloin Ukrainassa mellakoitiin ja elettiin olympiakilpailuiden jälkeistä aikaa. Lisäksi huomio keskittyi Krimiin, mutta samaan aikaan alkoi tapahtua myös Itä-Ukrainassa.

Itä-Ukrainassa Venäjän toimet eivät johtaneet vuonna 2014 samanlaiseen lopputulokseen kuin Krimillä, vaan Ukrainan asevoimat pystyivät vastaamaan venäläisten sijaistoimijoiden valtausyrityksiin melkein välittömästi (Dayspring 2015, 145). Itä-Ukrainassa ei ollut venäläisiä tukikohtia, kuten Krimillä, joten sen sotilaallinen pelote ei toiminut samoin. Ukrainan asevoimat pystyivät taistelemaan Venäjää

vastaan, vaikkakin tehottomasti. Myöskään kyber- ja informaatio-operaatiot eivät tavoittaneet yhtä suurta venäläismielistä vähemmistöä ja näin ollen asevoimien taistelutahtoa ei saatu murennettua sisältäpäin. (Racz 2015, 64–65; Leonhard ja Phillips 2015, 50.)

Myös Donbassin alueelle Itä-Ukrainaan ilmestyi tunnuksettomia sotilaita huhtikuussa 2014, mutta Ukrainan asevoimat aloittivat tuolloin terrorismin vastaisen hyökkäysoperaation. Näin lopputulos oli täysin eri ja tilanne jäätynyt. Venäjä kuitenkin tunnusti perustetut Donetskin ja Luhanskin kansantasavallat, vaikkei liittänyt niitä itseensä. Tämä muodosti Ukrainalle rajakiistan, jonka vuoksi se ei voinut hakea Naton jäsenyysohjelmaan. Siksi Venäjän voidaankin katsoa tuolloin saavuttaneensa strategisen tavoitteensa tuolla alueellisella konfliktilla. (Kuzio ja D'anieri 2018, 101.)

Venäjän operaatio Ukrainassa on koostunut neljästä erilaisesta vaiheesta:

1. Krimin niemimaan valtaaminen
2. voiman kasvattaminen Ukrainan rajalla; uhka ja harhautus
3. venäläismielisten separatistien tukeminen
4. tavanomaisten joukkojen sotilasoperaatio Ukrainan alueella.

(Danish Defence Intelligence Service 2014, 11.)

2.1 Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen erityispiirteet Krimillä

Venäjä käytti tunnuksettomia aseellisia joukkoja Krimin niemimaan laittomassa valtauksessa vuonna 2014. Venäjä kielsi alkuun tietävänsä kyseisistä joukoista mitään, mutta myöhemmin alueen valtauksen jälkeen kuitenkin tunnusti ne venäläisiksi erikoisjoukkojen sotilaisiksi.

Krimillä eri kohteita vallanneet sotilaat käyttivät Venäjän asevoimien maastopukua ja aseita, mutta kieltäytyivät kertomasta henkilöllisyyksiään, eivätkä käyttäneet mitään tunnuksia. Myöskään heidän ajoneuvoissaan ei ollut mitään tunnuksia tai edes rekisterikilpiä. Operaatioon osallistuneet joukot myös käyttäytyivät ja esiintyivät kurinalaisesti sekä ammattitaitoisesti operaation ajan. (Lavrov 2014, 164–165.) Joukot toimivat kuitenkin yhteistoiminnassa jo Krimillä olleiden venäläisten sotilaiden sekä venäläismielisten paikallisten joukkojen kanssa. Näitä erikoisjoukkoja käytettiin varsinkin sellaisten

kohteiden valtauksissa, joissa epäiltiin olevan eniten vastarintaa. Lisäksi joukot ottivat kiinni avainhenkilöitä. (Nikolsky 2014, 124 ja 130.)

Kansainvälisissä oikeudellisissa arvioissa Krimin valtausta ja myöhempää liittämistä Venäjään on pidetty yksiselitteisesti Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan vastaisena laittoman voimankäyttönä ja siten vakavana kansainvälisen oikeuden rikkomisena. Toiminnan on arvioitu jo tuolloin täyttäneen myös hyökkäysrikoksen tunnusmerkistön. Sen sijaan kansallisten tunnusten puuttumista Venäjän asevoimien erikoisjoukkojen sotilaspuvuista ei ole itsessään pidetty sodan oikeussääntöjen vastaisena tekona. Tämä johtuu pitkälti siitä, että erikoisjoukkojen jäsenet erottuivat venäläisiksi taistelijoiksi sellaisen venäläisen aseistuksen perusteella, joita Ukrainalla ei asevoimien käytössä ollut. Tämän vuoksi on katsottu, että sotilaat voitiin tosiasiallisesti tunnistaa Venäjän asevoimiin kuuluviksi. (HE 56/2017, 12.)

Vaikka jälkikäteen on kansainvälisessä oikeudessa arvioitu, että sotilaat voitiin venäläisiksi tunnistaa, aiheutti se epävarmuutta päätöksissä vastatoimien laadussa ja käynnistämisessä. Päätöksentekoon vaikutti epävarmuus siitä, olivatko kohteita vallanneet henkilöt Venäjän sotilaita vai paikallisia itsepuolustusjoukkoja. (Lavrov 2014, 165.)

3 TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOKSET

Turvallisuusympäristö ja sen muutoksiin sopeutuva lainsäädäntö vaikuttavat huomattavasti eri turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksiin. Toimivaltuuksien käyttö erilaisissa maailmantilanteissa edellyttää kansallisen valmiuslainsäädännön sekä kansainvälisten sodanoikeussääntöjen hyvää tuntemusta. Myöskään poliisi ei voi olla tietämätön muutoksien mukanaan tuomasta lainsäädännöstä, koska esimerkiksi rikosvastuun kohdentaminen muuttuu tietyillä henkilöryhmillä perustavanlaatuisesti sodan tai aseellisen selkkauksen aikana.

Tässä tutkimuksessa merkittävän turvallisuusympäristön rajapinnan määrittää normaalioloista siirtyminen aseelliseen selkkaukseen tai sotaan. Tämä johtuu siitä, että vasta aseellisessa selkkauksessa tai sodassa tulevat voimaan kansainväliset sodan oikeussäännöt. Tätä ennen tunnuksettomia sotilaallisia ryhmiä käsitellään kansallisen lainsäädännön, eli aluevalvontalain näkökulmasta. Käytännössä erilaiset turvallisuusympäristön muutokset, ennen varsinaista aseellista selkkausta tai sotaa, kuitenkin vaikuttaisivat todennäköisesti kyseisten joukkojen tunnistamiseen kontekstista johtuen.

3.1 Poikkeusolot

Suomessa poikkeusolot määrittää valmiuslaki (29.12.2011/1552), joka säätelee viranomaisten lisätoimivaltuuksista poikkeusoloissa. Valmiuslain poikkeusolojen määritelmä on rajattu kaikkein vakavimpiin kriiseihin, jotka koskettavat koko kansakuntaa tai ainakin suurta osaa siitä. Lisäksi poikkeusolojen määritelmä voi täytyä tilanteissa, joissa kriisi vaikuttaa koko yhteiskunnan toimivuuteen pitkäkestoisesti. (HE 3/2008, 25)

Poikkeusoloja valmiuslain (8.7.2022/706, 3 §) mukaan ovat:

- 1) Suomeen kohdistuva aseellinen tai siihen vakavuudeltaan rinnastettava hyökkäys ja sen välitön jälkitila;*
- 2) Suomeen kohdistuva huomattava aseellisen tai siihen vakavuudeltaan rinnastettavan hyökkäyksen uhka, jonka vaikutusten torjuminen vaatii tämän lain mukaisten toimivaltuuksien välitöntä käyttöön ottamista;*
- 3) väestön toimeentuloon tai maan talouselämän perusteisiin kohdistuva erityisen vakava tapahtuma tai uhka, jonka seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti vaarantuvat;*
- 4) erityisen vakava suuronnettomuus ja sen välitön jälkitila;*
- 5) vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti; sekä*
- 6) sellainen*
 - a) julkisen vallan päätöksentekokykyyn;*
 - b) rajaturvallisuuden tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen;*
 - c) välttämättömien sosiaali- ja terveydenhuollon tai pelastustoimen palvelujen saatavuuteen;*

d) energian, veden, elintarvikkeiden, lääkkeiden tai muiden välttämättömien hyödykkeiden saatavuuteen;

e) välttämättömien maksu- ja arvopaperipalvelujen saatavuuteen;

f) yhteiskunnallisesti kriittisten liikennejärjestelmien toimivuuteen; tai

*g) edellä a–f alakohdassa lueteltuja toimintoja ylläpitävien tieto- ja viestintä-
teknisten palvelujen tai tietojärjestelmien toimivuuteen*

kohdistuva uhka, toiminta, tapahtuma tai näiden yhteisvaikutus, jonka seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti ja laajamittaisesti estyvät tai lamaantuvat tai joka muulla näihin vakavuudeltaan rinnastuvalla tavalla erityisen vakavasti ja olennaisesti vaarantaa yhteiskunnan toimintakykyä tai väestön elinmahdollisuuksia.

Suomessa voi siis vallita poikkeusolot myös sotilaallisen uhan osalta ennen varsinaista sotaa tai aseellista selkkausta. Valmiuslaki on säädetty ennen kaikkea yhteiskunnan järjestämiseksi vakavimpien kriisien keskellä.

Oikeusministeriössä on tällä hetkellä menossa valmiuslakia koskeva kokonaisuudistus, jossa työryhmän tehtävänä on selvittää nykyisen lainsäädännön ajantasaisuus, toimivuus ja kehittämistarpeet sekä valmistella tarvittavat säädösehdotukset. uudistuksen tavoitteena on muun muassa mahdollistaa vakavien uhka- ja häiriötilanteiden tunnistaminen, tarjota asianmukaiset ja riittävät toimivaltuudet poikkeustilanteisiin ja mahdollistaa oikea-aikaiset päätökset poikkeustilanteissa. Työryhmän on tarkoitus luovuttaa hallituksen esitys eduskunnalle syysistuntokaudella 2025. (Oikeusministeriö, 2024.)

3.2 Hybridivaikuttaminen

Hybridivaikuttamiselle ei ole olemassa yleistä, kansainvälisesti hyväksyttyä määritelmää. Hybridivaikuttamisen lisäksi käytetään yleisesti myös useita sitä muistuttavia ja merkitykseltään osin päällekkäisiä termejä kuten hybridiuhat, hybridioperaatiot ja hybridisodankäynti. Läntisessä turvallisuuskeskustelussa terminologian vaihtelevuus ei kuitenkaan juurikaan haittaa ymmärrettävyyttä. (Källman 2019, 5.)

Sisäministeriön kansallisessa riskiarviossa 2023 (25) hybridivaikuttaminen kuvaillaan seuraavasti:

Hybridivaikuttamisessa valtiollinen tai muu toimija pyrkii vaikuttamaan samanaikaisesti tai jatkumona, suunnitelmallisesti ja eri keinoja käyttäen kohteen haavoittuvuuksiin omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Laaja-alaiseen keinovalikoimaan voi kuulua muun muassa poliittisia, diplomaattisia, taloudellisia ja sotilaallisia keinoja sekä informaatioja kybervaikuttamista. Vaikuttaminen on vahingollista, sitä pyritään usein tekemään niin, että se on kiistettävissä ja se voi pitää sisällään niin laittomia kuin laillisia keinoja. Vaikuttaminen voi olla pitkäkestoista, jopa vuosia kestävää.

Hybridiuhkiin vastaamisessa on ominaista, että sisäinen ja ulkoinen turvallisuus limittyvät voimakkaasti toisiinsa. Hybridivaikuttaminen voi myös kohdistua joko suoraan Suomeen tai Suomeen osana suurempaa kokonaisuutta, kuten länsimaihin tai Euroopan Unionin maihin kohdennetussa vaikuttamisessa. Suuremmissa kokonaisuuksissa voidaan pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi Euroopan Unionin yhtenäisyyteen tai sisäiseen päätöksentekoon ja toimintaan. (Sisäministeriö 2023, 26.)

Hybridivaikuttamisen toimet voivat joskus olla näennäisesti positiivisia, mutta motiivit ja tavoitteet ovat taustalla kuitenkin vaikuttamisen kohteelle haitallisia tai ei-hyväksyttäviä. Hybridivaikuttaminen voi kohdistua mihin tahansa yhteiskunnan elintärkeään toimintoon tai toimintoihin. Sillä voidaan pyrkiä vaikuttamaan suorasti tai epäsuorasti esimerkiksi poliittiseen päätöksentekoon, väestön mielipiteisiin, yhteiskunnan toiminnan kannalta tärkeiden palveluiden ja infrastruktuurin toimivuuteen, viranomaisia kohtaan koettuun luottamukseen tai Suomen kantoihin kansainvälisissä foorumeissa. Tyypillistä hybridivaikuttamiselle on, että sillä pyritään vaikuttamaan yhteiskunnan eri osiin piilotellusti niin, että vaikuttamisen kohteena oleva maa tai yhteisö tekisi omasta tahdostaan itselleen haitallisia, vaikuttajan päämääriä tukevia päätöksiä. Varsinkin taloudellisissa päätöksissä rajanvetäminen haitallisen ja hyväksyttävän vaikuttamisen välille voi olla haastavaa, sillä taloudelliseen yhteistyöhön ja investointeihin liittyy yleensä myös hyötyjä. (Sisäministeriö 2023, 26.)

Fyysinen vaikuttaminen on myös hybridivaikuttamisen keino, jota voi esiintyä osana laaja-alaista vaikuttamista. Fyysistä vaikuttamista voi olla esimerkiksi sabotaasit, iskut kriittiseen infrastruktuuriin tai sotilaalliset voimannäytöt. Fyysisiin vaikuttamiskeinoihin saatetaan turvautua silloin, kun muilla keinoilla ei ole päästy haluttuun lopputulokseen. Nämä keinot nähdään syystäkin kaikkein kovimpina vaikuttamisen keinoina ja niillä haetaan osaltaan myös psykologista vaikutusta. (Sisäministeriö 2023, 27.)

Hybridivaikuttamisessa yhdistellään yleensä laillisia ja laittomia keinoja eri viranomaisten vastuualueilta. Näin toimittaessa pyritään ja usein onnistutaankin pitämään toiminta tavanomaisen viranomais-
torjunnan ulottumattomissa tai kokonaan tunnistamattomissa. Tehokas hybridivaikuttamiseen vastaa-
minen edellyttääkin kokonaisvaltaista kansallisesti yhtenäistä ja Euroopan Unionin mukaan kytkevää
lähestymistapaa. (Sisäministeriö 2023, 27.)

Valtioneuvoston ajankohtaiselonteossa turvallisuusympäristön muutoksesta (2022:18, 29) todetaan,
että Suomen turvallisuusympäristö on muuttunut. Laaja-alaisten, poikkeuksellisten ja monitahoisten
hybridivaikuttamisen keinojen kohteeksi joutumiseen ja niiden seurauksiin täytyy varautua sekä pit-
källä että lyhyellä aikavälillä. Lisäksi selonteossa todetaan, että tähän vaikuttamiseen voi sisältyä soti-
laallista painostamista ja sotilaallisen voiman käyttöä.

3.3 Poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen painostus

Valtion päätöksentekoon voidaan koittaa vaikuttaa poliittisella, taloudellisella ja sotilaallisella painos-
tuksella. Näillä painostuskeinoilla voidaan pyrkiä saamaan kohdevaltio toimimaan sellaisten tavoittei-
den saavuttamiseksi, joihin painostettava valtio muutoin ei suostuisi. Painostuksen tarkoituksena on
siis saada kohdevaltio toimimaan tietyllä tavalla, kyseenalaistaa kohdevaltion poliittisen johdon toimin-
takyky ja legitimitetti sekä aiheuttaa yleistä epävarmuutta, heikentää turvallisuuden tunnetta ja yleistä
maanpuolustustahtoa. Myös jo meneillään olevia painostavalle valtiolle edullisia asioita ja tapahtumia
voidaan yrittää edistää kohdevaltiossa. Painostus voi olla monentyyppistä, sitä voidaan tehdä yksittäi-
sinä toimenpiteinä, se voi lisääntyä asteittain tai se voi olla samanaikaisesti monen tasoista. Se voi
ilmetä myös kansainvälisissä foorumeissa tai esimerkiksi mediassa. Palvelunestohyökkäykset, tieto-
verkkojen häirintä ja informaatiovaikuttaminen ovat esimerkkejä painostuksen muodoista. Varsinkin
näissä tapauksissa painostuksen aiheuttaja voi olla vaikeasti identifioitavissa. (Sisäministeriö 2023,
34.)

Poliittisen päätöksenteon lisäksi painostuksen kohteena voivat olla myös yhteiskunnan tärkeät toimin-
not. Tällaisia painostuksen keinoja ovat muun muassa viranomaistoiminnan, yritystoiminnan, palvelu-
jen ja maksuliikenteen häirintä, estäminen tai vaikeuttaminen sekä alueloukkaukset ja sotilaallisten
joukkojen keskittäminen rajojen tuntumaan. Hybridivaikuttaminen, jossa käytetään sotilaallisia ja ei-
sotilaallisia keinoja, mukaan lukien erikoisjoukkojen käyttö, informaatio- ja kybervaikuttaminen, poliitti-
set salamurhat, sabotaasi, peiteoperaatiot, CBRNE-aineiden* käyttö, taloudellinen painostus, väestön

sisäisten ristiriitojen lietsominen ja yhteiskunnan epävakauden luominen ovat osa painostuksen keinovalikoimaa. (Sisäministeriö 2023, 35.)

**Kansallinen CBRNE-strategia 2017: CBRNE-uhalla tarkoitetaan kemiallisista aineista (C), biologisista taudinaiheuttajista (B), radioaktiivisista aineista (R) ja ydinaseista (N) sekä räjähteistä (E) sekä näitä koskevan tietotaidon väärinkäytöstä johtuvia vaaratilanteita.)*

3.4 Sota ja aseellinen selkkaus

Suomen perustuslain (11.6.1999/731) mukaan sodasta ja rauhasta päättää tasavallan presidentti eduskunnan suostumuksella (93 §). Nykyisin sotia kuitenkin julistetaan enää harvoin ja termiä sota ei enää juurikaan käytetä virallisissa dokumenteissa. Tämän sijaan käytetään termiä aseellinen selkkaus, joka kattaa myös tietyt sotaa vähäisemmätkin aseelliset tai niihin verrattavat toimet. (Rosen ja Parkkari 2004, 59–60.)

Aseellisen selkkauksen määritelmä täyttyy, jos aseellinen toiminta on jatkuvaa ja pitkäkestoista. Ymmärrettävästi tulkinta voi olla välillä vaikeaa, vaihdella alueittain ja tämän vuoksi se vaatii hyvää tilanetietoisuutta. Valtioiden sisäiset häiriöt, kuten mellakat tai yksittäiset ampumistapaukset eivät täytä aseellisen selkkauksen määritelmää ja niihin sovelletaan vain kansallista lainsäädäntöä sekä ihmisoikeussopimuksia. (Takamaa 2014a, viitattu Jäntti 2015, 10.)

Aseellisia selkkauksia ovat:

- a) Valtioiden välinen aseellinen selkkaus, joka on molempien osapuolten taholta sellaiseksi katsottu ja julistettu;
- b) valtioiden välinen aseellinen selkkaus, samantekevää, miten valtiot sen itse luokittelevat;
- c) aseellinen selkkaus, jossa kansa taistelee kolonialistista hallintoa ja vierasta tai rasistista hallintoa vastaan;
- d) valtion toisen valtion osan miehitys, vaikka miehittäjä ei kohtaisikaan aseellista vastarintaa;

e) valtion sisäinen aseellinen selkkaus, jonka yhteydessä voi olla myös käynnissä valtioiden välinen aseellinen selkkaus ulkopuolisen valtion joukkojen taistelu toimiin osallistumisen johdosta; ja

f) valtion sisäinen aseellinen selkkaus.

(Takamaa 2014b, viitattu Jäntti 2015, 10.)

Aseelliset selkkaukset voivat siis olla monen tyyppisiä, mutta tyypillisesti niistä käytetään kahta yleisesti tunnettua määritelmää. Ensinnäkin aseellinen selkkaus voi olla valtioiden välinen sota eli kansainvälinen aseellinen selkkaus ja toiseksi se voi olla valtioiden sisäinen, kansainvälistä luonnetta vailla oleva aseellinen selkkaus, eli esimerkiksi sisällissota. (Takamaa 2015, viitattu Jäntti 2015, 10–11.)

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan (SopS 1/1956) mukaan jäsenmaiden on pidättäydyttävä kansainvälisissä suhteissaan väkivallalla uhkaamisesta tai väkivallan käyttämisestä muiden valtioiden alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan. Väkivaltaa tai sen uhkaa ei saa myöskään käyttää muulla tavalla, joka on Yhdistyneiden kansakuntien päämäärien kanssa ristiriidassa. (2(4) artikla.)

Kansainvälisessä oikeudessa kieltoa voimankäytöstä pidetään pakottavana (ns. *ius cogens*) normina, joka on yleinen. Normaaliolojen aikana tapahtuvaa valtion alueellisen koskemattomuuden suojelemista valtiollisella voimankäytöllä koskee kuitenkin oma vakiintunut kansainvälistapaoikeudellinen oikeussäännöstönsä. Se on erillinen Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan voimankäytön sääntelystä. Tämän oikeussäännösten mukaan voimakeinoja, tarvittaessa myös sotilaallisia voimakeinoja, voidaan käyttää alueloukkausten torjuntaan. Sotilaallisten voimakeinojen käyttäminen on sallittua vain erityistapauksissa viimeisenä keinona, kuten se on aluevalvontalaissakin kirjattu. (HE 56/2017, 9.)

Aluevalvonnassa tapahtuva voimankäyttö perustuu siis valtion tapaoikeudelliseen puolustautumisoi-keuteen, eikä tällöin ole kyse Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan 51 artiklan tarkoittamasta itsepuolustuksesta aseelliseen hyökkäykseen. Kyse ei myöskään ole Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan 2 (4) artiklan vastaisesta toiminnasta, jos valtion alueelle tunkeutunut valtiollinen toimija ei käytä aseellista voimaa eli asevaikuttamista. Näin ollen esimerkiksi pelkkä valtion aluksen tunkeutuminen

valtion alueelle ei muodosta vielä oikeutta 2 artiklan 4 luvussa mainittuun voimankäyttöön tai sillä uhkaamiseen. (HE 56/2017, 9.)

Valtion itsepuolustuksellisen voimankäytön oikeuttaa vasta aseellinen hyökkäys, joka edellyttää erityisen vakavaa voimankäyttöä toista valtiota kohtaan. Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa 14.12.1974 hyväksyttiin hyökkäyskäsitteen 3314 (XXIX) määritelmä, mikä on myös myöhemmin lähes samanlaisena otettu Kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) perussäännön hyökkäysrikoksen tunnusmerkistöksi. (HE 56/2017, 9.)

Määritelmän mukaan "hyökkäysteko" tarkoittaa tekoa, jossa valtio käyttää aseellista voimaa toisen valtion suvereniteettia, alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai muulla tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan vastaisesti. Sodanjulistuksesta riippumatta hyökkäystekoja ovat seuraavat teot:

1. Valtion asevoimat tunkeutuvat tai hyökkäävät toisen valtion alueelle, tai tällainen tunkeutuminen tai hyökkäys johtaa, vaikka väliaikaisestikin, sotilaalliseen miehitykseen, tai valtio liittyy voimankäytön avulla toisen valtion alueen kokonaan tai osittain omaan alueeseensa.
2. Valtion asevoimat pommittavat toisen valtion aluetta, tai valtio käyttää aseita toisen valtion aluetta vastaan.
3. Valtion asevoimat saartavat toisen valtion satamat tai rannikot.
4. Valtion asevoimat hyökkäävät toisen valtion maa-, meri- tai ilmavoimien joukkoja tai laivastoa ja lentokalustoa vastaan.
5. Valtion asevoimia, jotka ovat toisen valtion alueella tämän valtion suostumuksella, käytetään asiaa koskevan sopimuksen ehtojen vastaisesti, tai näiden asevoimien pitämistä kyseisellä alueella jatketaan asiaa koskevan sopimuksen päätyttyä;
6. Valtio, joka on antanut alueensa toisen valtion käyttöön, sallii tämän toisen valtion käyttää aluetta kolmanteen valtioon kohdistuvaan hyökkäystekoon;

7. Valtio tai joku muu sen puolesta lähettää aseistautuneita joukkoja, ryhmiä, asevoimiin kuulumattomia joukkoja tai palkkasotureita, jotka suorittavat toista valtiota vastaan sellaisia asevoimien toimiin verrattavia toimia, jotka vastaavat vakavuudeltaan edellä lueteltuja tekoja, tai osallistuu merkittävästi tällaisiin toimiin.

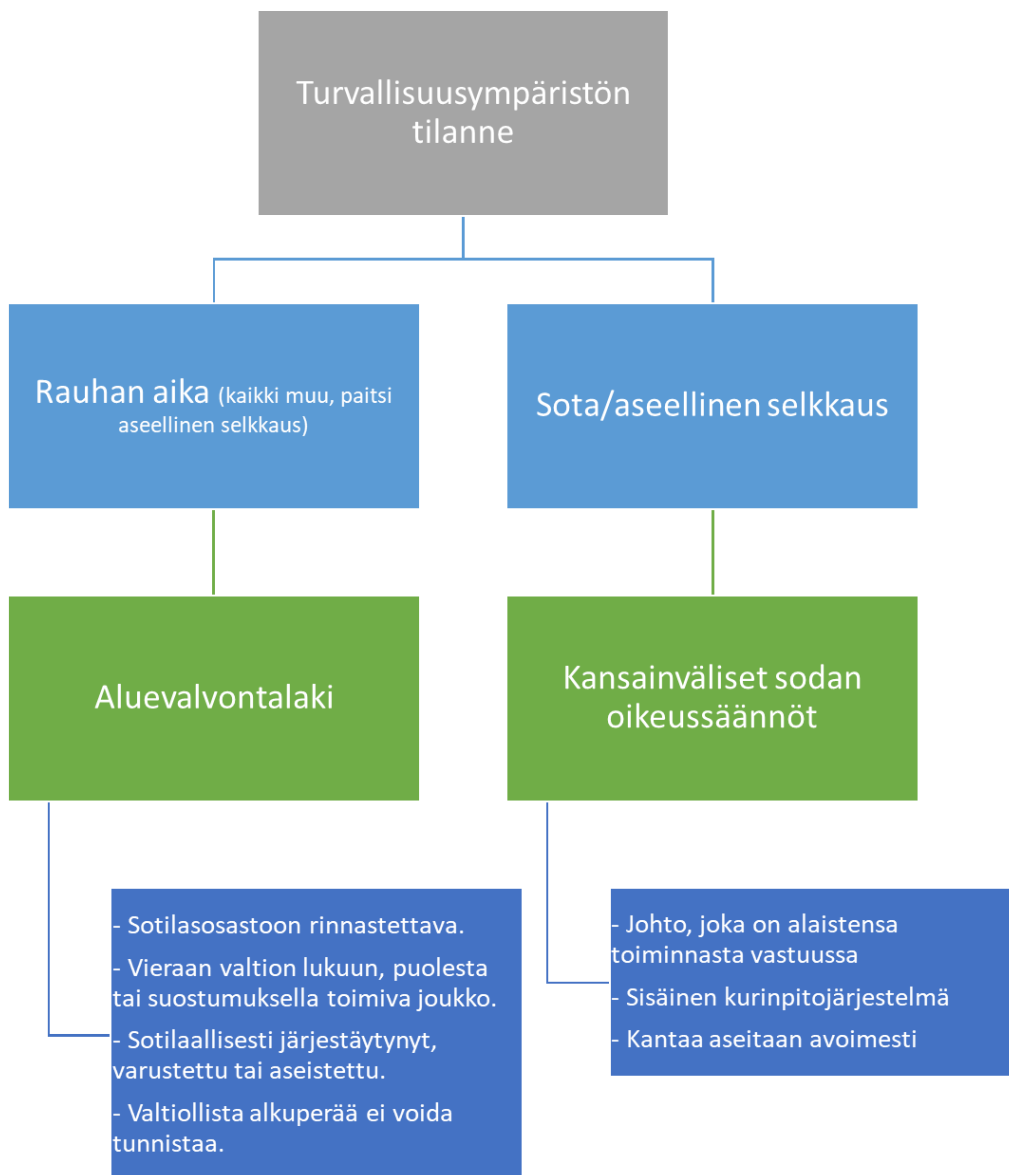
(HE 56/2017, 9–10.)

Hyökkäyksen määritelmällä tarkoitetaan siis huomattavasti alueloukkauksia vakavampia valtion toista valtiota vastaan tekemiä tekoja. Tämän määritelmän avulla pystytään myös määrittämään Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan 51 artiklan vastaiset teot. (HE 56/2017, 10.)

On huomion arvoista, ettei aseellisen selkkauksen alkamista ja näin oikeutta valtion itsepuolustukseen määritä Suomessa puolustustilalain (22.7.1991/1083) käyttöönotto. Puolustustilalain 1 §:n mukaan voidaan valtakunnan puolustusta tehostaa ja sen turvallisuutta lujittaa saattamalla Suomessa voimaan puolustustila. Tämä voi tapahtua Suomeen kohdistuvan sodan aikana sekä siihen käytännössä rinnastettavan sisällissodan aikana. Puolustustilalain voimaantumisen ei ole myöskään suoranaista yhteyttä kansainvälisten sodan oikeussääntöjen voimaantumiseen. Näitä ei ole liitetty toisiinsa, vaikka todellisuudessa aseellisen selkkauksen alkaessa puolustustila todennäköisesti saatettaisiin voimaan hyvin nopeasti tai se saattaisi jo olla voimassa.

4 TUNNUKSETTOMAT SOTILAALLISET JOUKOT

Tunnuksettomat sotilaalliset joukot määritellään lainsäädännössä vallitsevan turvallisuusympäristön tilanteen mukaan. Normaaliolojen aikana määrittelyyn käytetään kansallista lainsäädäntöä, eli aluevalvontalakia, kun taas aseellisen selkkauksen aikana määritelmä tulee kansainvälisistä sodan oikeussäännöistä. Asiaa on havainnollistettu kaaviossa 1.

Kaavio 1. Turvallisuusympäristön muutos vaikuttaa lainsäädäntöön ja sen myötä tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen määritelmiin.

4.1 Aluevalvontalaki

Aluevalvontalaissa (AVL, 18.8.2000/755) säädetään Suomen alueellisen koskemattomuuden valvonnasta ja turvaamisesta (1 §). Alueellisesti tämä tarkoittaa koko Suomen aluetta, eli raja-alueiden lisäksi meri-, ilma- ja sisämaa-alueita. Aluevalvontalaki on tarkoitettu turvaamaan valtakuntaa vieraan valtion sotilaalliselta toiminnalta. Aluevalvontalakia täydentää aluevalvonnasta annettu valtioneuvoston asetus (971/2000).

Liikkumista ja muuta toimintaa valtion rajoilla ja muilla valtion turvallisuuden kannalta merkittävillä alueilla valvotaan alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi. Valvontaa tehdään Suomen maa-alueilla, vesialueilla ja ilmatilassa. Koko maan kattava valvontajärjestelmä, Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi toimii keskeytyksettä. (HE 56/2017, 4.)

Aluevalvonnan päämääränä on ehkäistä, paljastaa ja selvittää vieraan valtion tekemät alueellisen koskemattomuuden loukkaukset. Vaikka valvonnalla tarkoitetaan pääasiassa raja-alueiden valvontaa, niin aluevalvontaviranomaiset ovat toimivaltaisia myös muualla, kuin valtion rajoilla (AVL 2 § 2 k.). Aluevalvontaviranomaisten toimivaltuuksista säädetään tarkemmin aluevalvonnasta annetun valtioneuvoston asetuksen 24 §:ssä.

Tunnuksettomat sotilaalliset ryhmät tulivat Suomen lainsäädäntöön vuonna 2017. Tuolloin aluevalvontalakia muutettiin varmistamaan se, että viranomaiset voivat puuttua myös sellaisten sotilaallisten ryhmien toimintaan, joiden valtiollista alkuperää ei tunnisteta. Tunnukseton sotilaallinen ryhmä määritellään aluevalvontalaissa (2 § 5a k.) seuraavasti:

Tunnuksettomalla sotilaallisella ryhmällä sotilasosastoon rinnastettavaa, vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella toimivaa joukkoa, joka on sotilaallisesti järjestäytynyt, varustettu tai aseistettu ja jonka valtiollista alkuperää ei voida tunnistaa;
(10.7.2017/502)

Samassa yhteydessä aluevalvontalakiin lisättiin 10a §, joka kieltää tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän tai sen jäsenen tulon Suomen alueelle sekä maassa olemisen. Myös rikoslain 17 luvun 7c alueloukkausta koskevaan pykälään tehtiin lisäys toiseksi momentiksi. Sen mukaan alueloukkauksesta tuomitaan myös se, joka aluevalvontalain 2 §:n 5 a kohdassa tarkoitettua tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän jäsenenä ja osana tällaisen ryhmän toimintaa rikkoo aluevalvontalain 10 a §:n mukaista kieltä tulla Suomen alueelle tai olla maassa.

Lakimuutoksen tarve konkretisoitui nimenomaan Krimin niemimaan valtauksen ja Itä-Ukrainan kriisin aikana. Tällöin kävi selväksi, ettei varsinkaan Venäjä välttämättä noudata kansainvälisen oikeuden periaatteita sotilasosaston tai sotilaan tunnistamisen osalta. Tunnuksettomia sotilaallisia joukkoja on käytetty aseellisissa konflikteissa maailmalla jo pidemmän aikaa, mutta Ukrainan tapahtumat saivat lainsäätäjän reagoimaan.

Hallituksen esityksessä (HE 56/2017, 18) lakialoitteen tarvetta perusteltiin seuraavasti:

Esityksen pääasiallisena tavoitteena on saattaa Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaamista ja valvontaa koskeva lainsäädäntö vastaamaan kattavammin muuttunutta turvallisuustilannetta ja uudenlaisia sotilaallisia uhkia. Aluevalvontaviranomaisten toimivaltuudet aluevalvontalaissa tulee olla ajan tasalla ja niillä tulee pystyä vastaamaan kansainvälisen kehityksen vuoksi muuttuneen toimintaympäristön haasteisiin alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi.

4.1.1 Aluevalvontaviranomaisten toimivaltuudet

Aluevalvontaviranomaisia ovat sotilas-, rajavartio-, poliisi- ja tulliviranomaiset sekä niiden aluevalvontaan määrättyt virkamiehet. Lisäksi Puolustusministeriö on taho, joka yhteensovittaa aluevalvontaviranomaisten toimintaa (AVL 23 §). Alerikkomuksen ja alueloukkauksen tutkinnasta säädetään aluevalvontalain 35 §:ssä. Sen mukaan aluevalvontaviranomainen huolehtii aluerikkomuksen ja -loukkauksen alustavasta selvittämisestä. Käytännössä siis asian havainnut tai tiedon ensimmäisenä saanut aluevalvontaviranomainen. Asian tarvitessa tarkempaa selvittämistä, se siirretään sotilas- tai rajavartioviranomaiselle. Saman lainkohdan mukaan aluerikkomuksen ja alueloukkauksen esitutkinnan toimittaa poliisi tai Rajavartiolaitos siten, kuin rajavartiolaissa säädetään.

Puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 2 §:n 1 momentin 1 kohdan a alakohdan mukaan Suomen sotilaalliseen puolustamiseen kuuluu maa-alueen, vesialueen ja ilmatilan valvominen sekä alueellisen koskemattomuuden turvaaminen. Aluevalvontaviranomaisten tehtävistä säädetään aluevalvontalain 24 §:n 1 momentissa. Sen mukaan sotilasviranomaisten tehtävänä on huolehtia aluevalvonnan toimeenpanosta ja aluevalvontaviranomaisten yhteistoiminnasta. Saman lainkohdan mukaan aluevalvonnasta valtakunnan rajoilla huolehtii Rajavartiolaitos. Lisäksi Rajavartiolaitos huolehtii niistä alueista, minne sen toiminta rajavartiolain (578/2005) 4 §:n mukaan kohdentuu.

Vieraan valtion sotilaiden, sotilasajoneuvojen sekä valtionalusten ja -ilma-alusten maahantuloon sekä maassa oloon edellytetään aluevalvontalain 2 luvun mukaisesti aluevalvontalainsäädännön tarkoittamaa lupaa. Kulkuun tai oleskeluun maassa puututaan aluevalvontalain 6 luvun mukaisilla toimivaltuuksilla, jollei oikeutta maahantuloon ei ole tai jos maahantuloon ja maassa oleskeluun liittyviä määräyksiä ja säännöksiä ei ole noudatettu.

Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaamiseen voidaan käyttää tarvittaessa myös voimakeinoja. Aluevalvontaviranomaisista Puolustusvoimat ja Rajavartiolaitos ovat aluevalvontalain 33 §:n 1 momentin mukaan ne viranomaiset, joilla on oikeus käyttää sotilaallisia voimakeinoja Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi.

Sotilaallisten voimakeinojen käyttöä on tarkennettu aluevalvonta-asetuksen 24 §:ssä, jonka mukaan aluevalvontaviranomainen antaa käskyn palata viivytyksettä takaisin, jos se tapaa sotilaan, sotilasosaston tai sotilasajoneuvon ylittämässä valtakunnan rajaa oikeudettomasti. Aluevalvontaviranomainen voi ottaa rajanylittäjän kiinni, tarvittaessa aluevalvontalain 31 §:ssä tarkoitettuja voimakeinoja tai 33 §:ssä tarkoitettuja sotilaallisia voimakeinoja käyttäen, jos käskyä palata viivytyksettä ei noudateta. Sama koskee tilanteita, joissa oikeudettomasti Suomen alueelle tullut tavataan muualla Suomen alueella.

4.1.2 Poliisi aluevalvontaviranomaisena

Poliisin tehtäviä ovat poliisilain (PoL, 872/2011) mukaan oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii myös turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asiakkaiden kanssa sekä huolehtii tehtäviinsä liittyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä. (PoL 1:1.)

Lisäksi poliisi suorittaa lupahallintoon liittyvät ja muut sille laissa erikseen säädetty tehtävät sekä antaa jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvalla apua (PoL 1:1). Poliisin tiedonhankintaan liittyvistä toimivaltuuksista rikosten estämiseksi ja paljastamiseksi säädetään poliisilaissa. Sen sijaan poliisin toimivaltuuksista tiedonhankinnassa rikoksen selvittämiseksi säädetään pakkokeino- ja esitutkintalaeissa.

Kuten muustakin rikollisuudesta, poliisi vastaa myös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta. Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan rikoslain (RL, 564/2015) 6 luvun 5 §:n toisen momentin mukaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa, tietyn ajan koossa pysyvää, rakenteeltaan jäsenyntyä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9:ssä tarkoitettuja rikoksia. Näistä ensimmäinen on kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja toinen oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen.

Aluevalvontalain kuudennessa luvussa säädetään aluevalvontaviranomaisista ja heidän tehtävistään sekä toimivaltuuksista. Aluevalvontaviranomaisia ovat sotilas-, rajavartio-, poliisi ja tulliviranomaiset sekä niiden aluevalvontaan määrätyt virkamiehet. Myös Liikenne- ja viestintävirasto toimii aluevalvontaviranomaisena toimialallaan. Saman pykälän mukaan Puolustusministeriö johtaa ja sovittaa yhteen aluevalvontaviranomaisten toimintaa aluevalvontalain soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. (AVL 23 §.)

Aluevalvontalain 24 §:n mukaan sotilasviranomaisten tehtävä on huolehtia aluevalvonnan toimeenpanosta sekä aluevalvontaviranomaisten yhteistoiminnasta. Rajavartiolaitos puolestaan huolehtii aluevalvonnasta Suomen rajoilla sekä minne toiminta rajavartiolain 4 §:n mukaan kohdentuu. Muiden aluevalvontaviranomaisten tehtävä on osallistua aluevalvontaan varsinaisten tehtäviensä yhteydessä. Tämä on siis myös poliisin tehtävä.

Poliisin tulee ilmoittaa sotilas- tai rajaviranomaisille aluerikkomuksista ja alueloukkauksista tai niiden uhasta. Lisäksi poliisin on ryhdyttävä toimenpiteisiin käytettävissä olevin keinoin aluerikkomuksen tai alueloukkauksen estämiseksi. (AVL 24 §.) Poliisin tehtäväkentän vuoksi voidaan sen olettaa olevan ensimmäinen viranomainen, joka havaitsee aluerikkomuksen tai -loukkauksen, jos se tapahtuu rikollisin keinoin (HE 56/2017, 8).

Rikokset, jotka liittyvät valtakunnan rajan ylitykseen on määritelty rikoslain 17 luvussa. Kyseisessä luvussa on muun muassa valtionrajarikos (7 §) ja laittoman maahantulon järjestäminen (8 §) sekä sen törkeä tekemuoto (8 a §). Rajan ylittämässä on mahdollista syyllistyä myös muihin rikoksiin tai rikkomuksiin. Alueloukkaukseen syyllistyy rikoslain 17 luvun 7 c §:n mukaan vieraan valtion sotilas taikka vieraan valtion valtionaluksen tai valtioniilma-aluksen päällikkö, joka

- 1) rikkoo aluevalvontalakia sen 44 §:ssä tarkoitetulla tavalla,
- 2) rikkoo aluevalvontalain 4–9 §:n säännöksiä Suomen alueelle tulosta ja maassa oleskelusta tai

3) rikkoo aluevalvontalain 10 §:n nojalla myönnetyssä luvassa annettuja lupamääräyksiä,

Alueloukkausta koskevassa asiassa syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta ja tuomioistuin rangaistuksen tuomitsematta, jos alueloukkaus on saatu välittömästi keskeytetyksi tai jos siihen syyllistynyt on teon vuoksi käännytetty tai karkotettu maasta.

Poliisin on annettava muille viranomaisille virka-apua, jos niin erikseen säädetään (PoL 9:1). Samoin muiden viranomaisten on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen (PoL 9:2). Tämän lainkohdan mukaan Puolustusvoimien virka-avusta poliisille säädetään lailla erikseen.

Suomessa terrorismia torjutaan poliisivaltuuksin. Terroristiryhmien toimintaan liittyvistä rikoksista säädetään rikoslain 34 a luvussa. Terroristiryhmä on määritelty kyseisen luvun 6 §:n 2 momentissa (17/2003). Määritelmän mukaan terroristiryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen 34 a luvun 1 §:ssä tarkoitettuja terrorismirikoksia.

Puolustusvoimista annetun lain 2 §:n 1 momentin 2 kohdan a-alakohdan mukaan Puolustusvoimien yhtenä tehtävänä on muiden viranomaisten tukeminen. Tähän kuuluu myös virka-apu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, terrorismirikosten estämiseksi ja keskeyttämiseksi sekä muuksi yhteiskunnan turvaamiseksi. Terrorismirikosten torjunnassa Puolustusvoimilla ei kuitenkaan ole itsenäistä toimivaltaa, vaan osallistuminen voi tapahtua ainoastaan virka-avun pohjalta.

Puolustusvoimat antavat poliisille virka-apua yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2-7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitetun terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi Puolustusvoimista annetun 10 §:n toimivaltasäännöksen mukaisesti. Tarkemmin annettavasta virka-avusta säädetään puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetussa laissa (781/1980).

Puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetussa laissa säädetään myös Puolustusvoimien oikeudesta käyttää poliisin johdolla sotilaallisia voimakeinoja Puolustusvoimien avustaessa poliisia terrorismirikoksen estämisessä tai keskeyttämisessä (4 §, 5 §).

Rajavartiolaitoksen tehtävistä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä terrorismin torjunnasta ja muista erityistilanteista säädetään rajavartiolain 20 – 22 §:ssä. Näissä tehtävissä toimivien rajavartiomiesten toimivaltuuksista säädetään rajavartiolain 32 ja 33 §:ssä. Rajavartiolaitoksen

virka-avusta poliisille merialueella säädetään rajavartiolain 77 a – 77 d §:ssä. Kyseisten lainkohtien mukaan poliisilla on oikeus saada Rajavartiolaitokselta Suomen alueella ja talousvyöhykkeellä sotilaallisten voimakeinojen käyttöä edellyttävää virka-apua rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitetun terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi, jos se välttämätöntä suuren ihmismäärän henkeä ja terveyttä välittömästi uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi eikä vaaraa ole mahdollista torjua lievemmillä keinoilla.

4.2 Kansainväliset sodan oikeussäännöt

Sodankäynti siirtyi 1700-luvun puolivälissä selkeästi valtiollisemmaksi toiminnaksi, kun sitä olivat aiemmin hallinneet erilaiset palkkajoukot. Valtioiden vahvistunut ote sodankäynnistä teki mahdolliseksi myös sen entistä tarkemman kontrolloinnin. Varsinkin uskonsotiin liittynyt silmitön väkivalta oli vahvistanut pyrkimyksiä luoda sodankäynnille yhteiset säännöt. Tuolloin minkäänlaista valvontajärjestelmää ei kuitenkaan ollut ja kustamista pidettiin ainoana keinona lopettaa vihollisen rikkomukset. Sodan sääntöjen ei haluttu myöskään haittaavan sodan perimmäistä tavoitetta, eli voittamista. Sveitsiläinen Emmerich de Vattel (1714–1767) loi tuolloin periaatteen, jonka mukaan sodassa on kiellettyä sellainen väkivalta, joka on tarpeetonta sodan päämäärään saavuttamiseksi. Emmerich de Vattelin melko väljä ohjenuora loi pohjan nykyisille sodan laeille. (Janne Malkki ym. 2008, 135.)

Kansainvälistä humanitäärinen oikeus eli sodan oikeussäännöt on koottu monenvälisiin valtiosopimuksiin vuoden 1856 ensimmäisestä Geneven sopimuksesta lähtien. Tuosta eteenpäin kansainvälinen humanitäärinen oikeus on sisällytetty lähes kokonaan kahteen eri sopimusjärjestelmään, eli Haagin oikeuteen (Haagin traditio) ja Geneven oikeuteen (Geneven traditio). Lisäksi viime vuosikymmeninä osaa humanitäarisessä oikeudessa on ottanut myös niin sanottu New Yorkin oikeus, joka sisältää osia sekä Haagin että Geneven traditioista. Nykyään kaikilla kolmella sopimusjärjestelmällä on tasavertainen osansa kansainvälisessä humanitäarisessä oikeudessa. (Rosen ja Parkkari 2004, 27.) Sodan oikeussäännöt muodostuvat sopimusverkoston lisäksi osittain myös tapaoikeudesta (Ulkoasiainministeriö 2015, 5).

Haagin sopimusjärjestelmällä tarkoitetaan yleensä kahta Alankomaiden Haagissa tehtyä sopimuskonkaisuuutta, joiden painopiste on asevoimiin kuuluvissa suhteissa sekä taisteluvälineisiin ja -menetelmiin liittyvissä käyttökielloissa ja -rajoituksissa. Haagin sopimukset määrittelevät siis pääosin asevoimien ja taistelijoiden oikeusasemaa ja lisäksi sallittuja sekä kiellettyjä sodankäyntitapoja.

Haagin sopimusten ensimmäinen osa hyväksyttiin Haagin I rauhankonferenssissa vuonna 1899, jolloin osallistujina oli 26 valtiota. Tuolloin sopimuksia hyväksyttiin kolme ja tämän lisäksi hyväksyttiin kolme sopimusluontoista julistusta. Osa näistä sopimuksista on edelleen valideja, kuten IV.3, joka kieltää niin sanotut dum-dum-luodit ja vastaavat ampumatarvikkeet. (Rosen ja Parkkari 2004, 18–19). Tämä on myös poliisin kannalta merkityksellistä, koska poliisi käyttää normaalioloissa dum-dum-luodiksi määriteltävää, kohteeseen osuessaan vaikutukseltaan laajenevuuteen perustuvaa, ammusta.

Haagin ensimmäisessä rauhankonferenssissa hyväksytyt sopimukset on myöhemmin pääosin korvattu muilla sopimuksilla, varsinkin vuonna 1907 pidetyn Haagin toisen rauhankonferenssin sopimuksilla. Toiseen rauhankonferenssiin osallistui 44 valtiota ja siellä korvattiin vanhoja sopimuksia sekä tehtiin uusia. (Rosen ja Parkkari 2004, 19.) Uusia sopimuksia tehtiin yhteensä 13 kappaletta ja niistä pääosa on edelleen voimassa (Ulkoasiainministeriö 2015, 7).

Sodan oikeussääntöjen ytimessä ovat Geneven sopimukset vuodelta 1949 ja niiden lisäpöytäkirjat. Geneven sopimusjärjestelmän katsotaan saaneen alkunsa Ranskan ja Itävalta-Unkarin välisessä sodassa vuonna 1859. Kyseisen sodan Solferinon taistelun jälkeen näkemästään järkyttynyt sveitsiläinen Henry Dunant päätti käynnistää toimet, joiden seurauksena vuonna 1863 perustettiin Geneven komitea. Myöhemmin Geneven komiteasta muodostui Punaisen Ristin kansainvälinen komitea. Tämän jälkeen 22.8.1864 pidetyssä diplomaattikonferenssissa hyväksyttiin ensimmäinen Geneven maasotasopimus. Tämä maasotasopimus oli ensimmäinen yleismaailmallinen humanitäärinen sopimus kansainvälisen oikeuden piirissä. (Rosen ja Parkkari 2004, 21.)

Ensimmäinen Geneven maasotasopimus loi perustan nykyisille Geneven tradition sodan oikeussääntöille. Myöhemmin Kansainvälinen yhteisö tarkisti olemassa olevia sopimuksia ja laati uusia toisen maailmansodan seurauksena, jossa massiivisilla ilmapommituksilla surmattiin siviileitä yhtä paljon kuin sotilaita. Ensimmäisessä maailmansodassa siviileitä oli tapettua ainoastaan kymmenesosa sotilaisiin nähden. Tämän seurauksena vuonna 1949 Kansainvälisen Punaisen ristin aloitteesta pidettiin kansainvälinen diplomaatti konferenssi, jossa hyväksyttiin neljä aseellisissa selkkauksissa sovellettavaa humanitääristä oikeutta koskevaa Geneven yleissopimusta. Kyseiset sopimukset ovat edelleen voimassa ja lähes kaikki maailman valtiot ovat ratifioineet ne. (Ulkoasiainministeriö 2015, 7.) Geneven sopimukset kattavat muun muassa sopimukset sodan uhrien suojelemiseksi.

Geneven sopimusten (SopS 7–8/1955) 2. artikla määrittää sopimusten soveltamisalaksi sodan tai muun aseellisen selkkauksen kahden tai useamman sopimusosapuolen välillä. Soveltamiseen ei vai-

kuta se, jos joku osapuolista ei ole tunnustanut sotatilaa. Sopimusta sovelletaan myös silloin, kun jokin sopimuspuolen alue on vallattu, vaikkei valtaus kohtaisikaan sotilaallista vastarintaa. Sopimusta ei voi sopijaosapuoli jättää soveltamatta myöskään silloin, jos vastapuoli ei ole sopimusta ratifioinut.

Geneven sopimukset soveltuvat kokonaisuudessaan ainoastaan valtioiden välisiin aseellisiin selkkauksiin, mutta kussakin sopimuksessa on niin kutsuttu 3. artikla, joka on voimassa myös kansainvälistä luonnetta vailla olevissa selkkauksissa. Sopimusten 3. artikla sisältää siis inhimillisen kohtelun minimivaatimukset myös noissa tilanteissa. Käytännössä tällaiset tilanteet voivat olla esimerkiksi sisällissotia.

Näiden sopimuskokonaisuuksien lisäksi kansainvälistä oikeutta määrittää Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) peruskirja (SopS 1/1956). Yhdistyneisiin Kansakuntiin kuuluu nykyään 193 valtiota ja sen tehtävän on edistää rauhaa sekä taloudellista ja sosiaalista kehitystä. Jäsenmailla on velvollisuus noudattaa YK:n peruskirjaa ja kansainvälisen oikeuden periaatteita. (YK 2024.) Erotuksena sodanoikeussäännöistä Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja koskee valtioiden suhdetta toisiinsa, kun taas sodan oikeussäännöt koskevat aseellisten toimijoiden käyttämistä aseellisissa selkkauksissa. (HE 56/2017, 10.)

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan 2. artiklan mukaan kaikkien jäsenten on selvitettävä kansainväliset riitansa rauhanomaisin keinoin. Kansainvälistä rauhaa, turvallisuutta tai oikeudenmukaisuutta ei saa vaarantaa. Jäsenet eivät saa myöskään kasainvälisissä suhteissaan väkivallalla tai sen käyttämisellä toisen valtion koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan. Lisäksi peruskirjan 51. artikla määrittää erikseen, että jäsenvaltion joutuessa aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, ei peruskirja kuitenkaan rajoita valtion luonnollista oikeutta puolustautua. Tästä puolustautumisesta on kuitenkin ilmoitettava turvallisuusneuvostolle, jotta se voi ryhtyä tarvittaviin toimiin kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Sodan oikeussäännöt pitävät sisällään erityissääntöjä asevoimien taistelijoille ja muille jäsenille. Oikeussäännöt asettavat näille henkilöryhmille oikeuksia, velvollisuuksia ja rajoituksia. Tämän vuoksi on tärkeää tunnistaa, mitkä tahot kuuluvat jonkin valtion asevoimiin ja mitkä taas eivät laillisen taistelijan määritelmää täytä. (Takamaa 2014a, viitattu Jäntti 2025, 15.)

Maailmalta löytyy pitkältä ajalta esimerkkejä tunnuksettomien sotilaallisten taistelijoiden käytöstä osana aseellisia selkkauksia. Aseellisissa selkkauksissa on siis käytetty tunnuksettomia, selkeästi järjestäytyneitä aseellisia toimijoita ja välineitä. Nämä ovat olleet selvästi rinnastettavissa vieraan valtion

sotilaisiin, joiden taustalla olevaa valtiollista toimijaa on ollut vaikea yksiselitteisesti tunnistaa. (HE 56/2017, 18.)

4.2.1 Taistelijan määritelmä ja oikeudellinen asema

Kansainvälisissä sodan oikeussäännöissä käytetään niin sanottua erotteluperiaatetta (principle of distinction) sotilaiden ja siviiliväestön välillä. Sotilaiden on näytettävä ja käyttäytyttävä kuten sotilaat, jotta he ovat erotettavissa siviiliväestöstä. (SopS 82/1980 (I AP), 44. artikla, 3 kpl.) Aseellisessa konfliktissa valtion asevoimien jäsenet ovat taistelijoita, jolloin heillä on oikeus suoraan osallistua vihollisuuksiin. Tästä poikkeus ovat vain lääkintähenkilöstö ja papit. (UK Ministry of Defence 2004, s. 38.) Taistelijat saavat sodan oikeussääntöjen mukaisesti hyökätä vihollisen taistelijoita ja sotilaskohteita vastaan aiheuttaen kuolemaa, haavoittumista ja tuhoa. Sotilaskohteisiin hyökättäessä myöskään siviiliuhrit eivät ole kiellettyjä. (UK Ministry of Defence 2003, 55). Lisäksi heillä on oikeus sotavangin asemaan ja kohteluun vangeiksi joutuessaan (SopS 82/1980, (I AP) 43. artikla, 2.kpl.) Henkilö ei siis voi olla samanaikaisesti sekä taistelija että siviili. Minkäänlaista kolmatta ryhmää tai harmaata aluetta ei myöskään ole, on vain taistelijat ja siviilit. (Takamaa 2008, 230.)

Kaikki valtion järjestäytyneet aseelliset joukot, ryhmät ja yksiköt luetaan kuuluvaksi valtion asevoimiin. Asevoimiin kuuluvat myös miliisi- ja vapaaehtoisjoukot, jos ne ovat osa asevoimien organisaatiota. Asevoimille ja niiden eri osille on sodan oikeussäännöissä määritelty tietyt edellytykset, joiden mukaan niillä on oltava:

- johto, joka on alaiensa toiminnasta vastuussa; ja
- sisäinen kurinpitojärjestelmä, joka muun muassa velvoittaa noudattamaan aseellisessa selkkauksessa sovellettavia sodan oikeussääntöjä.

(SopS 82/1980 (I AP), 43. artikla, 1. kpl)

Lisäksi aseellisessa selkkauksessa asevoimiin kuuluvien taistelijoiden tulee:

- omata määrätty ja matkan päästä erottuva tunnus; ja
- kantaa aseitaan julkisesti.

(SopS 11/1924, IV Yleissopimus, Liite Yleissopimukseen, 3. artikla, 2 & 3 kpl.)

Asevoimiin voidaan myös sisällyttää aseistettu, järjestyksen ylläpitoon tarkoitettu tai puolisotilaallinen järjestö, mutta siitä on ilmoitettava muille aseellisen selkkauksen osapuolille. Kyseisen järjestön tai yksikön jäsenet ovat vasta muille osapuolille ilmoittamisen jälkeen yksiselitteisesti oikeutettuja sodan oikeussääntöjen taistelijalle antamaan suojaan. (Takamaa 2008, 231.)

Tunnuksettomat sotilaalliset ryhmät tai tunnusettomat sotilaat eivät siis kansainvälisen lainsäädännön mukaan saa lailliselle taistelijalle kuuluvaa asemaa, koska he eivät täytä kaikkia neljää aiemmin mainittua kohtaa. Taistelijan asemaa määrittelevässä Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirjassa (I pöytäkirja, Sops 81/1980) taistelijoiden ja samalla sotavankien asemaa määritellään osassa III (114–115). Kyseisen lisäpöytäkirjan 44 artiklan 3. kappaleessa todetaan, että taistelijoiden on selvästi erottava siviiliväestöstä osallistuessaan aseelliseen toimintaan tai sitä valmisteleviin sotilaallisiin toimiin. Kappaleen toinen virke lisää, että aseellisissa selkkauksissa on kuitenkin tilanteita, joissa vihollisuuksien laadun johdosta erottautuminen ei ole mahdollista. Tällöin henkilö katsotaan kuitenkin edelleen taistelijaksi, jos hän näissä tilanteissa kantaa aseitaan avoimesti sotilaallisen toiminnan aikana ja sellaisena aikana, jolloin hän on vastapuolen näkyvillä ennen aseellista toimintaa tapahtuvassa sotilaallisessa ryhmittymisessä. Jollei kappaleen toinen virke täyty, menettää henkilö myös sotavangin aseman.

Saman lisäpöytäkirjan 37 artikla kieltää nimenomaisesti petollisuuden, jossa vastapuolta erehdytetään luulemaan, että hänen tulee soveltaa kansainvälisiä sodan oikeussääntöjä, eli ettei hän ole laillinen taistelija. Kyseisen artiklan c-kohta antaa esimerkkinä petollisuudesta tekeytymisen siviilihenkilöksi, tällaisesta petollisuutta toteuttaessaan ei ole oikeutettu taistelijan asemaan. (Eml, 113).

Kuitenkin Krimin niemimaan valtauksessa vuonna 2014 pelkästään Venäjän asevoimien tunnusten puuttumista erikoisjoukkojen sotilaspuvuista ei sellaisenaan ole pidetty sodan oikeussääntöjen vastaisena tekona. Tämä johtuu siitä, että erikoisjoukkojen jäsenet erottuivat taistelijoiksi sellaisen venäläisen aseistuksen perusteella, joita ukrainalaisilla ei ollut heidän asevoimien käytössä. Tällöin on katsottu, että tunnusettomat sotilaat voitiin tosiasiallisesti tunnistaa Venäjän asevoimiin kuuluviksi. (HE 56/2017, 12.)

Palkkasotureilla ei ole Geneven yleissopimuksen I lisäpöytäkirjan (Sops 81/1980) mukaan oikeutta taistelijan tai sotavangin asemaan. Lisäpöytäkirjan 47 artiklan mukaan palkkasoturiksi määritellään henkilö, joka;

a) on erityisesti värvätty paikalta tai ulkomailta taistelemaan aseellisessa selkkauksessa;

- b) tosiasiallisesti osallistuu varsinaisiin vihollisuuksiin;*
- c) osallistuu vihollisuuksiin pääasiassa henkilökohtaisen hyödyn vuoksi ja jolle selkkauksen osapuoli tai sen edustaja on luvannut huomattavasti korkeamman palkkion kuin mitä vastaavassa asemassa ja tehtävässä olevalle asianomaisen osapuolen asevoimissa palvellevalle henkilölle maksetaan tai on luvattu maksaa;*
- d) ei ole selkkauksen osapuolen kansalainen eikä vakinaisesti asu selkkauksen osapuolen hallinnassa olevalla alueella;*
- e) ei kuulu selkkauksen osapuolen asevoimiin; ja*
- f) ei ole selkkauksen ulkopuolisen valtion viralliseen tehtävään lähettämä asevoimien edustaja.*

Myös siviili voi menettää suojellun asemansa, jos hän ottaa osaa taistelutoimintaan. Siviilin ottaessa osaa taistelutoimintaan, hän menettää suojellun asemansa ja on tällöin taistelijan tavoin legitiimi voimankäytönkohde. Suoja lakkaa kuitenkin olemasta vain siksi ajaksi, kun siviili ottaa osaa taistelutoimintaan. Taistelutoimintaan osallistumisen kriteereiksi katsotaan muun muassa aikomus osallistua taistelutoimintaan, pyrkimys aiheuttaa vahinkoja vihollisen asevoimille, riittävä syy-yhteys vahinkojen ja toiminnan välillä ja toiminnan suunnittelu kohdentumaan vihollisen asevoimiin niin, että omat asevoimat hyötyvät. (Takamaa 2014a, viitattu Jäntti 2015, 23.) Voisi siis sanoa kansainvälisen oikeuden olevan murroksessa sen suhteen, miten tunnukseton sotilas oikeudellisesti arvioidaan.

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan 51 artikla määrittää valtioiden oikeutta puolustautua aseelliselta hyökkäykseltä. Artikla ei kuitenkaan sanamuodossaan edellytä, että hyökkäyksen tekijänä on toinen valtio. Kansainvälisessä oikeudessa on melko laajasti hyväksytty, että valtion puolustautumisoikeus Yhdistyneiden Kansakuntien 51 artiklan nojalla syntyy myös silloin, kun hyökkäys tapahtuu ei-valtiollisen, tunnuksettoman aseellisen ryhmän toimesta. Puolustautumisoikeuden käyttö kuitenkin edellyttää edelleen sitä, että hyökkäys on erityisen vakava mittasuhteiltaan sekä vaikutuksiltaan ja näin rinnastettavissa valtion asevoimien tekemään hyökkäykseen. (HE 56/2017, 10)

Kansainvälisessä oikeudessa tunnusten puuttuminen voi aiheuttaa kuitenkin näytöllisiä ongelmia syyksiluettavuudessa, jos hyökkääjää ei voida tunnistaa eikä mikään valtio tunnusta toimintaa omakseen. Oikeudenvastaisuutta tunnuksettomuus ei kuitenkaan poista. Kansainvälisessä oikeudessa on katsottu valtion olevan kansainvälisesti vastuussa hyökkäysteosta silloin, kun sen ovat toimeenpanneet:

1) valtion asevoimat, vaikka vailla tunnuksiakin, tai

2) aseelliset ryhmät, jotka

a) toimivat valtion määräyksestä tai sen

b) ohjauksessa ja valvonnassa tai joiden toiminnasta

c) valtio ottaa vastuun itselleen

(HE 56/2017, 10)

Tunnuksettomuus kiteytyy pitkälti univormuun tai asevoimien käytössä olevan välineistön tunnuksiin. Univormuista ei ole olemassa yksityiskohtaista kansainvälistä sääätelyä, mutta vuoden 1977 I lisäpöytäkirjassa (44 artikla 7 kappale) viitataan yleisesti hyväksytyyn käytäntöön, jonka mukaan sotilaspuku käyttävät selkkauksen osapuolten säännölliset taistelijat, jotka on määrätty aseistettuihin yksiköihin. Tämän lisäksi 39 artikla kieltää aseellisessa toiminnassa nimenomaisesti muiden kuin oman valtion kansallisten tai kansainvälisten tunnusmerkkien käytön.

Suomessa katsottiin kansallisesti talvisodan (1939–1940) aikana, että kansalliseksi tunnukseksi riitti niin sanotun malli Cajanderin mukaan siviilipäähineeseen kiinnitetty kokardi (kansallistunnus), puolustuvoimien vyö ja avoimesti esillä kannettu käsiaseistus. Malli Cajander ei olisi oikeudenvastainen kansainvälisessä oikeudessa nykyiselläänkään, koska se erottaa taistelijat sekä siviileistä että vastapuolen taistelijoista. Ilman kansallisia tunnuksia toimiminen ei siis ole yleinen käytäntö, mutta on lähihistoriassa yleistynyt entisestään. Valtion sotilaiden tunnusmerkittömyyttä voitaisiin myös edelleen pitää joissain tapauksissa sodan oikeussääntöjen kieltämänä petollisena toimintana eli sotapetoksena. (HE 56/2017, 11–12.)

4.3 Yksityiset turvallisuuspalvelun sotilaalliset toimijat

Jo keskiajalla sodankäynnissä alkoivat yleistyä palkkajoukkojen käyttö. Palkkajoukkojen käytössä oli lukuisia etuja, kuten paremmat varusteet ja parempi osaamistaso, eikä heidän käyttöönsä rajoittanut palvelusvelvoitteiden rajoitteet. Tämän seurauksena armeijat alkoivat tuolloin koostua lähes kokonaan palkkajoukoista, joita myös johti yksityinen, usein aatelin sotaryttäjä. Sotaryttäjä myös kantoiva vastuun sodankäynnin taloudellisista riskeistä. (Malkki ym. 2008, 103–104.)

Tultaessa 1600-luvulle alkoi varsinainen ammattisotilaiden maailmanvalloitus, jolloin armeijat koostuivat lähes yksinomaan palkkasotilasyksiköistä. Ne koottiin markkinatalouden ehdoilla, jolloin ensin nimettiin eversti, jolle annettiin rahat rykmentin perustamiseen. Tämän jälkeen hän värväsi kapteeneja, jotka värväsivät omat komppaniansa. Jokainen näistä väliportaista vastasi osaltaan alaistensa palkkakustannuksista. Palkkasotilasjärjestelmä mahdollisti joukkojen nopean ja tarpeenmukaisen kokoamisen. Palkkasotilasyksiköissä esiintyi kuitenkin palkkasotilaille tyypillisiä ongelmia, kuten korruptiota ja alhaista taistelumativaatiota. Tällöin ryöstösaalis oli usein tärkeämmässä roolissa, kuin sodan poliittiset tavoitteet. Palkkasotilaiden värväytymisen syyt olivat usein taloudelliset ja heitä värvättiinkin lähinnä vähäosaisista ja kansallisista vähemmistöistä. (Malkki ym. 2008, 128–129.)

Puolivälissä 1700-lukua oltiin tultu tilanteeseen, jossa rosvoilevat palkkasotilaat eivät enää kiertäneet mannerta, vaan sodankäynnistä ja väkivallan käytöstä oli tullut valtioiden yksinoikeus. Sodasta tuli tällöin selkeämmin poliittista, eikä ryöstösaaliiden määrittelemää toimintaa. (Malkki ym. 2008, 135.)

Kylmän sodan (1947–1991) suurvaltojen vastakkainasettelun jälkeen sissiliikkeet ja palkkajoukot joutuivat etsimään itselleen uusia keinoja rahoittaa toimintaansa. Tämän mahdollisti maailmankaupan kehitys ja helposti myytävät hyödykkeet, kuten timantit ja huumeet. Lisäksi taloutta on pystytty ylläpitämään monipuolisella liiketoiminnalla, suojelurahoilla ja salakaupalla. Kylmän sodan jälkeen puretut asevarastot taas helpottivat nykyaikaisten aseiden saatavuutta ja laskivat niiden hintaa. Nämä tekijät ovat mahdollistaneet paluuta keskiaikaiseen malliin, jossa sotaherrat ja heidän palkka-armeijansa haastavat valtioiden yksinoikeuden sodankäyntiin. Kuten keskiajalakin, pyrkivät nykyaikaiset palkka-armeijatkin kontrolloimaan asevoimin jotakin aluetta, jonka taloudellisia voimavaroja he käyttävät hyväkseen. Nämä yritykset eivät välttämättä tavoittele sodan loppumista, sillä se tarkoittaisi heidän tulojensa loppumista. (Malkki ym. 2008, 221.)

Geneven yleissopimuksen I lisäpöytäkirjan (43 artikla) mukaan asevoimiin ja niihin kuuluviin taistelijoihin liittyy kaksi merkittävää kriteeriä. Määritelmän mukaan asevoimilla ja niiden osilla on 1) oltava johto, joka on alaistensa joukkojen toiminnasta vastuussa ja 2) sisäinen kurinpitäjärjestelmä, joka velvoittaa noudattamaan aseellisessa selkkauksessa sovellettavia sodan oikeussääntöjä. Saman artiklan mukaan selkkauksen osapuolen asevoimiin katsotaan kuuluvaksi perinteisten joukkojen lisäksi myös siihen sisällytetyt puolisoitailliset tai aseistetun järjestyksen ylläpitoon tarkoitetut järjestöt. Kyseisen artiklan mukaan tästä on kuitenkin ilmoitettava selkkauksen muille osapuolille. Sen sijaan artikla 47 määrittelee palkkasoturit, jotka eivät ole oikeutettuja taistelijan tai sotavangin asemaan (kts. kohta 4.2.1.).

Sodankäynnin kaupallistuttua yksityisen turvallisuusalan palvelut ovat osana kaikkea sodankäyntiä. Ne tarjoavat palveluita esimerkiksi huolto- ja tukitoimiin, eikä niistä läheskään kaikki ole aseistettuja joukkoja. Näitä konfliktialueilla toimivia yrityksiä ja heidän henkilöstöään kutsutaan ajoittain virheellisesti palkkasotilaksi, vaikka toiminta eroaa merkittävästi. (Koskinen 2019.)

Yksityiset sotilasalan yritykset ovat laillista liiketoimintaa, kun taas palkkasoturitoiminta on laitonta. Palkkasoturitoiminnasta on kuitenkin lähes mahdotonta ketään tuomita, koska YK:n soveltama Geneven sopimuksen mukainen palkkasoturin määritelmä on niin tiukka. (Koskinen 2019.) Määritelmä on kumulatiivinen, eli kaikkien kohtien tulee täytyä samanaikaisesti. Lisäksi se sisältää muun muassa palkkaan liittyviä vaatimuksia, joita on vaikea näyttää toteen ja helppo kiistää tai väärentää.

Asevoimien toimintojen ulkoistaminen on tuonut kaupalliset piirit osaksi sodankäyntiä. Tavoitteena on usein asevoimien toiminnan tehostaminen ja taloudellisuus. On myös helpompi lähettää sotimaan yksityisiä sotilasalan yrityksiä, kuin asevelvollisia tai edes värvättyjä ammattisotilaita. Esiin ovat kuitenkin jälleen nousseet ongelmat taloudellisen yrityksen soveltumisesta poliittisiin päämääriin pyrkivät valtion apukätenä. (Malkki ym. 2008, 211.)

Venäjän asevoimien varsinainen reformi alkoi käynnistyä vuoden 2007 jälkeen, jolloin presidentti Putin nimesi puolustusministeriksi Anatoli Serdjukovin. Serdjukov oli täysin siviilitaustainen ja aiemmin verohallinnossa työskennellyt. Hän laittoi käyntiin radikaalin uudelleenstruktuuroimisen jakson, joka piti sisällään lokakuussa 2008 esitellyn uudistamisohjelman. Kyseinen ohjelma sisälsi muun muassa asevoimien toimintojen yksityistämistä sekä merkittäviä uudelleen organisoiteja ja leikkauksia useissa keskeisissä asevoimien instituutioissa. (Muhin 2008.) Uudistamisohjelman tavoitteena oli luopua Venäjän kankeasta neuvostotyylisestä sotakoneistosta, joka perustui massamobilisaatiolle ja valmistautui suursotaa varten. Tilalle oli tarkoitus muokata asevoimista liikkuva, paikallisiin konflikteihin nopeasti reagoiva, palkkasotilaille perustuva järjestelmä. (Pukhov 2015, 45.)

YK:n ihmisoikeusneuvosto asetti vuonna 2005 työryhmän selvittämään ja analysoimaan sotilasalan turvallisuuspalveluiden toimintaa. Tämä johtui siitä, että YK:ssa huomattiin, ettei palkkasotilaiden käyttöä ollut saatu kitkettyä kansainvälisen oikeuden puitteissa. Työryhmän havainto oli, että palkkasotilaiden ja turvallisuusalan yritysten välillä on selkeitä eroja. Tämän vuoksi yksityiset turvallisuuspalvelut erotettiin omaksi oikeudelliseksi käsitteekseen, joka vaatisi myös erillistä sääntelyä. (Ranito 2019, 35.)

Sääntelylle on havaittu tarvetta aiemminkin, sillä esimerkiksi vuonna 2007 Nisour-aukion verilöylyssä yhdysvaltalaisen Blackwater-yhtiön työntekijät tappoivat ainakin 14 irakilaisista siviiliä saattotehtävän

yhteydessä. Tapauksen tutkinta on ollut haastavaa, sillä työntekijöiden oikeudellinen asema Irakissa on epäselvä. Yksityisen turvallisuusalan yrityksen työntekijät ovat oikeudellisesti siviileitä ja heitä koskee kohdemaan lait. Konfliktialueella ei kuitenkaan ole välttämättä sellaista toimivaa hallintoa, joka valvoisi lakien noudattamista ja huolehtisi esimerkiksi syyttämisestä. (Koskinen 2019.)

Yksityisiä sotilasalan yrityksiä on pyritty sääntelemään niin sanotulla Montreux'n asiakirjalla vuodelta 2008. Tämän 54 valtion ratifioiman asiakirjan oli tarkoitus luoda kansainväliset säännöt yksityisten sotilasyritysten toiminnalle ja valtioiden vastuulle, mutta sen arvo on jäänyt lähinnä symboliseksi. Asiakirja ei sido tai velvoita mihinkään. (Koskinen 2019.)

Useimmat nykyaikaiset yksityiset turvallisuusalan toimijat eroavat siis palkkasotureista, koska ne eivät täytä Geneven sopimuksen mukaista kumulatiivista määritelmää. Heidät voidaan kuitenkin luokitella sotavoimiin liittyviksi siviileiksi (civilians accompanying the force), jolloin heillä voi olla oikeus myös sotavangin asemaan. (European Parliament 2011, 30.)

4.3.1 Wagner

Venäläinen Wagner palkkasotilasorganisaatio on saanut viime vuosina merkittävästi näkyvyyttä länsimaisessa mediassa. Virallisesti Wagner on venäläinen yksityinen turvallisuusalan yritys, jonka perustajana, rahoittajana ja julkisena johtohahmona toimi vuoteen 2023 asti presidentti Vladimir Putinin lähipiiriin kuuluva oligarkki Jevgeni Prigožin (Maavoimien esikunta 2023, 1). Prigožin kuoli lentokoneen tuhouduttua 23.8.2023 Venäjän ilmatilassa. Samassa tapahtumassa kuoli merkittävä määrä myös muita Wagnerin johtohahmoja. (Barabanov ja Korotkov 2024, luku Johdanto.)

Käsittelen tässä luvussa Wagneria, vaikka sen tulevaisuudesta ja tämän hetkisestä tilanteesta ei ole täyttä varmuutta. Sen käyttö Krimin valtauksessa ja myöhemmin Ukrainan sodassa kuvastaa kuitenkin venäläisten peiteltyä sodankäyntistrategiaa ja tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen käyttöä. Vaikka Wagner ei tulevaisuudessa toimisikaan samalla tavalla, toimii Venäjällä ja muualla maailmassa kuitenkin muita vastaavia palkka-armeijoita.

Wagner on palkkasotilasorganisaatio, joka toimi epäsuorasti Venäjän johdon hallinnassa. Wagner ei siis ole ollut Venäjän valtiosta erillinen yritys, vaan tiiviisti kytköksissä Venäjän johtoa lähellä olevaan oligarkkiverkostoon. Wagnerin toimintamalli on mukailnut länsimaisia yksityisen turvallisuusalan palve-

luja, mutta on ollut luonteeltaan huomattavasti häikäilemättömämpää ja aggressiivisempaa. Länsimaiset yritykset vetävät rajan siihen, että sotilaallisen voiman aktiivinen käyttäminen kuuluu valtiolliselle toimijalle, eikä sitä voida ulkoistaa. Raja on väkisinkin häilyvä, sillä konfliktialueella mikä tahansa tehtävä saattaa muuttua sotilaallista voimaa vaativaksi. Länsimaisilla yrityksillä on kuitenkin tahtoa erottaa toiminnat toisistaan. Wagner on sen sijaan osallistunut aktiivisesti etulinjan taisteluihin (Koskinen 2019.)

Wagnerilla on ollut tiiviit suhteet Kremlin lisäksi myös Venäjän armeijaan, jonka kanssa yhteisinä tavoitteina on ollut Venäjän ulko- ja turvallisuuspoliittisten etujen ajaminen ja voitontavoittelu. Wagner on toiminut lähinnä Afrikassa, Lähi-Idässä ja Ukrainassa. (Koskinen 2019.)

Prigožin käytti Wagnerin riveissä vankeusvankeja laajasti. Aluksi värvätyt vangit olivat vain kokeneita väkivaltarikollisia, mutta myöhemmin riveihin kelpasivat myös esimerkiksi HIV-tartunnan saaneet psykiatrisen vankisairaalan vangit. (Shepelenko 2024.) Tämä sotilaiden alkuperä kertoo myös siitä, että taustalla on valtiolliset vaikuttimet; mikä tahansa yksityinen turvallisuusalan yritys tuskin voi hakea itselleen työntekijöitä vankiloista.

Jevgeni Prigožin loi Ukrainan sodan aikana Wagnerista brändin ja toimi avoimesti sen keulahahmona. Hän osoitti kuitenkin merkittävästi kritiikkiä Venäjän puolustusministeriölle ja erityisesti pitkäaikaiselle puolustusministerille Sergei Šoigunille. Tilanne kärjistyi lopulta Venäjän armeijan Wagnerin aseisiin tekemään ohjusiskuun, jonka seurauksena Prigožin ilmoitti ryhtyvänsä vastatoimiin ja aloitti Wagnerjoukkojen kanssa Juhannuskapinana tunnetun marssin kohti Moskovaa. Marssi ei jatkunut Moskovan esikaupunkia pidemmälle, mutta presidentti Vladimir Putin ei antanut sitä anteeksi. Prigožin kuoli lentokoneen räjähdettyä Venäjän ilmatilassa tasan kaksi kuukautta marssin jälkeen. (Barabanov ja Korotkov 2024, luku Johdanto.)

Venäläinen tutkivan journalismin projekti Vjorstka kertoi 4.4.2024, ettei Wagnerin toimintaa ole ajettu alas sen perustajan Prigožinin kuoltua. Sen mukaan Wagner on jatkanut helmikuusta 2024 lähtien sotilaiden rekrytointia uuden johtajansa Anton Elizarovin johdolla. Värväyksiä tehdään pääasiassa Afrikan maihin Telegram-sovelluksen kautta. (Vjorstka media 2024.)

5 TUNNUKSETTOMIEN SOTILAALLISTEN JOUKKOJEN TUNNISTAMINEN

Voimakas muutos Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa kentässä pakottaa myös poliisin miettimään valmiutta, varautumista ja toimintaa uudenlaisten uhkien edessä. Viimeaikaisissa aseellisissa selkkauksissa ja ennen niitä on nähty myös valtiollisten toimijoiden käyttäneen tunnuksettomia sotilaallisia joukkoja.

Poliisilta tämän kaltaiseen uhkaan varautuminen vaatii kykyä tunnistaa tunnuksettomia sotilaallisia joukkoja yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Poliisi ei ole todennäköisesti ensimmäinen viranomainen hoitamaan tilannetta välittömästi rajan ylittävässä tilanteessa, mutta yhteiskunnan sisälle hitaasti ja salakavalasti ryhmittyneiden joukkojen osalta tieto on todennäköisesti ensimmäisenä poliisilla. Tällöin myös tunnistaminen on huomattavasti haastavampaa, kuin välittömästi rajan ylittävien joukkojen osalta.

Aluevalvontalakia uudistettiin vuonna 2017 kattamaan myös tunnuksettomat sotilaalliset joukot. Määritelmä on nykyisellään seuraavanlainen:

5 a) tunnuksettomalla sotilaallisella ryhmällä sotilasosastoon rinnastettavaa, vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella toimivaa joukkoa, joka on sotilaallisesti järjestäytynyt, varustettu tai aseistettu ja jonka valtiollista alkuperää ei voida tunnistaa;
(10.7.2017/502)

Aluevalvontalain muutos on pyritty tekemään niin, että epäselvissäkin tilanteissa alueloukkaustilanne pystyttäisiin määrittelemään objektiivisin kriteerein. Hallituksen esityksen lausunnoissa useampi toimija on kuitenkin kiinnittänyt huomiota lain määritelmien tarkkarajaisuuteen sekä siihen, kuka tekee päätöksen epäselvissä tilanteissa ja kuinka epävarmoilla tai varmoilla tiedoilla päätös on mahdollista tehdä. (HE 56/2017, 21 ja 23)

Aluevalvontalain uuden lopullisen määritelmän mukaisesti hallituksen esityksessä on kirjattu tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän varustuksen, järjestäytyneisyyden ja aseistuksen olevan tunnusmerkkejä, joiden perusteella ryhmän voidaan katsoa kuuluvan aluevalvontalain soveltamisalan piiriin. Tämä silläkin edellytyksellä, että sotilastunnusten puuttuessa johtosuhteita vieraaseen valtioon ei olisi suoraan osoitettavissa. Tällöin tunnukseton sotilaallinen ryhmä rinnastuisi aluevalvontalain 2 § 5 kohdan mukaiseen sotilasosastoon muutoin, mutta siltä puuttuisi ulkoiset sotilastunnukset tai esimerkiksi soti-

lasuniformut. Alueloukkaustilanne vaatii myös sen, että uhka tulee vieraasta valtiosta, joten säännöksen mukaan tunnuksettoman ryhmän tulee toimia vieraan valtion lukuun, sen puolesta tai suostumuksella. Kuitenkaan sen valtiollinen alkuperä voisi jäädä tunnistamattomaksi. (HE 56/2017, 26.)

Aluevalvontalain muutoksen taustalla olevan hallituksen esityksen mukaan tunnistamattoman sotilaallisen uhan tunnistaminen edellyttää entistä tiiviimpää poikkihallinnollista yhteistyötä (HE 56/2017, 19). Uhkan oikea-aikainen tunnistus, riittävät vaikuttamisen suorituskyvyt ja selkeät sotilaallisen voimankäytön päätöksentekomekanismit ovat edellytys turvallisuushkiin vastaamisessa (eml, 20). Hallituksen esityksen mukaan aluevalvontaviranomainen, joka uhkan havaitsee, tekisi käytännössä arvion alueloukkaajan alkuperästä, tarvittaessa yhteistyössä muiden turvallisuusviranomaisten kanssa (eml, 26).

Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistuksessa rajanveto on siis pitkälti rikollisuuden ja alueloukkauksen keskinäistä. Puolustusvoimat eivät ole toimivaltainen viranomainen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden tehtävien osalta, jolloin toimivalta kuuluu lain mukaan poliisille. Poliisi voi kuitenkin tukeutua Puolustusvoimiin myös virka-avun muodossa. Hallituksen esityksessä onkin melko ympäröästä todettu, että viranomaisyhteistyön avulla tunnistetaan, kuuluuko tehtävä tai tilanne ensisijaisesti sisäisestä turvallisuudesta vastaavien viranomaisten toimivaltaan vai onko kyseessä Suomen alueellisen koskemattomuuden loukkaaminen (HE 56/2017, 26).

Aseellisen selkkauksen aikana tilanne on yhtä lailla ongelmallinen. Tällöin sodan oikeussääntöjen mukaisesti Puolustusvoimat ovat voineet alkaa Yhdistyneiden kansakuntien 51 artiklan mukaisiin puolustustoimiin Suomen koskemattomuuden turvaamiseksi. Samassa yhteydessä myös taistelijan asema tulee validiksi, jolloin taistelijan käyttämä voima vihollisen taistelijaa kohtaan ei ole rikosoikeudellisesti rangaistavaa.

Poliisi on aseellisessa selkkauksessa ja sodassa siviili. Jos siviili ottaa osaa taistelutoimintaan, hän menettää suojellun henkilön asemansa ja hänestä tulee legitiimi voimankäytön kohde. Suomessa poliisia ei liitetä asevoimiin missään tilanteessa ja tämän vuoksi poliisin tulee myös aseellisessa selkkauksessa pidättäytyä joutumasta sodan osapuoleksi. Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen osalta tilanne muuttuu aseellisessa selkkauksessa siis siten, että poliisi menettää tahtomattaan suojellun henkilön aseman, jos tunnukseton joukko käsitellään rikollisjoukkona.

Krimin valtauksen jälkeen kansainvälisessä oikeudessa pelkkää valtiollisten tunnusten puuttumista ei ole pidetty riittävänä merkinä siitä, että taistelija menettäisi taistelijan asemansa. Tämän vuoksi tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistaminen myös aseellisen selkkauksen aikana on yhtä tärkeää kuin normaaliolojen aikana aluevalvontalain puitteissa.

5.1 Sotilasosastoon rinnastettava

Aluevalvontalain 2 § 5 kohdan mukaan sotilasosastolla tarkoitetaan kahta tai useampaa yhteisen johdon alla olevaa sotilasta. Samassa lakipykälässä neljännen kohdan mukaan sotilaalla tarkoitetaan sotilaspukuista, valtion asevoimiin kuuluvaa, aseistettua tai aseistamatonta henkilöä.

Aluevalvontalain uudistuksen taustalla olevan hallituksen esityksen (HE 56/2017, 26) mukaan tunnusettoman sotilaallisen ryhmän tunnuspiirteiksi voidaan katsoa esimerkiksi, että joukko on kahden tai useamman henkilön muodostama, tietyn ajan koossa pysyvä, rakenteeltaan selvästi jäsentynyt ja yhteisen johdon alainen tai se on komentosuhteessa vieraan valtion asevoimiin tai se on muutoin vieraan valtion ohjauksessa. määritelmän on tarkoitus kuvata sitä, että tunnuseton sotilaallinen joukko ryhmä toimii yhteistuumin kohdistukseen Suomeen aluevalvontalaissa tarkoitettuja aluerikkomuksia tai alueloukkauksia.

Hallituksen esityksessä (HE 56/2017, 28) täsmennetään vielä sitä, että aluevalvontalain näkökulmasta toimivaltuuksien käyttö kohdistuu lähtökohtaisesti ryhmään ja sen muodostamaan uhkaan. Sen sijaan rikosoikeudellisesti toimittaessa vastuu on voitava yksilöidä kohdistuvaksi henkilöön. Kuitenkin aluevalvontalainkin nojalla voidaan kieltoja ja määräyksiä kohdistaa myös ryhmän osana toimivaan henkilöön.

On mahdollista tai jopa todennäköistä, että tunnusettoman sotilaallisen ryhmän toimintaan joudutaan alkuvaiheessa selvittämään rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Esitutkintalain ja pakkokeinolain antamien toimivaltuuksien käyttäminen ei mielestäni kuitenkaan muodostu ongelmalliseksi, koska myös salaisia pakkokeinoja on mahdollista käyttää kohteen ollessa tuntematon. Tällöin pakkokeino kohdennetaan henkilöön, vaikka hän onkin tuntematon.

5.2 Vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella toimiva joukko

Vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella toimivan joukon määrittelemine lienee kaikkein haastavinta tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen kohdalla. Aluevalvontalain mukainen määritelmä lähtee siitä, että valtiollinen alkuperä on tunnistamaton esimerkiksi sitä osoittavien tunnusten vuoksi. Kuitenkin samaan aikaan tulisi tunnistaa se, että toiminta on jonkin vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella tapahtuvaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tulisi tunnistaa valtiollinen alkuperä, muttei kyseistä valtiota.

Hallituksen esityksen mukaan toiminnan tulisi olla aluevalvontalain soveltamisperiaatteen mukaan ulkovalloista Suomeen kohdistuvaa toimintaa, mutta nimenomaan valtiollinen alkuperä jää tunnistamattomaksi. (HE 56/2017, 26.) Valtakunnan raja-alueista puhuttaessa määritelmä vaikuttaa selkeämmältä, mutta Suomen sisäalueilla mahdollisesti ryhmittyvien joukkojen osalta määritelmä on haastava. Kyseisen hallituksen esityksen mukaan aluevalvontaviranomainen tekisi käytännössä arvion alueloukkaajan alkuperästä, tarvittaessa muiden viranomaisten kanssa.

Kyse on siis käytännössä siitä, että valtiollisesta alkuperästä on viitteitä tai jopa lähes varmaa tietoa, mutta kyseinen valtio itse kiistää joukkojen alkuperän tästä valtiosta. Näin tapahtui muun muassa Krimin valtauksen yhteydessä, jolloin kaikki viittasi tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen venäläisyyteen, mutta Venäjän valtion johto kiisti tämän.

5.3 Sotilaallisesti järjestäytynyt, varustettu tai aseistettu joukko

Aluevalvontalain soveltamista edellyttää, että tunnuksettomalla sotilaallisella ryhmällä on sotilaallinen varustus ja aseistus sekä että se on sotilaallisesti järjestäytynyt. Joukon tulisi siis rinnastua muutoin kuin tunnuksien osalta aluevalvontalain 2 § 5 kohdan mukaiseen sotilasosastoon. Järjestäytymistä osoittaa myös esimerkiksi yhteistuumin toimiminen Suomeen kohdistuvissa haitallisissa teoissa.

Suomen Puolustusvoimissa sisäinen järjestys on sotilaallinen. Se tarkoittaa selviä johtosuhteita ja toimintatapoja, sotilaskuria sekä palvelusmääräysten ja yleisesti hyväksytyjen käyttäytymistapojen noudattamista. Käskyvallalla tarkoitetaan oikeutta antaa toista henkilöä velvoittavia käskyjä ja määräyksiä. (Halonen ja Karvinen 2017, 13) Sotilaskurinpitoon liittyy muun muassa se, että esimiehen tulee puuttua välittömästi rikkomuksiin ja laiminlyönteihin, joita käskynalainen tekee (eml, 15).

Asetekniikan sotilasasiantuntija Arto Pulkki arvioi Suomen sotilas -lehdessä jo 5.4.2014, että Krimin parlamenttitalon valtasivat hyvin todennäköisesti Venäjän federaation sotilastiedustelun operatiiviset erikoistoimintajoukot (GRU SpN). Pulkkin arvio perustui siihen, että parlamenttitalon valtauksessa julkaistuilla videotallenteilla näkyi sotilaita, jotka oli varustettu Venäjän federaation erikoisjoukkojen aseistuksella. Muuna vaihtoehtona Pulkki piti teoriassa vain sitä, että joukot olisivat muutoin Venäjän federaation aseistamia ja kouluttamia. Videoille tallentunut toiminta ei kuitenkaan Pulkkin mukaan jättänyt epäilyksiä siitä, etteikö kyseessä olisi venäläiset sotilaat, vaikka kansalliset tunnukset puuttuivatkin. Heidän aseistuksenaan oli muun muassa Venäjän erikoisjoukkojen täysvaimennettuja 9,3 mm AS Val -rynnäkkökivääreitä, AK-74M -rynnäkkökivääreitä optiikalla, teleperällä ja etukahvalla, 7,62 mm PKP -konekivääreitä pimeätähtäimellä sekä niin kutsuttuja bullpup-mallisia SVD:tä eli erikoisjoukkojen lyhyitä 7,62 mm SVU-tarkkuuskivääreitä. (Puuperä 2014.) Varustus oli siis huomattavasti parempaa, kuin tavallisilla jalkaväkijoukoilla.

Aluevalvontalain uudistuksessa 2017 lakiin muutettiin sotilasajoneuvon määritelmää, sillä viimeisimmissä aseellisissa selkkauksissa tunnuksettomia ajoneuvoja ja sotilasajoneuvoja on käytetty myös valtiollisten toimijoiden johdosta (HE 56/2017, 27). Nykyisellään aluevalvontalain mukainen sotilasajoneuvon määritelmä kattaa sotilaallisin tunnuksin varustetun sekä selkeästi sotilaalliseen tarkoitukseen valmistetun tai varustetun ajoneuvon, joka kuuluu joko valtiolle tai tunnuksettomalle sotilaalliselle ryhmälle. (AVL 2 § 6 k.) Ajoneuvolla tarkoitetaan tässä yhteydessä ajoneuvolain (1090/2002) 3 § 1 momentin 1 kohdassa määriteltyä maalla kulkevaa laitetta, joka ei kulje kiskoilla.

5.4 Valtiollisen alkuperän tunnistamattomuus

Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen käsitteessä keskeistä on niiden valtiollisen alkuperän tunnistamattomuus. Tunnuksettomuus viittaa siihen seikkaan, etteivät muutoin sotilaan tuntomerkit täyttävät henkilöt kuitenkaan käytä kansainvälisten sodan oikeussääntöjen mukaisia tunnuksia. Samaan aikaan aluevalvontalain tunnuksettoman sotilaallisen joukon määritelmän vaatimuksena on kuitenkin myös se, että joukko toimii vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella.

Tämä ongelmallisuus on noussut esiin myös aiemmassa tutkimuksessa ennen aluevalvontalain uudistusta 2017. Marika Nykänen totesi vuonna 2016 Sotataidon laitoksen gradussaan *Viranomaisten toimivaltuudet kohteiden suojaamisessa valmiuden kohottamisen alkuvaiheessa*, että vaatimus valtiollisesta toimijasta uhan aiheuttajana, ei mahdollista uudenlaisia uhkia kohtaan toimimista. Lakiuudistuksen jälkeen myös vuonna 2020 Nico Holopainen on pohtinut lain määritelmien ongelmallisuutta pro

gradu -työssään *Asevelvollisten käytettävyyks puolustusvoimien tehtävissä normaaliaikojen lainsäädännön mukaisesti*. Holopainen on päätenyt samaan lopputulokseen siitä, että uudistuksen jälkeenkin määritelmä tunnuksettomasta sotilaallisesta ryhmästä ei ole yksiselitteinen. Se sisältää edelleen käsityksen siitä, että sotilaallisesti toimivan ryhmän tulee toimia vieraan valtion lukuun, vaikkei valtiollista alkuperää voitaisi tunnistaa. Holopaisen tutkimuksessa haastateltu Jukka Parpala on todennut haastattelussa, että aluevalvontain soveltaminen sopii parhaiten tilanteisiin, joissa torjutaan verekseltään Suomen alueelle tunkeutuneita sotilaallisia joukkoja. Näin ollen uudistus aluevalvontalaissa vastaa sellaiseen uhkaan, jossa sotilaat ylittävät Suomen rajan ilman valtiollisia tunnuksia. Sen sijaan aluevalvontalain määritelmä mahdollistaa sen hyväksikäytön hybridikeinona muun muassa sellaisen tilanteen, jossa soluttaudutaan hitaasti Suomen alueelle. (Holopainen 2020, 78.)

Poliisin tehtäväkentän ja toiminnan kannalta merkityksellisiä ovat juuri ne tilanteet, joissa uhka ei tule suoraan rajan yli. Välittömästi rajan yli tulevissa uhissa ensisijaisena viranomaisena toimii Rajavartiolaitos ja Puolustusvoimat aluevalvontalain mukaisesti. Sen sijaan tilanteet, joissa tunnukseton sotilaallinen joukko on esimerkiksi ryhmittynyt hitaasti Suomen alueelle, tulee todennäköisesti ensimmäisenä poliisiin tietoon. Tehtävää aletaan myös selvittää todennäköisesti poliisin toimivaltuuksilla, koska toiminta voi olla tässä vaiheessa mahdotonta määritellä suoraan sotilaalliseksi, mutta toiminta voi kuitenkin olla selkeästi rikollista. Poliisi voi käyttää tällaisessa tilanteessa muun muassa poliisilain ja pakkokeinolain mukaisia toimivaltuuksia selvittääkseen valtiollista alkuperää, sekä muita tunnuksettoman sotilaallisen joukon tunnusmerkkejä.

5.5 Vihamielisen sotilaallisen toiminnan tunnistaminen

Aluevalvontalain (34 § 2 mom.) mukaan vihamielisellä toiminnalla tarkoitetaan:

- 1) vieraan valtion tai tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän oikeudettomasti Suomen alueeseen kohdistamaa tai Suomen alueella toimeenpanemaa aseellista sotilaallista toimintaa;*
- 2) vieraan valtion tai tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän aseistetun sota-alueen tai sotilasilma-alueen taikka vieraan valtion tai tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän sotilasajoneuvon tuloa Suomen alueelle aluevalvontaviranomaisen antamasta varoituksesta huolimatta;*

3) vieraan valtion sukellusveneeseen tai muun vedenalaisen kulkuvälineen tuloa luvatta Suomen aluevesille muussa kuin pinta asemassa;

4) vieraan valtion tai tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän Suomen alueella oleviin, valtakunnan turvallisuuden kannalta tärkeisiin kohteisiin oikeudettomasti kohdistamaa tiedustelua ja elektronista häirintää;

5) vieraan valtion tai tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän aluevalvontatehtävässä olevaan suomalaiseen valtioniilma-alukseen tai valtionalukseen oikeudettomasti kohdistamaa elektronista häirintää; 6) sitä, että vieras valtio tai tunnukseton sotilaallinen ryhmä oikeudettomasti käyttää Suomen aluetta 1–5 kohdassa tarkoitettussa toiminnassa kolmatta valtiota vastaan.

Vihamielisen toiminnan määritelmää muutettiin vuonna 2017 aluevalvontalain uudistuksessa niin, että se kattaa nykyisellään myös sellaisen sotilaallisen uhan, jonka valtiollinen alkuperä ei ole suoraan tunnistettavissa. Hallituksen esityksen (HE 56/2017, 27) mukaan tarvittaviin toimenpiteisiin voitaisiin siirtyä vihamielisen toiminnan torjumiseksi myös niissä tapauksissa, joissa alueloukkaajana on tunnukseton sotilaallinen ryhmä. Hallituksen esityksen mukaan vihamielisenä toimintana pidetään ulkovalloista Suomeen kohdistuvaa loukkausta. Tämä tarkoittaa sitä, että vihamieliseksi toiminnaksi ei katsota esimerkiksi valtion sisäistä turvallisuuden vakavaa häiriötilannetta. Näin ollen aluevalvontalakia ei edelleenkään sovelleta poliisin toimivallan piirissä oleviin järjestäytyneen rikollisuuden organisaatioihin, terrorismirikoksiin tai laittomaan maahantuloon liittyviin rikoksiin.

Hallituksen esityksen mukaan aluevalvontalailla on tarkoitus puuttua tilanteisiin, joissa torjuttava vaara eli vihamielinen toiminta kohdistuu Suomeen ulkomailta, uhkaa ja loukkaa Suomen suvereniteettia sekä sen myötä myös kansalaisten henkeä tai terveyttä. Esityksessä tarkoitettu tilanne ei kuitenkaan vielä tarkoita Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan 51 artiklan mukaista valtion puolustautumisoi-keutta, jota voidaan käyttää valtion itsemääräämisoikeuden säilyttämiseksi. Ulkoisen vihamielisen toiminnan, joka uhkaa kansalaisten henkeä tai terveyttä, on kuitenkin oltava asteeltaan vakavaa. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että vaaran on oltava sekä konkreettista että välittömästi uhkaavaa. Tällöin Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen Suomen alueellisen koskemattomuuden valvonnan ja Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaamisen tehtävä voi sisältää myös sotilaallisia voimakeinoja. Voimakeinojen käytön on oltava myös välttämätöntä vaaran eli vihamielisen toiminnan torjumiseksi. (HE 56/2017, 29.)

5.6 Suhde rikollisuuteen

Poliisilain 1 §:n mukaan poliisin tehtäviin ja näin olleen toimivaltaan kuuluvat oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Lisäksi poliisi toimii yhteistyössä muiden viranomaisten, yhteisöjen ja asukkaiden kanssa turvallisuuden ylläpitämiseksi. Kaikki edellä mainituista oikeushyvistä voidaan vaarantaa tai rikokseen voi syyllistyä valtiollinen tai ei-valtiollinen toimija. Raja ylipäänsä ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden välillä on viime vuosina muuttunut ja hälventynyt (HE 56/2017, 17).

Aluevalvontalain toimivaltuuksilla ei torjuta sisäisen turvallisuuden alaan kuuluvia rikoksia, kuten terrorismia tai järjestäytynyttä rikollisuutta. Nämä kuuluvat lähinnä poliisin toimivaltaan, vaikka saavatkin koko ajan entistä enemmän kansainvälisiä piirteitä. Puolustusvoimat sen sijaan toimii sisäiseen turvallisuuteen liittyvissä asioissa ainoastaan poliisin pyynnöstä ja johdossa, erillislainsäädäntöön liittyvillä virka-aputehtävillä. (HE 56/2017, 17.)

Järjestäytyneen rikollisryhmän ja terroristiryhmän sekä tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän välillä on olemassa yhtymäkohtia, mutta toimivaltuuksien käytön kannalta kyse on erityyppisistä tilanteista. Aluevalvontalain mukaisia toimenpiteitä voidaan kohdistaa alueloukkaajiin, kun taas rikostorjunnassa käytetään rikosten ennaltaehkäisyä ja esitutinnan menettelymahdollisuuksia. Viranomaisten yhteistyöllä tunnistetaan, onko kyseessä alueellisen koskemattomuuden loukkaaminen vai kuuluuko uhka sisäisestä turvallisuudesta vastaavien viranomaisten tehtäviin. (HE 56/2017, 18.)

Terrorismirikokset määritellään rikoslain 34 a luvussa. Lainsäädäntö kieltää terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset, tällaisten rikosten valmistelun, johtamisen, toimintaan osallistumisen, värväyksen, kouluttamisen, kouluttautumisen, rahoittamisen, kehottamisen ja matkustamisen terroristisen rikoksen tekemistä varten. Kyseisessä luvun (6 §) mukaan rikoksentekijällä on terroristinen tarkoitus, jos hänen tarkoituksenaan on:

1) aiheuttaa vakavaa pelkoa väestön keskuudessa;

2) pakottaa oikeudettomasti jonkin valtion hallitus tai muu viranomainen taikka kansainvälinen järjestö tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin;

3) oikeudettomasti kumota jonkin valtion valtiosääntö tai muuttaa sitä tai horjuttaa vakavasti valtion oikeusjärjestystä taikka aiheuttaa erityisen suurta vahinkoa valtiontaloudelle tai valtion yhteiskunnallisille perusrakenteille; tai

4) aiheuttaa erityisen suurta vahinkoa kansainvälisen järjestön taloudelle tai sellaisen järjestön muille perusrakenteille.

Sama pykälä määrittelee myös terroristiryhmän niin, että sillä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksen terroristisessa tarkoituksessa.

Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä löytyy rikoslain 6 luvun 5 §:stä, joka määrittelee kyseiseen ryhmään kuulumisen koventamisperusteeksi. Määritelmän mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen hengen muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi rikos voi olla myös kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10) tai oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (RL 15:9). Aseellisen selkkauksen aikana rikollisuutta määrittäväksi tekijäksi tulevat myös sotarikokset.

6 TEHOKAS PUUTTUMINEN

6.1 Toimivaltuuksien päätöksentekoprosessi

Aluevalvontalain 2 § 5 a-kohdan mukaan edellisessä luvussa eriteltyjen kohtien tulee täytyä, jotta joukot voidaan katsoa aluevalvontalain mukaisiksi tunnuksettomiksi sotilaallisiksi joukoiksi. Käsittelen tässä luvussa päätöksentekoprosessia poliisin kannalta tilanteissa, joissa tunnuksettomiksi sotilaallisiksi joukoiksi epäiltyjä toimijoita havaitaan Suomen alueella.

Valtion raja-alueilla vihamielinen toiminta on pääosin helppoa tunnistaa ja muodostuu tehtäväksi Rajavartiolaitokselle sekä Puolustusvoimille. Sen sijaan muualla Suomen aluilla havaittavat joukot saattavat toimia lähellä rikollisuutta ja terroristista toimintaa, jolloin niiden tarkoituksien ja motiivien hahmottaminen voi olla huomattavasti hankalampaa. Käytännössä tällaiset sisämaassa tapahtuvat tilanteet tulevat aina ensimmäisenä poliisin tehtäväksi, jota poliisi myös johtaa. Vasta jos tilanne tunnustetaan aluevalvontalain mukaiseksi aluevalvontatehtäväksi, tulee toimivalta myös Puolustusvoimille ja Rajavartiolaitokselle. Tällöin on siis pitänyt sulkea pois poliisin tehtäväkenttään kuuluvat rikollisuus,

terrorismi ja yleisen järjestyksen ja turvallisuuden häiriöt. Tämänkään jälkeen poliisin toimivalta aluevalvontaviranomaisena ei lakkaa, vaan kaikilla aluevalvontaviranomaisilla on toimivalta rinnakkain. Jos tilanne kuitenkin tunnistetaan valtakunnan turvallisuutta välittömästi vakavasti vaarantavaksi vihamieliseksi toiminnaksi, kuuluu sen torjunta Puolustusvoimille ja Rajavartiolaitokselle, eikä poliisilla ole asiassa toimivaltaa (AVL 34 §).

Pääsääntönä voidaan siis pitää sitä, että ennen kuin toiminta on tunnistettu joksikin muuksi, kuin poliisin toimivaltaan ja tehtäväkenttään kuuluvaksi, kuuluu sen johto- ja suoritusvastuu poliisille. Näin ollen ennen kuin kyseessä olevia joukkoja on tunnistettu vieraan valtion tunnuksettomiksi sotilaallisiksi joukoiksi, tulee toimintaa pitää muuna. Käytännössä tämä tarkoittaa soveltuvilta osin vakavaa rikollisuutta tai terrorismia. Poliisilla on näihin molempiin liittyen olemassa tiedonhankintakeinoja, joilla voidaan hankkia lisätietoa myös joukkojen alkuperästä sekä tarkoituseristä.

Viranomaisten välinen tietojenvaihto on avainasemassa, kun epäiltyjä tunnuksettomia sotilaallisia joukkoja pyritään tunnistamaan. Tällöin tulee olla mahdollista laajentaa tilannekuvaa kaikkien eri viranomaisten tiedoilla aina siviili- ja sotilastiedustelusta poliisin tiedonhankintaan ja tiedusteluun. Tiiviin viranomaisyhteistyön avulla voidaan tunnistaa ja ratkaista se, kuuluuko tehtävä ensisijaisesti poliisin tehtäväkenttään vai onko kyse Suomen alueellisesta koskemattomuudesta.

Aluevalvontalain 24 §:n mukaan sotilasviranomaisten tehtävänä on huolehtia aluevalvonnan toimeenpanosta sekä aluevalvontaviranomaisten yhteistoiminnasta. Muut aluevalvontaviranomaiset taas osallistuvat aluevalvontaan varsinaisten tehtäviensä yhteydessä. Niiden on myös ilmoitettava sotilas- tai rajavartiolaitokselle aluerikkomuksista ja alueloukkauksista taikka sellaisen uhasta sekä ryhdyttävä käytettävissään olevin keinoin toimenpiteisiin aluerikkomuksen ja -loukkauksen estämiseksi.

Poliisilla on siis myös velvollisuus toimia havaitsemiensa aluerikkomusten ja -loukkausten kohdalla. Puolustusvoimat ja Rajavartiolaitos ovat kuitenkin soveltuvimmat viranomaiset hoitamaan näitä tehtäviä kalustonsa, koulutuksensa ja tehtäväkenttensä vuoksi. Poliisin tulee siis turvata osaltaan myös tehtävän menestyksekkäs hoitaminen siirrettäessä sitä muulle viranomaiselle, eli jatkettava asian hoitamista niillä keinoilla, joita poliisilla on. Poliisi on myös keskeinen esitutkintaviranomainen aluerikkomuksissa tai alueloukkauksissa (AVL 35 §), joten hallittu siirto tukee myös poliisin esitutkintaintressejä. Johtovastuun siirtämistä poliisilta Puolustusvoimille ei ole kirjattu lakiin.

Toimivaltuuksista päättäminen on huomattavasti selkeämpää, jos kyseessä on sota tai aseellinen selkkäus. Tällöin ulkoiset olosuhteet ovat jo sen kaltaiset, että tunnuksettomiakin sotilaallisia joukkoja

voidaan helpommin tulkita vieraan valtion taistelijoiksi. Koska poliisi haluaa välttää sodan osapuoleksi (taistelijan asemaan) joutumisen, tulee tällöin tehtävien siirto Puolustusvoimille tapahtua matalalla kynnyksellä. Tässä auttavat käytännössä esimerkiksi Puolustusvoimien yhteysupseeritoiminta, jonka myötä yhteinen tilannekuva ja toimivat viestintäkanavat rakentuvat.

Poliisin ei pidä myöskään normaaliolojen aikana olla se viranomaisen, joka ryhtyy torjumaan valtakunnan turvallisuutta vakavasti vaarantavaa vihamielistä toimintaa. Poliisilla on kuitenkin toimintavelvollisuus turvata tilanne niin, että se hallitusti siirretään Puolustusvoimille tai Rajavartiolaitokselle. Tilanne voi olla myös sellainen, että poliisille muodostuu toimintapakko. Tällöin poliisin on toimittava hätäsuunnitelman toteuttamisen tavoin oman ja muiden turvallisuuden turvaamiseksi.

Tomi Karhun opinnäytetyössä *Poliisi aluevalvontaviranomaisena nyt ja tulevaisuudessa* (2021, 44) on haastateltu käräjäoikeuden tuomaria toimivaltuuksiin liittyvissä kysymyksissä. Tuomarin kanta on haastatteluissa ollut ensinnäkin se, että viranomaisten tulee tilanteessa itse ratkoa toimivaltuutensa. Lisäksi tuomari on ottanut kantaa siihen, ettei toiminta muutu virheelliseksi pelkästään sen vuoksi, että asiaa voidaan myöhemmin arvioida toisin. Hänen näkemyksensä mukaan viranomaisten toimimattomuus johtaisi todennäköisesti ankarampaan vastuuseen, jos toimimiseen on tilanteessa kuitenkin perusteet ja edellytykset. Perusteiden ja edellytysten tullessa suoraan molempien viranomaisten (poliisi ja Puolustusvoimat) lainsäädännöllisistä perustehtävistä, ei mahdollinen toimintaepäselvyys oikeuta toimimattomuutta.

Poliisin toimivalta lakkaa, jos kyseessä on Yhdistyneiden kansakuntien perussopimuksen mukainen valtion itsepuolustustilanne. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että tällöin aseellisen vaikuttamisen tulee jo olla mittavaa, kuten luvussa 3.4 eritellään. Aluevalvontaviranomaisena poliisilla kuitenkin on toimivalta, jonka avulla voidaan esimerkiksi pyrkiä tunnistamaan joukkojen alkuperää tilanteessa, jossa aseellista selkkausta ei vielä ole. Jos joukkojen alkuperä tunnistetaan vieraalle valtiolle, tulee tehtävä siirtää Puolustusvoimille. Aluevalvontalain lähtökohtana on se, että sen toimivaltaiset viranomaiset torjuvat valtion ulkopuolista uhkaa. Näin ollen sisäiseen turvallisuuteen liittyvät tilanteet, kuten rikokset, eivät kuulu Puolustusvoimien toimivaltaan.

Aseellisen selkkauksen tai sodan aikana Puolustusvoimien toimivaltuudet muuttuvat radikaalisti. Tällöin voimaan astuvat sodan oikeussäännöt. Viranomaisille tulee lisää toimivaltuuksia myös valmiuslain ja puolustustilalain käyttöönotosta, mutta nämä eivät varsinaisesti liity voimankäyttöön tai muuhun toimintaan vihollista vastaan. Valmiuslaki ja puolustustilalaki luovat viranomaisille toimivaltuudet järjes-

tää yhteiskuntaa sekä omaa toimintaa niin, että puolustautuminen on mahdollista. Sen sijaan kansainväliset sodan oikeussäännöt luovat Puolustusvoimille toimivaltuudet puolustaa Suomen alueellista koskemattomuutta myös sotilaallista voimaa käyttäen.

6.2 Poliisin keinovalikoima

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen ja selvittäminen kuuluvat poliisin tehtäviin ja toimivaltaan. Tilanteessa, jossa tunnuksettomiksi sotilaiksi epäilty joukko tavataan tai havaitaan Suomen alueella, tulee se ensisijaisesti erottaa rikollisuudesta. Koska poliisi on todennäköisesti se viranomainen, joka tällaisesta toiminnasta saa tiedon, on poliisi myös luontevasti asiaa selvittävä viranomainen. Jos tilanteessa on minkäänlainen epäily mahdollisesta vieraan vallan toimijasta sotilaallisessa mielessä, on viranomaisyhteistyö käynnistettävä välittömästi.

Jotta ryhmä voidaan todeta tunnuksettomaksi sotilaalliseksi joukoksi, on sen toiminnasta pystyttävä hankkimaan tietoa. Koska alkuvaiheessa ei todennäköisesti ole varmuutta siitä, onko kyseessä rikollisryhmä vai sotilaallinen ryhmä, on tiedonhankintaärkevintä aloittaa normaaliolojen aikana rikosten estämisen, paljastamisen tai selvittämisen pohjalta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että poliisi käyttää sille poliisilaissa ja pakkokeinolaissa määriteltyjä keinoja asian selvittämiseksi.

Poliisilain 5 luvussa säädetään telekuuntelun, tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, suunnitelmallisen tarkkailun, peiteltyyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisen, peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan ja valvotun läpilaskun käyttämisestä rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai vaaran torjumiseen.

Poliisilaissa rikoksen estämisellä tarkoitetaan sellaisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu. Toimenpiteitä on mahdollista käyttää tilanteessa, jossa henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä saatujen tietojen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen tai keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa. Rikoksen paljastamisella taas tarkoitetaan tilannetta, jossa tavoitteena on selvittää, onko syytä aloittaa esitutkinta. Tällöinkin perusteena täytyy olla henkilön toiminnasta tehdyt havainnot tai muutoin saadut tiedot, joiden vuoksi voidaan olettaa, että rikos on tehty. (PoL 5:1)

Poliisilain mukaisten tiedonhankintakeinojen yleisenä edellytyksenä on, että niillä voidaan olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi taikka vaaran torjumiseksi tarvittavia tietoja (PoL 5:2). Lainsäädännön kirjaus *voidaan olettaa* on todella matala kynnys, joka tulee perustella havainnoilla tai muilla saaduilla tiedoilla. Tiedonhankintakeinoja voidaan myös käyttää salassa niiden kohteilta (PoL 5:1). Tiedonhankintakeinojen käytölle ei ole esteenä se, ettei kohdehenkilön henkilöllisyys ole välttämättä tiedossa.

Poliisilain toimivaltuudet kattavat varsin hyvin tilanteen, jossa tietty ryhmä tulee tunnistaa ja määritellä joko rikolliseksi tai tunnuksettomaksi sotilaalliseksi ryhmäksi. Jos tilanteessa on kuitenkin jo nähty esimerkiksi sarjatuliaseita, voidaan asiaa lähteä selvittämään rikosperusteisesti suoraan pakkokeinolain toimivaltuuksilla.

Pakkokeinolaki (PKL 22.7.2011/806) säätelee niiden pakkokeinojen käyttöä ja edellytyksiä, joita esitutkinnassa voidaan käyttää rikoksen selvittämiseksi. Pakkokeinoja ovat kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen, tutkinta-aresti, yhteydenpidon rajoittaminen, matkustuskielto, vakuustakavarikko, taka-varikko ja erilaiset etsinnät. Lisäksi pakkokeinoja ovat salaiset pakkokeinot (10 luku), eli telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen lait tarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku.

Niemensä mukaisesti salaisia pakkokeinoja voidaan käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Kuten poliisilain puolella, myös salaisten pakkokeinojen käytön yleisenä edellytyksenä on, että käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja (PKL 10:2).

6.2.1 Aseellinen virka-apu

Poliisin mahdollisuutta saada aseellista virka-apua säätelee laki Puolustusvoimien virka-avusta poliisille (20.5.2022/342). Kyseisen lain mukaan poliisilla on oikeus saada Puolustusvoimilta tietyissä tilanteissa vaativaa virka-apua, joka voi sisältää sotilaan voimankäyttövälineiden ja henkilökohtaisen aseistuksen lisäksi sitä voimakkaampaa poliisitehtävän suorittamiseksi soveltuvaa aseistusta (2:8).

Edellytyksenä vaativalle virka-avulle on, että tilanteesta, tapahtumasta tai tilaisuudesta tehtyjen havaintojen tai siitä muutoin saatujen yksilöityjen tietojen perusteella vaativan virka-avun on perusteltua olettaa olevan välttämätöntä suuren ihmismäärän henkeä tai terveyttä vakavasti vaarantavan:

1) rikoslain (39/1889) 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2, 3 tai 5–8 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitetun terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi; taikka

2) 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen vaikutuksiltaan rinnastuvan rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä, 25 luvun 4 §:ssä tai 34 luvun 1, 3, 5, 6 tai 11 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi.

Virka-aputehtävissä voimakeinoja saa käyttää ainoastaan Puolustusvoimien sotilasvirassa palveleva tai Puolustusvoimien virkamieheksi sotilastehtävään määräaikaisesti nimitetty (2:8). Muihin virka-aputehtäviin on sen sijaan mahdollista käyttää myös asevelvollisia.

Vaativaa virka-apua pyytää sisäministeriö puolustusministeriöltä, jonka jälkeen Valtioneuvosto päättää yleisistunnossa vaativan virka-avun myöntämisestä puolustusministeriön esityksestä (2:10.1). Jos valtioneuvoston yleisistuntoa ei ole kuitenkaan mahdollista saada koolle riittävän nopeasti, voi puolustusministeriö päättää välittömästi vaativasta virka-avusta sisäministeriön esityksestä (2:10.2). Tilanteen ennakoimattomuuden vuoksi voi olla, ettei virka-apupyyntöä ehditä käsitellä edes edellä mainitulla tavalla. Tällöin Pääesikunta voi päättää vaativasta virka-avusta suoraan Poliisihallituksen pyynnöstä. Tällainen menettely edellyttää kuitenkin, ettei tavallista menettelyä voida noudattaa ihmisten henkeä ja terveyttä vaarantamatta. (2:10.4.) Puolustusministeriön on myös esiteltävä viipymättä valtioneuvostolle muulla, kuin 1. momentin mukainen vaativa virka-apuasia, jolloin valtioneuvosto voi yleisistunnossa päättää sen jatkamisesta tai lopettamisesta (2:10.5). Vaativan virka-avun päätöksestä tulee ilmoittaa myös tasavallan presidentille (2:10.6). Päätös on voimassa enintään niin kauan, kuin virka-avun antamisen edellytykset ovat voimassa (2:10.7).

Virka-apuosaston suuruuden ja varustuksen määrää Puolustusvoimat (3:11.5). Virka-apuosastoa johtaa Puolustusvoimien ammattisotilas tilannetta johtavan poliisimiehen ohjeiden mukaisesti (3:11.4). Koska kyseessä on poliisin tehtävä, johon Puolustusvoimat antavat virka-apua, vastaa poliisi myös sen turvallisesta suorittamisesta, tilanteen yleisjohtamisesta sekä eri viranomaisten toimintojen yhteensovittamisesta (3:12.1). Tämä vaatii tilannetta johtavalta poliisimieheltä riittävää perehtyneisyyttä tilanteessa käytettäviin Puolustusvoimien voimankäyttövälineisiin ja niiden toimintatapoihin (3:12.3).

Virka-apuosastoon kuuluvalla ammattisotilaalla on virka-aputehtävää suorittaessaan oikeus poliisimiehen johdolla ja ohjauksessa käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joihin poliisimies hänet toimivaltansa nojalla valtuuttaa (3:13.2). Poliisi johtaa virka-aputilanteessa voimakeinojen käyttöä ja päättää niiden käyttämisestä poliisilain mukaisesti. Päätöksen vaatimaan virka-apuun liittyvästä voimakeinojen käytöstä tekee päällystään kuuluva poliisimies. (3:14.1.)

Virka-aputilanteita koskevat samat periaatteet, kuin muutakin voimakeinojen käyttöä, eli niiden tulee olla puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen, vastarinnan vaarallisuuteen, käytettävissä oleviin voimavaroihin ja muihin tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttaviin seikkoihin. Tämän lisäksi voimakeinojen käytöstä on mahdollisuuksien mukaan varoitettava kohdehenkilöä etukäteen. (3:14.2.) Virka-aputehtävissä on mahdollista käyttää Puolustusvoimien aseistusta vain, jos se on välttämätöntä ihmisten henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi, eikä vaa-
raa ole mahdollista poistaa lievemmillä keinoilla. Lisäksi voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on sivullisten oikeuksiin ja turvallisuuteen kiinnitettävä erityistä huomiota. (3:14.3).

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tunnuksettomia sotilaallisia ryhmiä tunnistettaessa ensinnäkin merkitys on sillä, eletäänkö normaaliolojen aikaa vai aseellisen selkkauksen tai sodan aikaa. Näiden määritelmien väliin jää tilanne, jossa aseellisen selkkauksen saatetaan katsoa alkavan tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen toimesta. Suomessa mahdollisesti julistetut ja käyttöön otetut poikkeusolot sekä niihin liittyvä lainsäädäntö, eivät varsinaisesti vaikuta tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistamiseen. Poikkeusolojen julistaminen on kuitenkin selkeä indikaatio vallitsevasta turvallisuusympäristön muutoksesta, joka lienee mahdotonta jättää huomiotta tunnistusta tehtäessä.

Normaaliolojen aikana tunnistamisen tulee tapahtua aluevalvontalain määritelmän mukaisesti. Aluevalvontalain määritelmän mukaan sotilasosastoon rinnastettavan joukon tulee toimia vieraan valtion lukuun, puolesta tai suostumuksella. Samaan aikaan valtiollinen alkuperä on kuitenkin tunnistamaton. Tämä on koettu määritelmässä ongelmalliseksi. Vaikkei hallituksen esitys kyseisestä lainsäädäntömuutoksesta anna juurikaan lisätietoa, tulkitsemisen kyseessä olevan tilanne, jossa viitteitä tiettyyn vieraaseen valtioon kyllä on, mutta kyseinen valtio kiistää valtiollisen alkuperän. Tällainen tilanne oli Krimillä 2014 tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen osalta, jonka seurauksena myös Suomen aluevalvontalakiin kyseinen muutos tehtiin.

Normaaliolojen aikana tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistamisessa kyse on pääasiassa rikollisuuden ja vihamielisen valtiollisen toiminnan erottamisesta. Kaikilla aluevalvontaviranomaisilla on yhtäläiset toimivaltuudet, kunnes toiminta tunnistetaan valtakunnan turvallisuutta välittömästi ja vakavasti vaarantavaksi vihamieliseksi toiminnaksi. Tällöin toimivaltaisista ovat sotilas- ja rajavartiolaitoksen viranomaiset, jotka voivat käyttää Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi myös tarpeellisia sotilaallisia voimakeinoja.

Suomen sisämaa-alueilla tapahtuvaa toimintaa on todennäköisesti pidettävä rikollisuutena ennen kuin se selviää joksikin muuksi. On selvää, että terroristiryhmän, järjestäytyneen rikollisryhmän ja tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän erottaminen toisistaan voi niiden lainsäädännöllisillä määritelmillä olla erittäin haastavaa. Jos poliisi tai muu viranomainen ei ole kuitenkaan ajautunut tilanteessa välittömään toimintapakkoon, on uhan luonnetta ja laatua mahdollista selvittää erilaisilla tiedonhankintakeinoilla. Viranomaisten toiminnan on oltava tehokasta, mutta myös tarkoituksenmukaista. Tämän vuoksi tunnistettavien joukkojen status on oltava selvillä riittävällä varmuudella, ennen kuin niihin kohdistetaan ainakaan sotilaallista voimaa.

Rikoksen tai rikosten ennalta estämiseksi toiminnan selvittämisessä voidaan käyttää poliisilain mukaisia tiedonhankintakeinoja. Rikoksen tai rikosten selvittämiseksi käytettävät pakkokeinot ja salaiset pakkokeinot määrittyvät pakkokeinolain mukaan. Jos toiminta on jo lähtökohdiltaan ilmeisesti jotain muuta, kuin rikollisuutta, on todennäköisesti tarkoituksenmukaisinta selvittää sitä rikollisuutena. Jos toiminta on jo alkujaan arvioitu sotilaalliseksi toiminnaksi, voidaan sitä selvittää tiedustelulainsäädännön puitteissa. Rikosten ennalta estämiseksi ja selvittämiseksi käytettäviä tiedonhankintakeinoja on mahdollista käyttää myös tuntemattomaan kohteeseen. Tämän vuoksi en näe ongelmaa siinä, että eikö kyseiset keinot olisi tarvittavasti käytössä tuntemattomien kohteiden tai kokonaisen ryhmän osalta.

Tunnuksettomien joukkojen tunnistamisessa haastavin tilanne muodostuu todennäköisesti silloin, jos tunnuksettomat sotilaalliset joukot ryhtyvät toimintaa, joka tulee kansainvälisten sodan oikeussääntöjen mukaan tulkita aseelliseksi selkkaukseksi. Tällöin tilanne tulisi ensinnäkin tunnistaa aseelliseksi selkkaukseksi ja sen seurauksen ymmärtää minkälaiset toimivaltuudet sodan oikeussäännöt eri viranomaisille antavat. Merkittävää on ymmärtää, että aseellisessa selkkauksessa on enää siviilejä ja taistelijoita, joista taistelijat ovat legitiimejä voimankäytön kohteita. Käytännössä tehtävä olisi siirrettävä välittömästi Puolustusvoimien hoidettavaksi, koska poliisimiehen ei tulisi ottaa osaa taistelutoimiin ja näin joutua taistelijan asemaan.

Myös alkaneen aseellisen selkkauksen kohdalla toimijat on kuitenkin pitänyt tunnistaa sotilaallisiksi toimijoiksi. Vaikka aseellinen voimankäyttö olisi laajuudeltaan ja pitkäkestoisuudeltaan aseelliseen selkkaukseen rinnastettavaa, voi se edelleen olla ei-valtiollista ja rikollisuudesta johtuvaa. On kuitenkin hyvin todennäköistä, että turvallisuusympäristön muutokset antavat osviittaa siitä, onko kyseessä mahdollisesti valtiollinen toimija.

Sota ja rauha eivät ole enää tarkkarajaisia maailman tiloja. Varsinkin aseellisten selkkausten alkuvaiheet voivat olla tulkittavissa monenlaisiksi kriiseiksi tai uhiksi. Aseellinen selkkaus, jolloin kansainvälisiä sodan oikeussääntöjä tulee soveltaa, voi olla kyseessä myös väkivallattomassa alueen valtauksessa, kuten Krimillä 2014. Krimin valtaus olisi tullut katsoa alusta asti aseelliseksi selkkaukseksi. Tunnistamista ei alkujaan tapahtunut, koska melko rauhanomaista alueenvaltausta suorittaneiden sotilaiden alkuperää ei tunnistettu tai Venäjällä sitä ei ainakaan myönnetty. Jälkikäteen on kuitenkin arvioitu, että sotilaat olivat täysin venäläisiksi sotilaiksi tunnistettavia aseistuksensa ja sotilaspukujensa vuoksi, vaikkei valtiollisia tunnuksia ollutkaan ja he kiistivät venäläisyytensä. Jollemme tunnista tällaista tilannetta, ei käytössä ole myöskään Yhdistyneiden kansakuntien perussopimuksen mukaista itsepuolustus-oikeutta ja tehokas puuttuminen viivästyy. Krimillä Ukrainan sotilaallisen voiman puuttuminen on kuitenkin osaltaan liittynyt todennäköisesti myös Venäjän muuhun aseelliseen painostukseen ja Ukrainan haluun välttää sotilaallinen konflikti.

Aseellisen selkkauksen aikana Puolustusvoimien voimankäyttöön tulee merkittäviä muutoksia. Tunnuksettoman sotilaallisen ryhmän torjunnassa merkittävää on muun muassa voimankäytöstä varoittamisen poistuminen ja se, ettei vähimmän haitan periaate ole enää voimankäytössä validi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ryhmään, sen varustukseen tai esimerkiksi käytössä oleviin tiloihin voidaan kohdistaa ennalta varoittamatta kovaa sotilaallista voimaa.

Aseellisessa selkkauksessa taistelijaa koskevat sodan oikeussääntöjen mukaiset oikeudet ja velvollisuudet. Rikollisuudesta eroteltaessa merkittävää on muun muassa sotavangin asema. Vain laillinen taistelija voi saada sotavangin aseman. On mahdollista, että tapahtumaa tutkitaan ensin rikollisuutena ja vasta esitutkinnan aikana esitetään väite taistelijan asemasta ja näin tekojen laillisuudesta sekä oikeudesta sotavangin asemaan. Geneven sopimuksessa sotavankien kohtelusta (SopS 8/1955) sisältää säännöksen, jonka mukaan tuomioistuimien (tribunal) päättää siitä, onko henkilö kyseisen sopimuksen tarkoittama sotavanki (5 artikla). Periaatteessa väite saatettaisiin esittää esimerkiksi vangitsemis-oikeudenkäynnin yhteydessä. Tällöin ensimmäiseksi ratkaistavaksi tulee se, onko Suomi osana aseellista selkkausta, eli ovatko kansainväliset sodan oikeussäännöt voimassa ja onko sotavangin asema

sitä myöden edes mahdollinen. Jos aseellisen selkkauksen tulkittaisiin olevan käsillä, tulisi ratkaistavaksi myös kyseisen henkilön taistelijan asema. Tämän hetkisen tulkinnan mukaan on siis mahdollista, että yksittäinen käräjäoikeuden tuomari ratkaisee, onko Suomi osana aseellista selkkausta vai ei.

Kokemuspohjaisesti aiemmista moniviranomaisyhteistyöharjoituksista sekä aiemmasta tutkimuksesta voi todeta, että sodan ja rauhan raja liitetään usein puolustustilalakiin. Nykyään, kun sotia ei enää etukäteen julisteta, vaan ne alkavat pääasiassa aseellisina selkkauksina, pidän tätä tulkintaa vanhahtavana ja pääosin virheellisenä. Puolustustilalaki ei ylipäänsä anna Puolustusvoimille tai kenellekään muullekaan aseelliseen voimankäyttöön liittyviä toimivaltuuksia, vaan se liittyy yhteiskunnan ja viranomaisten toiminnan järjestämiseen niin, että puolustautuminen on mahdollista. Sodan olemassaolon määritelmänä ei siis tulisi käyttää yksinomaan sitä, että Suomessa on saatettu voimaan puolustustilalain mukainen puolustustila.

Aseellinen selkkaus, jolloin kansainväliset sodan oikeussäännöt astuvat voimaan, ei myöskään edellytä minkäänlaista julistusta, vaikka ne voivat sodan julistuksellakin astua voimaan. Aseellinen selkkaus on asiantila, joka on joko olemassa tai ei. Tämän vuoksi myös perustuslain kohta, jonka mukaan tasavallan presidentti päättää sodasta ja rauhasta eduskunnan suostumuksella, ei poissulje sitä, etteikö kansainväliset sodan oikeussäännöt voisi olla voimassa ilman presidentin päätöstä.

Pelkkä vieraan valtion sotilaan oikeudellinen asema määrittäyty vallitsevan turvallisuusympäristön tilanteen mukaan, mutta myös tunnuksettomia sotilaallisia joukkoja tunnistettaessa normaalioloissa, tulee ulkoisille olosuhteille voida antaa painoarvoa. Ennen varsinaista aseellista selkkausta valtakuntaan kohdistuu todennäköisesti pitkäkestoista hybridivaikuttamista. Tällaisen voimakkaan vaikuttamisen aikana tulee myös maassa oleskelevia tunnistamattomia joukkoja tulkita tästä kontekstista. Sotilaallisten joukkojen maassa olo ei ole samalla tavalla irrallaan ulkopuolisista olosuhteista, kuin rikollisuudessa on totuttu.

7.1 Taulukko tunnistamiseen liittyvistä indikaattoreista

Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen mahdollinen kohtaaminen ja siihen liittyvä tunnistaminen luovat merkittäviä haasteita poliisille ja muille viranomaisille. Tunnistaminen ei ole välttämättä yksiselitteistä, vaan lopullinen tulkinta saatetaan joutua tekemään usean heikomman signaalin avulla. Aluevalvontalaki, kansainväliset sodanoikeussäännöt ja viimeaikainen kyseisten joukkojen käyttö antavat kuitenkin joitain indikaattoreita, joita tunnistamisessa voidaan käyttää.

Olen koostanut tässä tutkimuksessa esiin nousseista indikaattoreista alla kuvatun taulukon. Taulukossa on esitetty niitä indikaattoreita, joita havainnoimalla, tiedustelemalla ja selvittämällä on mahdollista perustella aluevalvontalain tai kansainvälisten sodan oikeussääntöjen mukaista tunnistamista. Tunnistamiseen liittyvät erityiskysymykset saattavat tulla pohdittavaksi ensikädessä yksittäiselle poliisin yleisjohtajalle ja ensipartiolle.

Tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistamisen indikaattorit

Indikaattori	Kuvaus	Esimerkkejä
Varustus ja ulkoiset tunnusmerkit	Sotilaiden käyttämä varustus, kuten univormut, aseet ja muu kalusto, voi paljastaa sotilaallisen taustan.	<ul style="list-style-type: none"> • Univormuja, aseita ja ajoneuvoja ilman minkäänlaista valtiollisia tai kansallisia tunnuksia (esim. lippuja, kansallistunnuksia). • Varustuksen/vaatetuksen yhdenmukaisuus. • Ajoneuvoista puuttuvat tunnusmerkit, kuten rekisterikilvet tai valtion tunnukset.
Aseistus	Sotilaallista aseistusta	<ul style="list-style-type: none"> • Raskaita aseita, kuten automaattiaseet ja kaukovaikutteiset aseet, kuten ilmatorjuntaohjukset. • Räjähteet. • Muutoin harvinaisempi aseistus, jota ei saa vapailta markkinoilta.
Käyttäytyminen, organisoituminen ja johtaminen	Sotilaallisesti organisoitunut ja kurinalaisesti toimiminen viittaavat sotilaalliseen koulutukseen, johtamisjärjestelmään ja kurinpitäjärjestelmään.	<ul style="list-style-type: none"> • Ryhmän käyttäytyminen on kurinalaista ja toiminta sotilaallisen hierarkian mukaista (varustuksen yhtenäisyys, tervehtiminen yms.). • Toiminta on johdettua. • Toimintamallit, jotka viittaavat ammattimaiseen koulutukseen ja johtamiseen, kuten maneerit, vartiointi, liikkuminen yms.
Yhteistyö paikallisten siviiliryhmien kanssa	Saattavat tehdä yhteistyötä paikallisten ryhmien tai siviili-toimijoiden kanssa peitelläkseen todellista toimintaansa.	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteistoiminta paikallisväestön, Suomessa asuvan kyseisen maan kansalaisten tai esimerkiksi rikollisryhmien kanssa.

Viestintä ja tiedustelu	<p>Joukkojen viestintä ja tiedustelukäytännöt voivat paljastaa sotilaallisen ja valtiollisen taustan tai koordinoitun toiminnan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kehittyneet viestijärjestelmät. • Sotilaskielen, sotilaallisten maneerien tai sanomakielen käyttö viestinnässä. • Käytetty kieli. • Sotilaallisten viestivälineiden käyttö (salaus, sotilaskäyttöön tarkoitettut taa juudet jne.). • Viestiverkon hallinnoitsija/kuuntelijat.
Operatiiviset kyvyt ja taktiikat	<p>Joukot voivat koostua erikoisjoukoista, jotka on koulutettu toimimaan peitellysti ja käyttämään korkeatasoisia sotilaallisia kykyjä.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Joukot käyttävät kehittyneitä taistelutaktiikoita esim. strategisia iskuja, sabotaasia ja tiedustelutoimintaa. • Kehittyneet aseet, räjähteet, viestintäjärjestelmät ja muut sotilaalliset resurssit.
Valtiollinen tuki	<p>Joukkojen toiminnan ajallinen ja paikallinen yhteys poliittisiin tai sotilaallisiin toimiin. Joukkojen valtiollista alkuperää ei ole selkeästi ilmoitettu, mutta toiminnassa on vahvoja valtiollisia elementtejä.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Turvallisuusympäristön muutokset. • Hybridivaikuttaminen. • Poliittinen, taloudellinen tai sotilaallinen painostus. • Joukkojen mahdollinen huoltaminen (huoltolinjat). • Aseistuksen alkuperä. • Muun varustuksen alkuperä.
Toiminnan päämäärä ja motiivit	<p>Toiminta jonkin valtion strategisten tavoitteiden mukaisesti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tiettyjen alueiden haltuunotto. • Poliittisen epävakauden luominen. • Strategisten iskujen ja sabotaasin kohteet.

8 LOPUKSI

Tässä opinnäytetyössä on tarkasteltu tunnuksettomien sotilaallisten joukkojen tunnistamista ja poliisin roolia niiden toimintaan puuttumisessa. Tutkimus on tuonut esille, kuinka tunnuksettomien joukkojen käyttö osana hybridivaikuttamista tai sodankäyntiä haastaa poliisin ja muiden turvallisuusviranomaisten valmiuden ja päätöksentekokyvyn. Haasteet näkyvät erityisesti nopeasti kehittyvissä tilanteissa. Krimin valtaus vuonna 2014 sekä Ukrainan nykyinen sota ovat konkreettisia esimerkkejä siitä, miten sotilaalliset ja ei-sotilaalliset toimenpiteet voivat kietoutua yhteen.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että poliisin valmius toimia näissä tilanteissa edellyttää selkeiden tunnistusindikaattorien käyttöä, mutta myös kykyä kerätä ja analysoida luotettavasti heikompia signaaleja. Lisäksi tutkimus osoittaa, että systemaattista tiedonvaihtoa sekä viranomaisten välinen yhteistyö ovat avainasemassa tehokkaalle ja tarkoituksenmukaiselle toiminnalle. On tärkeää, että poliisi pystyy nopeaan ja luotettavaan päätöksentekoprosessiin, jonka avulla se voi tunnistaa mahdollisen uhan ja siirtää tehtävän tarvittaessa sopivammalle viranomaiselle.

Jatkossa olisi hyödyllistä kehittää poliisin koulutusta ja varautumissuunnittelua erityisesti hybridivaikuttamisen ilmiöissä. Tämä edellyttää varsinkin viranomaisten välistä yhteistyötä. Tunnuksettomat sotilaalliset joukot, joilla ei ole selkeää kansallista tunnusta, tuovat mukanaan monia oikeudellisia ja operatiivisia kysymyksiä, joihin on varauduttava etukäteen. Kansainvälistä lainsäädäntöä tulisi kehittää vastaamaan nykypäivän sodankäynnin erityiskysymyksiä.

Opinnäytetyön johtopäätökset tarjoavat käytännönläheisempiä perusteluja päätöksenteon tueksi. Poliisin tehtäväkentällä on yhä vaativampi, ja tämän työn toivotaan osaltaan tukevan poliisin sekä muiden turvallisuusviranomaisten toimintakykyä ja päätöksentekokykyä muuttuvassa turvallisuusympäristössä.

Vaikka Suomi joutuisi valtiollisen aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, on epätodennäköistä, että kohtaisimme samanlaista tilannetta, kuin Ukrainassa ja Krimillä 2014. Tämä johtuu siitä, että Suomessa ei ole samanlaista venäläistä vähemmistöä. Venäjä on kuitenkin osoittanut olevansa taitava erilaisissa peitellyissä sotataktiikoissa sekä käyttämään hyväkseen kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön tulkinnanvaraisuuksia. Myös Suomessa on kiinnitetty huomiota venäläisten ostamiin kiinteistöihin ja spekuloitu näiden ostosten tarkoituksella. Jos tällaisiin kohteisiin ryhmittyy turisteina maahan tulleita henkilöitä, on siviilien ja sotilaiden erottaminen entistä vaikeampaa.

LÄHTEET

Allison, R. 2014: Russian “deniable” intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules. *International Affairs* 90, no. 6/2014, 1255–1297.

Ash, L. 2015: How Russia outfoxes its enemies. Artikkele. BBC News, 29.1.2015. Luettavissa: www.bbc.com/news/magazine-31020283. Luettu 5.6.2024.

Barabanov, I. & Korotkov, D. 2024: Kauppatavarana kuolema – Palkka-armeija Wagnerin tarina. Kääntänyt Karvonen, Kyösti. Otava, Helsinki.

Barabanov, M. 2014: Hard Lessons Learned, Russian Military Reform up to the Georgian Conflict. Teoksessa: Howard, Colby ja Pukhov, Ruslan (toim.) 2014: *Brothers Armed: Military Aspects of the Crisis in Ukraine*, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, East View Press, 74–76.

Danish Defence Intelligence Service 2014: The DDIS Intelligence Risk Assessment 2014, An assessment of developments abroad impacting on Danish security. Danish Defence Intelligence Service, Kööpenhamina.

Dayspring, S. 2015.: *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*. Naval Postgraduate School, Monterey, Yhdysvallat.

Eriksson, P. & Koistinen, K. 2005: *Monenlainen tapaustutkimus*. Kuluttajatutkimuskeskus, 4:2005. Luettavissa: ISBN 951-698-149-6 (PDF). Luettu 5.6.2024.

European Parliament 2011: *The Role of Private Security Companies (PSCs) in CSDP Missions and Operations*. Policy Department. Luettavissa: https://www.europarl.europa.eu/Reg-Data/etudes/etudes/join/2011/433829/EXPO-SEDE_ET%282011%29433829_EN.pdf. Luettu 5.5.2024.

Galeotti, M. 2023: *Putin Takes Crimea 2014 – Grey zone warfare opens the Russia-Ukraine conflict*. Osprey Publishing, Iso-Britannia, Oxford.

Geneven sopimukset (SopS 7–8/1955):

- Geneven I sopimus maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta 12 päivältä elokuuta 1949.

- Geneven II sopimus merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta 12 päivältä elokuuta 1949.
- Geneven III sopimus sotavankien kohtelusta 12 päivältä elokuuta 1949.
- Geneven IV sopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana 12 päivältä elokuuta 1949.

Luettavissa: https://um.fi/documents/35732/48132/julkaisu__sodan_oi-keuss%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t/65f58ee9-ec0b-4c92-ab26-3875065a00de?t=1525861396247.

Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjat:

- Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I lisäpöytäkirja), SopS 81–82/1980.
- Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (II lisäpöytäkirja), SopS 81–82/1980.
- Vuonna 1949 tehtyjen Geneven yleissopimusten I pöytäkirjan (lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta) I liitteen (henkilötietoja ja henkilöiden tunnistamista koskevat säännöt) muutokset, SopS 23/1994.
- Geneven vuoden 1949 yleissopimusten lisäpöytäkirja uuden tunnusmerkin käyttöönotosta (III pöytäkirja), SopS 32–33/2009.

Luettavissa: https://um.fi/documents/35732/48132/julkaisu__sodan_oi-keuss%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t/65f58ee9-ec0b-4c92-ab26-3875065a00de?t=1525861396247.

Giles, K. 2016: Russia's 'New' Tools for Confronting the West Continuity and Innovation in Moscow's Exercise of Power. Chatham House, Russia and Eurasia Programme, Lontoo. Luettavissa: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/2016-03-russia-new-tools-giles.pdf>. Luettu 5.6.2024.

Haagin toisessa rauhankonferenssissa tehtyjä ja siellä 18 päivänä lokakuuta 1907 allekirjoitettuja kansainvälisiä sopimuksia (SopS 11/1924). Luettavissa <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1924/19240011#idm46111191628704>:

- IV. Yleissopimus joka koskee maasodan lakeja ja tapoja.
- V. Yleissopimus joka koskee puolueettomien valtojen ja henkilöiden oikeuksia ja velvollisuuksia maasodassa

Halonen P. & Karvinen I. (toim.) 2017: Yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO). Puolustusvoimat. Juvenes Print Oy, 2016.

HE 3/2008: Hallituksen esitys Eduskunnalle valmiuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 56/2017: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi aluevalvontalain ja rikoslain 17 luvun 7 b §:n muuttamisesta.

Holopainen, N. 2020: Asevelvollisten käytettävyys Puolustusvoimien tehtävissä normaaliaikojen lainsäädännön mukaisesti. Maanpuolustuskorkeakoulu, sotatieteiden maisterikurssi. Pro gradu -tutkielma.

Huttunen, M. & Metteri J. (toim.) 2008: Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos. Julkaisusarja 2: Taktiikan asiatietoa nro 1. Edita Prima Oy, Helsinki.

Jyväskylän yliopisto 2024a: Kirjallisuuskatsaus. Luettavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/kirjasto/kirjastotuutori/aihehaketutkimusprosessissa/aihe-avainkasitteiksi/kirjallisuuskatsaus>. Luettu 5.5.2024.

Jyväskylän yliopisto 2024b: Tapaustutkimus. Luettavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkujamenetelmapolku/tutkimusstrategiat/tapaustutkimus>. Luettu 5.5.2024.

Jäntti, J. 2015: Taistelijan käsite sodan oikeussäännöissä. Maanpuolustuskorkeakoulu, esiuupseerikurssi. Esiupseerikurssin tutkielma.

Karhu, T. 2021: Poliisi aluevalvontaviranomaisena nyt ja tulevaisuudessa. Poliisiammattikorkeakoulu. YAMK-opinnäytetyö.

Kesseli, P. (toim.) 2016: Venäjän asevoimat muutoksessa – Kohti 2030-lukua. Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 5. Helsinki.

Koistinen, J. 2017: Georgiasta Ukrainaan – Venäjän sotataito ja taistelupotentiaali aseellisissa konflikteissa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi. Diplomityö.

Koskinen, M. 2019: Venäläinen Wagner-ryhmä hoitaa valtion puolesta likaisia operaatioita – näin toimii yksityinen sodankäynti. Analyysi, Ulkopoliitikka, 5.12.2019. Luettavissa: <https://ulkopoliitikka.fi/raha-puhuu-taistelukentilla/>. Luettu: 5.5.2024.

Kuzio, T. & D'Anieri, P. 2018: The sources of Russia's great power politics - Ukraine and the challenge to the European order. E-International Relations Publishing, Bristol, Englanti.

Källman S. 2019: Hybridiuhat ja Suomen puolustuksen uskottavuus. Maanpuolustuskorkeakoulu, yleisesikuntaupseerikurssi. Diplomityö.

Lavrov, A. 2014: Russian Again: The Military Operation for Crimea. Teoksessa: Howard, Colby ja Pukhov, Ruslan (toim.) 2014: Brothers Armed: Military Aspects of the Crisis in Ukraine, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, East View Press. 157.

Leonhard, R. & Stephen P. 2025: Little Green Men: a primer on Modern Russian unconventional Warfare, Ukraine 2013–2014. The United States Army Special Operations Command, Fort Bragg, North Carolina. Luettavissa: <https://info.publicintelligence.net/USASOC-LittleGreenMen.pdf>. Luettu: 5.6.2024.

Maavoimien esikunta 2023: Palkkasotilasrytys Wagnerin kehitys ja käyttö. Raportti, 1325/15.08.00/2023. Käyttö osittain rajoitettu, materiaali kirjoittajalla hallussa.

Malkki, J. & Marjomaa, R. & Raitasalo, J. & Karasjärvi, T. & Sipilä, J. 2008: Sodan historia. Otava, Helsinki.

McDermott, R. 2015: Brothers Disunited: Russia's Use of Military Power in Ukraine. U.S. Army Foreign Military Studies Office.

Militarnyi 2024: Russia Creates Two New Military Districts in Reorganization Move. Kolumni. Militarnyi, Ukrainian Military Center, 26.2.2024. Luettavissa: <https://mil.in.ua/en/news/russia-creates-two-new-military-districts-in-reorganization-move/>. Luettu: 30.5.2024.

Muhin, V. 2008: Genštab uhodit v oppozitsiju. Kolumni. Nezavisimaja gazeta, 24.3.2008. Luettavissa: http://www.ng.ru/politics/2008-03-24/1_genshtab.html. Luettu 30.5.2024.

Nikolsky, A. 2014: Little, Green and Polite: The Creation of Russian Special Operations Forces Georgia. Teoksessa: Howard, Colby ja Pukhov, Ruslan (toim.) 2014: Brothers Armed: Military Aspects of the Crisis in Ukraine, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, East View Press. 124 ja 130.

Norberg, J. 2015: Training to Fight – Russia’s Major Military Exercises 2011–2014. Swedish Defence Research Agency, Tukholma.

Nupponen, M. 2017: Harhauttaminen Venäjän sotilasoperaatioissa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotatieteiden maisterikurssi. Pro gradu.

Nykänen, M. 2016: Viranomaisten toimivaltuudet kohteiden suojaamisessa valmiuden kohottamisen alkuvaiheessa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Pro gradu.

Oikeusministeriö 2024: Valmiuslain kokonaisuudistus. Luettavissa: <https://oikeusministerio.fi/valmiuslaki-uudistuu>. Luettu 8.8.2024.

Persson, G. & Vendil Pallin, C. 2014: Setting the Scene – The View from Russia. Teoksessa: Granholm, Niklas, Malminen, Johannes ja Persson Gudrun 2014 (toim.): A Rude Awakening: Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine, FOI, 2014 (kesäkuu), 26. Luettavissa: <http://www.foi.se/report?rNo=FOI-R--3892--SE>. Luettu 5.6.2024.

Pravo 2024: Venäjän federaation presidentin asetus, päivätty 26. helmikuuta 2024 nro 141, Venäjän federaation sotilashallinnollisesta jaosta. Venäjän federaatin säädösten virallinen julkaisu. Luettavissa: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202402260031>. Luettu 7.8.2024.

Pukhov, R. 2015: Russian Army Reform Enters New Stage, Moscow Defense Brief 3, 2015, s. 47, <http://www.mdb.cast.ru/mdb/2-2010/item5/article1/>.

Puuperä, J. 2014: Krimin parlamenttitalon valtaus erikoisjoukkojen työtä. Artikkel. Suomen sotilas, 5.3.2014. Luettavissa: <https://suomensotilas.fi/2014/03/05/krimin-parlamenttitalon-valtaus-erikoisjoukkojen-tyota/>. Luettu 7.8.2024.

Puusa A. & Juuti P. (toim.) 2020: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki, Gaudeamus Oy.

Rácz, A. 2014: Russia's Hybrid War in Ukraine – Breaking the Enemy's Ability Resist. FIIA Report 43, The Finnish Institute of International Affairs. Helsinki.

Raitasalo, J. 2015: Miksi Ukrainan sotilaallinen kriisi yllätti länsimaat. Ilmatorjuntayhdistys. Ilmatorjunnan vuosikirja 2015. Vaasa, Waasa Graphics.

Ranito, J. J. 2019: Regulating US Private Security Contractors. Palgrave Macmillan, Lontoo.

Rosén, G. & Parkkari, J. 2004: Sodan lait – käsikirja. Uudistettu laitos. Edita Prima Oy, Helsinki.

Shepelenko, M. 2024: Prigožin kosti haudan takaa ja Wagner nousi kuolleista. Kolumni. Luettavissa: <https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/a/81088132-ac32-4225-ad4b-34ea002880c0>. Luettu 16.8.2024.

Sisäministeriö 2023: Kansallinen riskiarvio 2023. Sisäministeriön julkaisuja 2023:4. Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto. Helsinki. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-602-7>. Luettu 16.8.2024.

Takacz, D. 2017: Ukraine's deterrence failure: Lessons for the Baltic States. Artikkel, Journal on Baltic Security 2017; 3(1). De Gruyter Open, Varsova, Puola. Luettavissa: [file:///M:/jobs-3-1-jobs-3-1-jobs-2017-0001%20\(1\).pdf](file:///M:/jobs-3-1-jobs-3-1-jobs-2017-0001%20(1).pdf)

Takamaa, K. 2014a: Sodan oikeussäännöt. Maanpuolustuskorkeakoulu, henkilökunnan koulutuspaketti. Oikeustieteen lisensiaatti.

Takamaa, K. 2014b: Kansainvälinen humanitäärinen oikeus. Maanpuolustuskorkeakoulu, johdantoluentopaketti. Oikeustieteen lisensiaatti.

Takamaa, K. 2008: Taistelulentä, toimintaympäristö ja sodan oikeussäännöt. Teoksessa: Raitasalo, Jyri ja Sipilä, Joonas (toim.) 2008: Sota – teoria ja todellisuus, näkökulmia sodan muutokseen. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen julkaisuja, Edita Prima Oy, Helsinki.

Treisman, D. 2016: Why Putin Took Crimea - The Gambler in the Kremlin. Foreign Affairs, vol. 95, No. 3, 47–54. Luettavissa: <https://www.jstor.org/stable/43946857>. Luettu: 5.6.2024.

Tuomi, J. 2021: Venäläisen operaatiotaidon kehittyminen 2000-luvulla. Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi. Diplomityö.

UK Ministry of Defence 2004: The joint service manual of the law of armed conflict. Ministry of Defence, The Joint Doctrine & Concepts Centre. Joint Service Publication 383. Luettavissa: <https://www.onlinelibrary.iihl.org/wp-content/uploads/2021/05/UK-Manual-Law-of-Armed-Conflict.pdf>. Luettu 5.6.2024.

Ulkoasiainministeriö 2015: Sodan oikeussäännöt. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/2015. Jyväskylä. Grano Oy.

Valtioneuvosto 2022: Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:18. Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto. Helsinki. ISBN 978-952-383-772-0 (PDF).

Ven Bruusgaard, K. 2014: Crimea and Russia's Strategic Overhaul. Parameters vol. 44, no 3. Luettavissa: <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2730&context=parameters>. Luettu 21.3.2024.

Vjorstka media 2024: Кто и как набирает наёмников для африканских проектов «Вагнера» 4.4.2024. Luettavissa: <https://verstka.media/rassledovanie-kto-i-kak-nabiraet-naemnikov-dlia-afrikanских-proektov-vagnera>. Luettu 16.8.2024

YK:n peruskirja 1956: SopS 1/1956. Luettavissa: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1956/19560001/19560001_2. Luettu 5.6.2024.

Yhdistyneet Kansakunnat 2024. YK-järjestelmä. Luettavissa: <https://unric.org/fi/yhdistyneet-kansakunnat/>. Luettu 5.5.2024.

Wilson, A. 2014: Ukraine Crisis: What it means for the West. Yale University Press, New Haven, Connecticut.